

برای اطلاع از حقوق پدیدآوران در آنها (وزارت علوم، تحقیقات، فناوری به شماره ۱۹۵۹۲۹/۱ و تاریخ ۱۳۹۵/۹/۶) از پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج) در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایراندک) فراهم شده و استفاده از آن با رعایت کامل حقوق پدیدآوران و تنها برای هدفهای علمی، آموزشی، و پژوهشی و بر پایه قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان، و هنرمندان (۱۳۴۸) و الحاقات و اصلاحات بعدی آن و سایر قوانین و مقررات مربوطه شذنی است.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه الهیات
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

مبانی فقهی اصل بازدارندگی دفاعی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن

استاد راهنما:

دکتر هادی عظیمی گرکانی

پژوهشگر:

جواد شکوهی

بهار ۱۳۹۵

تقدیم به خانواده مهربانم:

مهربان بابای من، دردانه ی مادر شدم، در کنار این دو نعمت صاحب همسر شدم، حالیا دارم دو فرزند نام او طه بُود، دختری زیبا که نامش فاطمه زهرا بُود، این اثر تقدیم به پاسِ شکرِ نعمت می کنم، من دعاگوی شما جبران زحمت می کنم.

تقدیم به شهداء و امام شهداء:

رهبری آمد خمینی با شعار یاحسین، شیر مردی بس گران اندر دیار ما خُمین، او به تجدید حیات دین احمد منجلی، درمیان خفتگان شهر بگفتا یاعلی، پرده ی ظلمت کنار و رسم او بیداری است، عاقبت کار خمینی با خدا دیداری است، چون شهیدان جان به کف مشتاق دیدار خدا، جانشان شد بهر دین و مردم و میهن فدا، پاس داریم پاس داریم همت مردان مرد، این اثر تقدیم شود بر روح آنان فرد فرد.

با سپاس از:

همسر فداکار و گرامی ام که در تمامی مراحل زندگی، صادقانه و مجدانه همواره پشتیبانی خوب و یاری مهربان بوده است.

و سپاس از:

همه اساتید بزرگوارم که حقی بس گران بر گردن من دارند؛ به ویژه از جناب آقای "دکتر هادی عظیمی گرکانی" که بعنوان استاد راهنما و همراهی شفیق و مهربان، حقیر را مدد رسان بوده و با ارائه راهنمایی های ارزنده، این مهم را به سر منزل مقصود رساندند؛ تشکر وافر داشته و همت و دقت ایشان را می ستایم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب جواد شکوهی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۳۰۵۰۷۶۸ در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۹۵/۲/۲۲ از پایان نامه خود تحت عنوان: "مبانی فقهی اصل بازدارندگی دفاعی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن" با کسب نمره ۱۹ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و .... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۵/۲/۲۲

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای جواد شکوهی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۹ بحروف نوزده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما:

بسمه تعالی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

«این چکیده به منظور چاپ در پژوهش‌نامه دانشگاه تهیه شده است»

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان‌نامه: ۱۰۱۲۰۴۰۷۹۴۲۰۰۸
عنوان پایان‌نامه: مبانی فقهی اصل بازدارندگی دفاعی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن		
نام و نام خانوادگی دانشجو: جوادشکوهی	شماره دانشجویی: ۹۳۰۵۰۰۷۶۸	تاریخ شروع پایان‌نامه: ۹۴/۳/۲۴
رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی	استاد راهنما: دکتر هادی عظیمی گرکانی	تاریخ اتمام پایان‌نامه: ۹۵/۲/۲۲
چکیده پایان‌نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش‌های اجرا و نتایج به دست آمده):		
خلاصه و اهداف:		
<p>اصل بازدارندگی دفاعی با مفهوم کلی «ایجاد مقدمات آمادگی و دفاع هوشمند در برابر تهدیدات و تهاجمات احتمالی»، امروزه به عنوان موثرترین راه برای ایستادگی در برابر مطامع دشمنان محسوب گردیده و بعنوان اصلی اجتناب‌ناپذیر در دکترین دفاعی هر کشوری، مورد توجه می‌باشد و ناگفته پیداست که در عصر حاضر با پیشرفت فناوری و به‌کارگیری تسلیحات هوشمند، نامتعارف و تهدیدات نوظهور، موضوع افزایش قدرت تدافعی نظام اسلامی، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. نظر به رهنمودها و تاکیدات قرآنی، سیره دفاعی-نظامی معصومین(ع) و آنچه در فقه تشیع و گفتمان و اندیشه دفاعی رهبران جوامع اسلامی علی‌الخصوص امام خمینی(ره) و امام خامنه‌ای(مدظله) که بر گرفته از آموزه‌های دینی می‌باشد، بس لازم و ضروری است که برای دفع خطر و تهدید احتمالی، سامانه‌های دفاعی با هدف برقراری امنیت پایدار، در دستور کار نیروهای مسلح در بعد نظامی و سایر مجموعه‌های حاکمیتی نظام در ابعاد دیگر قرار گیرد و از آنجا که یکی از بالاترین و مهمترین اهداف نظام اسلامی «حفظ موجودیت اسلام» می‌باشد، بر ما تکلیف قطعی است که شرعاً و عقلاً در عمل به این رسالت خطیر، مدبرانه و آگاهانه قدم برداشته و نظام اسلامی را با ایجاد سامانه‌های دفاعی مشروع، ایمن‌سازی نماییم.</p>		
نتایج:		
<p>باتوجه به مستندات قرآنی، روایی و سیره‌های دفاعی-نظامی رهبران جامعه اسلامی و آراء فقهای شیعه و قوانین موضوعه، بدست می‌آید که حکم فقهی «اصل دفاع» در برابر تجاوز و تهاجم دشمن، امری طبیعی، فطری و عقلانی بوده و همچون مبحث جهاد، دارای وجوب شرعی است و توجه به اصل «بازدارندگی دفاعی» نیز بعنوان مقدمه امر «دفاع از سرزمین اسلامی»، لازم و ضروری بوده و داخل در حکم دفاع می‌باشد.</p>		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش‌نامه دانشگاه: مناسب است مناسب نیست تاریخ و امضاء:

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده.....	۱
دیباچه.....	۲
فصل اول: کلیات و مفاهیم	
۱-۱ کلیات.....	۵
۱-۱-۱ بیان مسئله تحقیق.....	۵
۱-۱-۲ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن.....	۶
۱-۱-۳ هدف های تحقیق.....	۶
۱-۱-۴ سوالات.....	۷
۱-۱-۵ فرضیه ها.....	۷
۱-۱-۶ روش تحقیق.....	۸
۱-۱-۷ پیشینه تحقیق.....	۸
۱-۱-۸ ساختار تحقیق.....	۸
۲-۱ واژه شناسی.....	۹
۲-۱-۱ دفاع.....	۹
۲-۱-۲-۱-۱ معنای لغوی.....	۹
۲-۱-۲-۱-۲ معانی اصطلاحی.....	۹
۲-۱-۲-۱-۳ دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی.....	۱۰
۲-۱-۲-۱-۴ انواع دفاع.....	۱۰
۲-۲-۱ بازدارندگی و آمادگی (تقویت بنیه دفاعی).....	۱۱
۲-۲-۲-۱-۱ معنای لغوی.....	۱۱
۲-۲-۲-۱-۲ معانی اصطلاحی.....	۱۱
۲-۲-۳-۱ پدافند عامل و غیرعامل.....	۱۲
۲-۲-۴-۱ قدرت نظامی.....	۱۳
۲-۲-۵-۱ تهدیدات.....	۱۴
۲-۲-۵-۱-۱ تهدید سخت.....	۱۴

۱۴	۱-۲-۵-۲ تهدید نیمه سخت
۱۴	۱-۲-۵-۳ تهدید نرم
۱۵	۱-۲-۶ دشمن
۱۶	۱-۲-۷ جهاد
۱۶	۱-۲-۷-۱. معنای لغوی
۱۶	۱-۲-۷-۲. معانی اصطلاحی
۱۷	۱-۲-۷-۳ اقسام جهاد
۱۷	۱-۲-۸ اندیشه دفاعی
۱۸	۱-۲-۹ استراتژی و راهبرد
فصل دوم: اصول و مبانی نظری اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی از دیدگاه قرآن	
۲۰	مقدمه
۲۰	۱-۲ واژگان شناسی اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی در قرآن
۲۰	۱-۱-۲ واژه اعداد
۲۱	۱-۲-۲ واژه حِذْر
۲۱	۱-۲-۳ واژه رِبْط
۲۱	۲-۲ هدف و آثار اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی
۲۲	۳-۲ اهمیت و ضرورت اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی
۲۵	۴-۲ اهتمام پیامبر گرامی اسلام
۲۵	۵-۲ اهتمام سایر پیامبران
۲۵	۶-۲ تامین امنیت و برقراری صلح و آرامش
۲۶	۷-۲ ستایش از مجروحان آماده رزم
۲۷	۸-۲ لزوم حفظ بازدارندگی و آمادگی نظامی در نماز
۲۷	۹-۲ اصول بازدارندگی و آمادگی دفاعی
۲۸	۱-۹-۲ اصل آمادگی و بسیج رزمی
۲۹	۲-۹-۲ اصل آمادگی تسلیحاتی
۲۹	۳-۹-۲ اصل احتیاط و هوشیاری
۳۰	۴-۹-۲ اصل مقابله با دشمن
۳۱	۱۰-۲ ابعاد بازدارندگی و آمادگی دفاعی

۳۱	..... ۱-۱۰-۲ تهیه و ساخت سلاح و ادوات جنگی
۳۲	..... ۲-۱۰-۲ آموزش فنون رزم آوری
۳۲	..... ۳-۱۰-۲ آماده سازی روحی رزمندگان
۳۳	..... ۴-۱۰-۲ تأمین و گردآوری اطلاعات
۳۳	..... ۵-۱۰-۲ رزمایش های نظامی
۳۴	..... ۶-۱۰-۲ تخصیص بودجه های نظامی
۳۴	..... ۷-۱۰-۲ مرزبانی
	فصل سوم: بررسی جایگاه بازدارندگی و آمادگی دفاعی در مستند روایات، سیره دفاعی - نظامی رسول اکرم(ص) و امام علی(ع)
۳۷	..... مقدمه
۳۷	..... ۱-۳ جایگاه دفاع و آمادگی دفاعی در مستند روایات
۳۷	..... ۱-۱-۳ در حوزه دفاع و آمادگی رزمی و دفاعی پیشگیرانه
۳۸	..... ۲-۱-۳ در حوزه مرزبانی و پاسداری از مرزهای میهن اسلامی
۳۹	..... ۳-۱-۳ در حوزه امنیت
۴۰	..... ۲-۳ سیره دفاعی رسول اکرم(ص)
۴۱	..... ۱-۲-۳ اصول دفاعی - نظامی
۴۱	..... ۱-۱-۲-۳ اصل آمادگی و بسیج رزمی
۴۱	..... ۲-۱-۲-۳ اصل ابتکار عمل
۴۲	..... ۳-۱-۲-۳ اصل احتیاط و و هوشیاری
۴۲	..... ۴-۱-۲-۳ رعایت اصل غافل گیری دشمن با خلق شیوه های جنگی جدید
۴۴	..... ۵-۱-۲-۳ اصل آموزش و یادگیری فنون رزم آوری
۴۴	..... ۲-۲-۳ هنر فرماندهی
۴۵	..... ۱-۲-۲-۳ تدبیر، تفکر و دور اندیشی
۴۶	..... ۲-۲-۲-۳ طرح و برنامه و سازماندهی
۴۶	..... ۳-۲-۲-۳ فراست و زیرکی
۴۷	..... ۳-۲-۳ اصول دفاعی - تهاجمی جنگ
۴۸	..... ۴-۲-۳ تمرکز فرماندهی
۴۹	..... ۳-۳ سیره دفاعی امام علی(ع)

۴۹	۱-۳-۳ حضرت علی علیه السلام الگوی فرماندهی، مدیریتی و رهبری نظامی
۵۱	۲-۳-۳ ضرورت وجود نیروی نظامی در جامعه اسلامی
۵۱	۱-۲-۳-۳ طبقات اجتماعی و ارتش
۵۱	۲-۲-۳-۳ نیاز جامعه به ارتش
۵۲	۳-۲-۳-۳ ضرورت جهاد برای دفاع
۵۲	۳-۳-۳ مسئولیت فرماندهی
۵۲	۱-۳-۳-۳ حفظ نظام اسلام
۵۳	۲-۳-۳-۳ ضرورت برخورداری از بصیرت
۵۳	۳-۳-۳-۳ دشمن شناسی
۵۴	۴-۳-۳-۳ آگاهی از اوضاع سیاسی کشور و آگاهسازی مردم
۵۴	۵-۳-۳-۳ هشدارهای بجا به ملت
۵۵	۶-۳-۳-۳ حفظ آمادگی و روحیه رزمی ملت
۵۵	۷-۳-۳-۳ آموزش های حساب شده برای جهاد و شهادت
۵۶	۸-۳-۳-۳ هوشیاری نسبت به تحرکات دشمن
۵۶	۹-۳-۳-۳ ظلم ستیزی و مقابله با ظلم و ظالم
۵۷	۱۰-۳-۳-۳ پاسخ مناسب به تهدیدات نظامی دشمن
۵۷	۴-۳-۳-۳ رویکرد امام(ع) به قدرت نظامی
۵۸	۵-۳-۳-۳ ابعاد قدرت نظامی و آمادگی دفاعی در فرهنگ علوی
۵۸	۱-۵-۳-۳ تداوم آموزش نظامی
۵۸	۲-۵-۳-۳ تامین امکانات، تجهیزات و ابزارهای نظامی و جذب نیروی انسانی مقتدر
۵۹	۳-۵-۳-۳ آمادگی های روحی رزمندگان
۶۰	۴-۵-۳-۳ دقت به تاکتیک های رزمی
۶۱	۵-۵-۳-۳ حفظ اسرار نظامی
	فصل چهارم: بررسی مبانی فقهی دفاع و اصل بازدارندگی دفاعی از منظر فقه های امامیه و قوانین موضوعه
۶۳	مقدمه
۶۳	۱-۴ مبانی مشروعیت دفاع
۶۳	۱-۱-۴ عقلی و فطری بودن دفاع
۶۴	۲-۱-۴ آیات و روایات

۶۴	۳-۱-۴. اجماع فقهای اسلام.....
۶۴	۱-۳-۱-۴. وجوب جهاد دفاعی، مطلق است.....
۶۸	۲-۴. شرایط وجوب دفاع.....
۶۸	۱-۲-۴. شرایط دفاع با وجود حاکم جائز.....
۶۹	۲-۲-۴. شرایط دفاع با وجود فراوانی سپاه دشمن.....
۶۹	۳-۲-۴. شرایط دفاع در هر زمان و مکان.....
۶۹	۳-۴. اهمیت و ضرورت دفاع.....
۷۰	۴-۴. وجوب مطلق مرزبانی.....
۷۰	۵-۴. لزوم دفاع در برابر هر دشمن.....
۷۱	۶-۴. سیره فقهاء در دفاع از سرزمین های اسلامی.....
۷۱	۱-۶-۴. سیره و گفتمان دفاعی فقیه نامور کاشف الغطاء.....
۷۲	۲-۶-۴. سیره و گفتمان دفاعی میرزای قمی.....
۷۳	۳-۶-۴. سیره و گفتمان دفاعی شیخ الشریعه اصفهانی.....
۷۴	۴-۶-۴. سیره و گفتمان دفاعی امام خمینی(ره).....
۷۴	۷-۴. دفاع و آمادگی دفاعی در قوانین موضوعه.....
۷۴	۱-۷-۴. دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی.....
۷۵	۲-۷-۴. جرائم برخلاف تکالیف نظامی در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح.....
	فصل پنجم: راهبردها و دستاوردهای دفاعی اسلام از نگاه فقهی - سیاسی امام خمینی(ره) و امام خامنه ای(مدظله)
۸۰	مقدمه.....
۸۰	۱-۵. مفهوم شناسی دفاع در کلام امام(ره) و رهبری.....
۸۳	۲-۵. اصول ناظر بر دفاع نظامی همه جانبه از دیدگاه امام(ره) و رهبری.....
۸۶	۳-۵. اهداف راهبردی(دستاوردهای) دفاع از دیدگاه امام(ره) و رهبری.....
۸۷	۱-۳-۵. حفظ اسلام.....
۸۸	۲-۳-۵. دفاع از حق ملت و کشور اسلامی.....
۸۹	۳-۳-۵. حفظ استقلال و آزادی.....
۸۹	۴-۵. اصول حاکم بر اندیشه دفاعی امام(ره) و رهبری.....
۹۰	۱-۴-۵. اصل عمل به تکلیف.....

۹۱	..... اصل سازش ناپذیری ۲-۴-۵
۹۱	..... اصل اتحاد و برادری ۳-۴-۵
۹۲	..... اصل قاطعیت ۴-۴-۵
۹۳	..... اصل تاسی به سیره معصومین (ع) ۵-۴-۵
۹۳	..... نقش معنویت در تولید قدرت ۵-۵
۹۴	..... آثار دفاعی و نظامی معنویت ۱-۵-۵
۹۴	..... نقش معنویت در تولید قدرت از منظر امام(ره) ۲-۵-۵
۹۵	..... نقش معنویت در تولید قدرت از منظر امام خامنه ای (مدظله) ۳-۵-۵
۹۹	..... نتیجه گیری
۱۰۲	..... پیشنهادات
۱۰۳	..... منابع

چکیده:

اصل بازدارندگی دفاعی با مفهوم کلی «ایجاد مقدمات آمادگی و دفاع هوشمند در برابر تهدیدات و تهاجمات احتمالی»، امروزه به عنوان موثرترین راه برای ایستادگی در برابر مطامع دشمنان محسوب گردیده و بعنوان اصلی اجتناب ناپذیر در دکترین دفاعی هر کشوری، مورد توجه می باشد و ناگفته پیداست که در عصر حاضر با پیشرفت فناوری و به کارگیری تسلیحات هوشمند، نامتعارف و تهدیدات نوظهور، موضوع افزایش قدرت تدافعی نظام اسلامی، از جایگاه ویژه ای برخوردار می باشد.

نظر به رهنمودها و تاکیدات قرآنی، سیره دفاعی-نظامی معصومین(ع) و آنچه در فقه تشیع و گفتمان و اندیشه دفاعی رهبران جوامع اسلامی علی الخصوص امام خمینی(ره) و امام خامنه ای(مدظله) که بر گرفته از آموزه های دینی می باشد، بس لازم و ضروری است که برای دفع خطر و تهدید احتمالی، سامانه های دفاعی با هدف برقراری امنیت پایدار، در دستور کار نیروهای مسلح در بعد نظامی و سایر مجموعه های حاکمیتی نظام در ابعاد دیگر قرار گیرد و از آنجا که یکی از بالاترین و مهمترین اهداف نظام اسلامی «حفظ موجودیت اسلام» می باشد، بر ما تکلیف قطعی است که شرعاً و عقلاً در عمل به این رسالت خطیر، مدبرانه و آگاهانه قدم برداشته و نظام اسلامی را با ایجاد سامانه های دفاعی مشروع، ایمن سازی نماییم.

بنابراین در این تحقیق، مبانی فقهی این اصل، با تکیه بر منابع اصیل اسلامی، تبیین می گردد.

کلیدواژه ها:

دفاع - بازدارندگی دفاعی - قدرت نظامی - تهدیدات - جهاد - اندیشه دفاعی

دیباچه:

دفاع در همه ابعاد، امری عقلانی، فطری، مشروع و فراگیر است، به گونه‌ای که اگر موجود زنده‌ای در برابر دشمنی که به او حمله آورده به دفاع برنخیزد، باید در سلامت غریزه یا فطرت او تردید کرد. با توجه به وضعیتی که جهان اسلام در حال حاضر با آن مواجه است، آشنایی مردم مسلمان، با فریضه دفاع و احکام مرتبط با آن ضروری است.

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّكُمْ وَ...» (انفال، ۶۰) و تا می توانید در برابر آن‌ها (دشمن) نیرو و اسب‌های آماده (تجهیزات) بسیج کنید تا دشمن خدا و خودتان را به رعب بیندازید.»

به استناد این آیه، موضوع آمادگی دفاعی و توجه به عوامل بازدارنده در مقابل خطرات احتمالی دشمن، مورد تاکید قرآن بوده و مسئولین نظام اسلامی را هشدار می‌دهد که مبدا از این اصل، غافل شوید و به قطع می‌بایست در جهت ایجاد و توسعه امنیت پایدار، برنامه‌های دفاعی در کشور به عنوان یک اولویت در نظر گرفته شود.

امام خمینی (ره) می‌فرماید: «من به عنوان فرمانده کل قوا به مسوولین و تصمیم‌گیرندگان نیز دستور می‌دهم که در هیچ شرایطی از تقویت نیروهای مسلح و بالا بردن آموزش‌های عقیدتی و نظامی و توسعه تخصص‌های لازم و خصوصاً حرکت به طرف خودکفایی نظامی غفلت نکنند و این کشور را برای دفاع از ارزش‌های اسلام ناب و محرومین و مستضعفین جهان در آمادگی کامل نگهدارند و مبدا توجه به برنامه‌های دیگر موجب غفلت از این امر حیاتی گردد که مطمئناً غفلت از تقویت بنیه دفاعی کشور، طمع تهاجم و تجاوز بیگانگان و نهایتاً تحمیل جنگ‌ها و توطئه‌ها را به دنبال می‌آورد» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸: ۳۵۸/۲۱-۳۵۷).

اگرچه کلیه موجودات عالم چه انسان و غیرانسان، ناخودآگاه بر اساس احساس‌های درونی که به تکوین در نهاد او سرشته شده است، در مقابل هر گونه خطری و تهاجمی، از خود واکنش نشان داده و بالفطره و بالغریزه در وضعیت رفتار تقابلی قرار می‌گیرند. اما انسان بعنوان موجودی صاحب تفکر و آگاهی می‌بایست برابر اصولی چون علاج واقعه قبل از وقوع و یا بر اساس قاعده دفع ضرر محتمل، بستری را فراهم نماید که به وقت لزوم، شرایط تامه‌ای را برای دفاع داشته باشد و این امر

در حوزه مسائل امنیتی، تهدیدات و تهاجمات دشمنان، از حساسیت و پیچیدگی های گسترده ای در روابط و ارتباطات نظام بین الملل و جامعه جهانی برخوردار است که ناخواسته می طلبد هر حاکمیتی با شناسایی و شناخت نقاط قوت و ضعف و تهدیدها و فرصت های محیطی؛ ایدئولوژی و جهان بینی دفاعی خود را ترسیم نموده و با اتخاذ راهبردها و سیاست های دفاعی خود در قالب دفاع هوشمند، متناسب با هراتفاقی، تغییری و تحولی، فضای حاکم را به نفع خود کنترل نماید.

پرداختن به اصل دفاع در برابر تهدیدات دشمن، یکی از دغدغه های اصلی هر نظامی به شمار رفته و به منظور ایجاد قدرت بازدارندگی، باید از روش ها و ابزارهای مختلف در جهت مقابله با دشمنی جبهه استکبار استفاده شود. یکی از مولفه های مهمی که در ایجاد قدرت بازدارندگی، نقش بسزایی ایفا می کند، آمادگی دفاعی ملت و نیروهای مسلح یک کشور است.

با توجه به اهمیت موضوع، نوشتار حاضر در نظر دارد مبانی مشروعیت حوزه دفاع را با پژوهش در قرآن، سیره دفاعی-نظامی پیامبر اسلام(ص) و امام علی(ع)، آراء فقهای شیعه و اندیشه های دفاعی امام خمینی(ره) و امام خامنه ای(مدظله العالی)، احصاء و تبیین نموده و به رشته تحریر درآورد.

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱-۱ کلیات:

۱-۱-۱ بیان مسئله تحقیق:

مسئله دفاع و بازدارندگی دفاعی با توجه به تهدیدات روز افزون و نوظهور دشمنان نظام اسلامی خصوصاً دشمنان انقلاب اسلامی ایران و حتی در سطح وسیع تر، دشمنان اسلام و مسلمین در اقصی نقاط کشورهای اسلامی دنیا، یک مسئله ضروری و اجتناب ناپذیر و یک واجب شرعی می باشد و این تحقیق چستی اصل بازدارندگی دفاعی و چگونگی و چرایی آنرا در بستر گفتمان الهی و اندیشه های دفاعی امام خامنه ای (مدظله) مورد توجه قرار می دهد.

راهبردی که در این مسئله دنبال می شود رسیدن به اندیشه های دفاعی نظام اسلامی در حوزه بازدارندگی از تهدیدات دشمن بوده و تبیین این مقوله در شرایط جدید جهانی ایجاب می کند که مسلمانان، بیش از پیش با ظرفیت های فراوانی که در مکتب و فرهنگ دینی آنان وجود دارد، آشنا شوند و از عزت، شرافت و استقلال خود دفاع کنند.

از رهگذر دستیابی به مبانی مشروعیت امر دفاع و آمادگی دفاعی، بدست می آید که مسئولان نظامی و امنیتی کشورهای اسلامی می بایست با الهام گرفتن از رهنمودهای قرآنی و تاسی به سیره ائمه معصومین (ع)، نسبت به تولید و تقویت سامانه های دفاعی سخت افزاری و نرم افزاری به تناسب نوع و ماهیت تهدیدات احتمالی، اهتمام ورزیده و با رعایت حدود و ثغور شرعی، با فراهم نمودن امکانات و تجهیزات نظامی، هر گونه تهدیدی که منجر به تضعیف نظام اسلامی می گردد را پاسخگو باشند و تمامی این اقدامات بازدارنده و افزایش قدرت نظامی با هدف اعتلاء و سرافرازی پرچم اسلام و نشر و گسترش گفتمان الهی، نبوی و علوی در جهان، هدف گذاری گردیده و بعنوان مجاهد و مدافع فی سبیل الله، دارای مشروعیت می باشد.

مصادیق بازدارندگی و آمادگی دفاعی به تناسب نوع تهدید (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و نظامی)، متفاوت بوده و به اصطلاح امروزی تحت راهبرد و سیاست کلان پدافند غیرعامل ایفاء نقش دارد و دفاع در مقابل تهدید، در ادبیات سیاسی و نظام بین الملل، «دفاع همه جانبه و هوشمند»

نامیده می شود. آنچه در این تحقیق پیش رو داریم، روشنگری مبانی فقهی اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی از بعد نظامی آن می باشد.

۱-۱-۲ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن:

عمل دفاع از خود یک واکنش طبیعی است که از هر انسانی در مواجهه با خطر ظاهر می شود و چنانچه دفاع از حوزه فردی تجاوز کرده و در زمینه دفاع از سرزمین و یک اجتماع بزرگ انسانی تصور شود، قطعاً هر جامعه ای نیازمند سیستم دفاعی فراگیر و پیچیده ای می باشد تا با فراهم نمودن امکانات و ابزارآلات جنگی و آموزش فنون رزمی، توان دفاعی خود را در مواجهه با تهدیدات و تجاوزات احتمالی دشمن به کارگیری نماید. اما آنچه که مهم است این موضوع است که آیا اصل مقابله به مثل در دفاع رعایت می شود؟ آیا اصول انسانی در مواجهه با دشمن ملاحظه می شود؟ آیا حدود و ثغوری در تولید دانش دفاعی بازدارنده در ساخت تجهیزات نظامی (چون تسلیحات کشتار جمعی، هسته ای، شیمیایی، میکروبی و...) که از درصد تخریب و کشتار بالایی برخوردار است، توجه می شود؟ بنابراین با توجه به وجود مکاتب فکری مختلف، بسیار اهمیت دارد که اندیشه های دفاعی اسلام در تمایز با مبانی تفکر غیردینی و شیطانی و آنچه هم اکنون در سیاست دفاعی استکبار جهانی شاهد هستیم، تبیین گردد و با بررسی در منابع دینی، مبانی فقهی و مشروعیت اصل بازدارندگی دفاعی را آشکار سازیم.

۱-۱-۳ هدف های تحقیق:

الف. هدف کلان و اصلی:

تبیین جایگاه و مبانی مشروعیت و حکم تکلیفی اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی در مقابل تهدیدات دشمن در نظام اسلامی.

ب. هدف های فرعی:

۱. تبیین تفکر، مدیریت و راهبردهای دفاعی-نظامی در شریعت اسلام از دریچه تاریخ سیاسی اسلام.
۲. روشنگری جایگاه و مبانی فقهی اصل بازدارندگی دفاعی در نظام دفاعی اسلام.
۳. مشخص شدن حدود و ثغور اسلامی در حوزه دفاع و بازدارندگی مشروع.

۱-۱-۴ سوالات:

الف. سوال اصلی:

اندیشه های دفاعی اسلام در راستای اصل بازدارندگی دفاعی چیست؟ و چه تحلیلی از آن می توان ارائه نمود؟

ب. سوالات فرعی:

۱. اصول و مبانی نظری بازدارندگی دفاعی از دیدگاه قرآن چیست؟
۲. اصول و مبانی نظری و کاربردی بازدارندگی و آمادگی دفاعی در سیره دفاعی - نظامی معصومین(ع) چیست؟
۳. احکام و مسائل فقهی مرتبط با جهاد دفاعی و سیره فقهاء امامیه در دفاع مشروع چیست؟
۴. راهبردها و دستاوردهای دفاعی اسلام از دیدگاه فقهی-سیاسی امام خمینی(ره) و امام خامنه ای(مدظله) چیست؟

۱-۱-۵ فرضیه ها:

الف. پرداختن به امر بازدارندگی و آمادگی دفاعی در نظام اسلامی به استناد آیات قرآن خصوصاً آیه ۶۰ سوره انفال و آیه ۱۴۱ سوره نساء نشانگر تکلیف شرعی برای مسئولان نظام در تحقق این موضوع می باشد.

ب. توجه به اصل بازدارندگی دفاعی با هدف «حفظ موجودیت اسلام و نظام اسلامی» برابر سیره دفاعی - نظامی پیامبر اسلام(ص) و امام علی(ع)، که تفسیری بنیادی و عملی از کلام الهی می باشد، برای حاکمیت اسلامی تکلیف آور است.

ج. دفاع یک واجب شرعی و امری عقلی و طبیعی می باشد و تقریباً همه فقهای اسلام اتفاق نظر دارند و معتقدند که فراهم نمودن مقدمات دفاع و ایجاد قدرت بازدارندگی، در حوزه مسائل نظامی از جمله تجهیز به امکانات و تسلیحات بازدارنده، یک تکلیف بوده و در ردیف ضروریات فقه می باشد.

د. اندیشه و گفتمان دفاعی امام خمینی(ره) و امام خامنه ای(مدظله)، بعنوان رهبران برجسته جامعه اسلامی، در مقام یک فقیه، حاکم و اندیشمند سیاسی، حاکی از این است که توجه به اصل بازدارندگی

و دفاع پیشگیرانه مشروع با هدف حفظ اسلام و نظامی اسلامی» در رأس تمام واجبات شرعی قرار دارد.

۱-۱-۶ روش تحقیق:

محقق با استفاده از روش توصیفی و رویکرد تحلیلی و تفسیری و بهره گیری از روش کتابخانه ای در گردآوری اطلاعات (از طریق کتب، مقالات، سخنرانی ها و رهنمودها و بیانات و...) این تالیف را انجام و سعی نموده به سوالات مطروحه پاسخ دهد.

۱-۱-۷ پیشینه تحقیق:

تحقیقی مشابه با عنوان "مبانی فقهی بازدارندگی دفاعی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن"، تاکنون انجام نشده و از این حیث تحقیق پیش رو، دارای نوآوری در زمینه مباحث فقهی پدافند غیرعامل و هوشمندی دفاع با موضوع بازدارندگی و آمادگی دفاعی می باشد. اما منابع نزدیک با موضوع که مورد بهره برداری قرار گرفته است، با مشخصات زیر می باشد:

- ورعی، سیدجواد، "مبانی فقهی دفاع از سرزمین های اسلامی"، فصلنامه حکومت اسلامی، ۱۳۸۲، شماره ۲۸.

- ظاهر و تر، محمد، مدیریت نظامی در نبردهای پیامبر اکرم (ص)، ترجمه اصغر قائدان، ۱۳۷۴، نشر صریر، تهران، چ اول.

- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، ۱۳۷۷، دارالحدیث، قم، چ اول.

- دشتی، محمد، امام علی (ع) و امور نظامی (الگوی رفتاری ۴)، ۱۳۷۹، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین (ع)، قم، چ اول.

۱-۱-۸ ساختار تحقیق:

این تحقیق با طرح مقدماتی چون چکیده و دیباچه، موضوع مورد نظر را در پنج فصل و دو بخش

پایانی، بشرح ذیل مورد کنکاش و بررسی قرار داده است:

الف. فصل اول: کلیات و مفاهیم.

ب. فصل دوم: اصول و مبانی نظری اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی از دیدگاه قرآن.

ج. فصل سوم: بررسی جایگاه بازدارندگی و آمادگی دفاعی در مستند روایات، سیره دفاعی - نظامی رسول اکرم (ص) و امام علی (ع).

د. فصل چهارم: بررسی مبانی فقهی دفاع و اصل بازدارندگی دفاعی از منظر فقهی امامیه و قوانین موضوعه.

فصل پنجم: راهبردها و دستاوردهای دفاعی اسلام از نگاه فقهی - سیاسی امام خمینی (ره) و امام خامنه ای (مدظله).

ه. بخش پایانی: نتیجه گیری و پیشنهادات.

۱-۲ واژه شناسی:

۱-۲-۱ دفاع:

۱-۲-۱-۱. معنای لغوی:

از کسی جانبداری کردن، از خود دور کردن و راندن، وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن، پایداری (قریب، ۱۳۷۰، ۴۶۲). بنابراین دفاع در جایی است که حقوق کسی مورد تجاوز قرار گرفته باشد. دفاع در اصطلاح نیز به همین معنی می‌باشد. چنان که در جایی که جان و مال و ناموس و یا حدود و ثغور یک ملت و یا یک فرد، مورد تجاوز و تعدی قرار گرفته باشد، امر دفاع و استیفای حقوق فرد و یا ملت مورد تجاوز، لازم می‌آید. این امری است عقلانی و هر انسانی که دارای عقل سلیم بوده و به دور از حبّ و بغض باشد، این مسأله را پذیرفته و بر صحت آن گواهی می‌دهد.

۱-۲-۱-۲. معانی اصطلاحی:

دفاع، مفهومی فراگیر و همه جانبه بوده و در ادبیات نظامی معاصر، مقوله ای فراتر از کاربست قدرت نظامی است و بخشی از اقدامات دفاعی، از طریق مجاری غیرنظامی مدیریت و هدایت می‌گردد (دفاع غیرعامل). از این رو می‌توان با تمرکز بر نوع و ماهیت قدرت ملی مورد استفاده در راستای تحقق اهداف دفاعی، از «دفاع نظامی و غیرنظامی» و همچنین «دفاع سخت و نرم» یاد کرد. دفاع نظامی، ناظر بر بکارگیری قدرت نظامی در واکنش به حمله مسلحانه واقع شده یا قریب الوقوع است؛ اما این تعریف خاص و مضیق، ضرورت توجه به ابعاد مفهومی «دفاع» را تقلیل نمی‌دهد. ضمن اینکه دامنه دفاع نظامی و نحوه جهت گیری و هدایت آن، امر نسبی بوده و مولفه های کاربردی آن بسته به تفکر دفاعی کشورها متفاوت خواهد بود (فریدونی، ۱۳۸۶، ۱۳۶).

بنابراین دفاع امری قراردادی و اعتباری است که در موقعیت‌های خاص و شرایطی ویژه تعریف و تبیین می‌گردد. به طور اصولی دفاع به معنی دفع کردن یا مقابله با مهاجم یا مهاجمین می‌باشد. زیرا کرامت انسان‌ها به آزادی از زیر یوغ ستم و ستمگران معنی و مفهوم پیدا می‌کند و نیرو یا عاملی که آزادی انسان را سلب نماید، مانع بزرگی در جهت تعالی و کرامت انسان می‌باشد.

۱-۲-۳. دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی:

دفاع مشروع یا دفاع قانونی، حقی است که حقوق کیفری برای اشخاص در مورد دفاع از خود یا افراد دیگر [در صورت نیاز به کمک] در هنگام حمله افراد دیگر قائل شده است. دفاع مشروع در جایی پدید می‌آید که به جزء ارتکاب جرم هیچ راه دیگری برای دفع خطر ممکن نباشد. در این صورت مدافع نه تعقیب و مجازات می‌شود و نه ضامن خساراتی است که به بار می‌آورد.

دفاع مشروع اصلی پذیرفته در تمامی نظام‌های حقوقی است. هرچند در مورد منشأ پیدایش این حق اختلافات زیادی وجود دارد ولی شرایط آن با اختلاف جزئی در تمامی نظام‌های حقوقی یکسان است. (www.wikipedia.or، ۱۳۹۴/۰۹/۲۰)

۱-۲-۴. انواع دفاع:

دفاع به لحاظ موضوع آن، ابعاد و مصادیق گوناگونی دارد، از جمله:

الف. دفاع از سرزمین اسلام:

دفاع از نوامیس مسلمین و دفاع از بلاد مسلمین و دفاع از همه حیثیات مسلمین امری است لازم و ما باید خودمان را برای مقاصد الهی و دفاع از مسلمین مهیا کنیم (موسوی خمینی، ۱۳۶۸، ۱۸۴/۲۰).

ب. دفاع از نفس:

دفاع از خود در برابر کسی که قصد جان آدمی را دارد، جایز، بلکه در صورت انحصار حفظ جان

به

دفاع، واجب است و همچنین دفاع از جان مؤمن در برابر مهاجم، با داشتن توان و ایمن بودن بر جان خود واجب است (نجفی، ۱۳۶۲، ۱۶/۲۱).

ج. دفاع از مال:

دفاع از مال در برابر مهاجم، جایز (همو، ۱۶/۲۱) بلکه بنا بر دیدگاه بعضی در صورت غلبه ظن به سلامت، واجب است. البته در فرض علم به کشته شدن - بنا بر تصریح برخی - حرام است (همو، ۴۱/۶۵۲).

د. دفاع از ناموس:

دفاع از عرض، آبرو و ناموس در صورت علم یا ظن به سلامت جان، واجب است (همو، ۶۵۵/۴۱-۶۵۳-۶۵۲). در نهایت اینکه دفاع مشروع و هوشمندانه، حق طبیعی و جزء اصول و الزامات رفتاری اجتناب ناپذیر و حتمی هر نظام و ملتی است و به منزله یک اصل کلی حقوقی در میان دولت ها و ملت ها به رسمیت شناخته شده و مورد احترام همه است.

۲-۲-۱ بازدارندگی و آمادگی (تقویت بنیه دفاعی):

۱-۲-۲-۱. معنای لغوی:

«بازداشتن» به معنی منع کردن و جلوگیری کردن و «آمادن» به معنی آماده ساختن، مهیا کردن، فراهم آوردن و سنجیدن آماده شدن، می باشد (قریب، ۱۳۷۰، ۱۳۹-۲۴).

۱-۲-۲-۲. معانی اصطلاحی:

بازدارندگی در اصطلاح عبارت است از نوع ویژه‌ای از روابط سیاسی که در آن یک طرف سعی در نفوذ بر رفتار طرف دیگر در جهت مطلوب خود دارد. به عبارت دیگر بازدارندگی عبارت است از تأمین توانمندی‌های لازم در کشور بازدارنده با هدف متقاعد کردن طرف مقابل یا مجبور ساختن او به چشم پوشی از رفتاری معین یا وادار ساختن دشمن به صرف نظر از اهدافی که تعقیب می‌کند.

الف. بازدارندگی به معنای استفاده از نیروهای مسلح نیست، از این رو نباید آن را به عنوان یک راهبرد برای جنگیدن به حساب آورد بلکه به عقیده بسیاری از صاحب‌نظران، بازدارندگی نوعی راهبرد برای حفظ وضع موجود و دستیابی به سازش است. به گفته بوفر کارشناس فرانسوی، بازدارندگی به عنوان یک راهبرد درصدد آن است که متخاصمان را از قدرت تصمیم‌گیری برای کاربرد نیروی نظامی ناتوان سازد. طرف‌های متخاصم - با فرض عقلانیت - با محاسبه هزینه و فایده درگیری وارد جنگ می‌شوند و مکانیزم آن این گونه است که بازیگر الف با افزایش، حفظ و نمایش برتری توان نظامی عامل خودداری بازیگر ب از توسل به حمله می‌شود (قلجی، ۱۳۸۵، ۲۰-۱۰).

نتیجه اینکه توجه به اصل استراتژی بازدارندگی دفاعی، دستیابی به صلح و استقرار آن است و به منظور متقاعد کردن طرف مقابل طرح می‌شود تا به وی ثابت کند که در میان داده‌های ممکن، تجاوز کمترین اثر را دارد.

ب. هنری کیسینجر درباره‌ی بازدارندگی می‌گوید: هر چند بازدارندگی سیاست مسلط نظامی است، اما بیشتر از هر چیز وابسته به ملاک‌های روانی می‌باشد. در این سیاست، سعی می‌شود تا تصور خطرهای تحمل‌ناپذیر، طرف مخالف را از ارتکاب به عمل باز دارد. پیروزی این سیاست بستگی به آگاهی کامل از محاسبات طرف مخالف نسبت به حيله‌ای که جدی گرفته شود، دارد (مشیرزاده، ۱۳۸۰، ۷۸-۵۱).

ج. هدف از راهبرد حوزه بازدارندگی که در حوزه دفاع پیشگیرانه جای می‌گیرد، برنامه ریزی، مدیریت و کلیه اقداماتی است که کشور را در برابر تهدیدات احتمالی به درجه ای از آمادگی می‌رساند که باعث کاهش تهدید و آسیب‌پذیری شده و از وقوع درگیری جلوگیری می‌نماید (خبیری، ۱۳۸۲، ۶۷). بنابراین راهبرد بازدارندگی برای جلوگیری از جنگ کاربرد دارد و با شروع جنگ، شکست راهبرد بازدارندگی اعلام می‌گردد.

۱-۲-۳ پدافند عامل و غیرعامل:

بازدارندگی نتیجه مجموعه اقدامات نظامی و غیر نظامی یک کشور در قالب راهبرد کلان شیوه های پدافندی بوده که دارای تعریف زیر می باشد:

الف. پدافند:

اقداماتی است که طی آن با استفاده از کلیه وسایل و امکانات موجود از پیشروی و هجوم دشمن جلوگیری به عمل آمده و یا نیروهای تکاور او منهدم گردد (رستمی، ۱۳۷۸، ۲۰۰).

ب. پدافند عامل:

عبارت است از به کارگیری مستقیم جنگ افزار، به منظور خنثی نمودن و یا کاهش اثرات عملیات خصمانه هوایی، زمینی، دریایی، نفوذی و خرابکارانه بر روی اهداف مورد نظر (جلالی و همکاران، ۱۳۸۹، ۷)

ج. پدافند غیرعامل:

به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌گردد که مستلزم به کارگیری جنگ افزار و تسلیحات نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تاسیسات حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان خسارات و تلفات ناشی از حملات و بمباران

های هوایی موشکی دشمن را به حداقل ممکن کاهش دهد. دفاع غیرعامل شامل مکان یابی، استتار، اختفاء، پوشش، تفرقه و پراکندگی، استحکامات، سازه های امن و مقاوم سازی، فریب و اعلام خبر می باشد. مجمع مصلحت نظام تعریف نموده است: مجموعه اقدام های غیرمسلحانه ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدها و اقدامات نظامی دشمن می شود (موحدی نیا، ۱۳۸۸، ۳).

آنچه از تعاریف بازدارندگی بدست آمد این است که بازدارندگی منحصر به کاربرد نظامی تنها در جلوگیری از تهدیدات احتمالی دشمن در میدان های نبرد نرم و سخت ندارد بلکه وسعت کاربرد آن در حوزه های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، روابط بین الملل و حتی در اعمال عبادی انسان در جهت بکارگیری عوامل بازدارنده برای برحذر بودن از گناه نیز قابل تعریف و استفاده می باشد. البته در این تحقیق، اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی از بعد کاربرد نظامی آن در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن مورد توجه و مذاقه قرار گرفته است.

۱-۲-۴ قدرت نظامی:

قدرت نظامی به قابلیت یک کشور در حفاظت و پدافند از منافع امنیت ملی در برابر خطر نفوذ و سلطه نظامی دشمنان خارجی گفته می شود.

قدرت نظامی مجموعه ای از نیروهای مسلح یک کشور توأم با سایر عناصر قدرت ملی و توان زمامداران کشور در بکارگیری این نیروها برای پشتیبانی از اهداف و سیاست های دفاعی و امنیتی کشور است.

قدرت نظامی به عنوان یکی از عناصر قدرت ملی و وسیله ای در اختیار دولت برای پشتیبانی از اهداف و سیاست های ملی است و زیربنای قدرت نظامی، علوم و تکنولوژی، اقتصاد، روحیه و همبستگی ملی، جمعیت از نظر کمی و کیفی، موقعیت ژئوپلیتیکی و درنهایت خرد و رهبری می باشد.

قدرت نظامی از لحاظ کاربردی به عنوان یکی از عناصر متشکله قدرت ملی، وسیله و ابزاری است در اختیار زمامداران و تصمیم گیرندگان کشورها برای پشتیبانی از سیاست ملی و تحقق های هدف های ملی، لذا کاربرد یا تعیین ماموریت نیروهای مسلح کشور به عهده تصمیم گیرندگان کشور است

که از آن معمولاً برای مقاصدی از جمله «پاسداری و پدافند از ارزش ها یا منافع ملی در برابر تهدیدات و تجاوزات دشمنان خارجی» استفاده می شود (چگینی، ۱۳۸۴، ۱/۲۳ و ۱۲۱ و ۱۲۰).

۱-۲-۵ تهدیدات:

تهدید در لغت، معانی مختلف اما نزدیک به هم دارد. برخی از محققین هر عاملی را که مانع از رسیدن به هدف شود، به عنوان تهدید تعریف می کنند. در فرهنگ فارسی عمید تهدید را به ترساندن، بیم دادن و بیم عقوبت دادن معانی کرده اند (گروه مطالعاتی امنیت دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۸۷، ۹۹).

تهدید را می توان مجموع توانمندی ها و قابلیت های بالقوه و بالفعل دشمنان به شمار آورد که ممکن است توانمندی های یک کشور را در اجرای ماموریت ها، خنثی یا محدود نماید. تهدید بر اساس «روش اعمال و پیامد تهدید» سه طبقه هستند:

۱-۲-۵-۱ تهدید سخت:

هرگاه به موجب اقدام هایی استقلال و تمامیت ارضی کشور در خطر هجوم نیروهای نظامی کشور دیگر یا اتحادی از کشورهای خارجی یا گروه های معارض مسلح داخلی قرار گیرد، تهدید سخت واقع شده است.

۱-۲-۵-۲ تهدید نیمه سخت:

تمام اقدام هایی که حاکمیت نظام سیاسی و امنیت ملی کشور را از لحاظ سیاسی و امنیتی به خطر اندازد یا نظام سیاسی کشور را با خطر براندازی مواجه نماید، تهدید امنیتی-سیاسی یا نیمه سخت نامیده می شوند.

۱-۲-۵-۳ تهدید نرم:

تمام اقدام هایی را که موجب می شود تا هدف ها، ارزش های حیاتی و اصیل یک نظام سیاسی و امنیت ملی کشور از لحاظ فرهنگی به خطر افتد یا موجب ایجاد تغییر و تحول اساسی در باور و ارزش های نظام (استحاله فرهنگی) شود، تهدید نرم می گویند (کمیته علمی دانشگاه صنعتی مالک اشتر، ۱۳۹۳، ۸۶-۸۵).

۱-۲-۶ دشمن:

الف. واژه ی «دشمن»: در فرهنگ لاتین، مترادف با لغت «Enemy» و در فرهنگ دینی و اصطلاح قرآنی، به معنای «عدو» و جمع آن «اعداء» به کار رفته است، مصدر آن (عدو) است به معنای تجاوز. راغب اصفهانی در «مفردات» می گوید: «عدو به معنی تجاوز و منافات التیام است، آن، گاهی با قلب است که به آن عداوت و معادات گویند و گاهی در راه رفتن است که عدو (دویدن) نام دارد و گاهی در عدم رعایت عدالت در معامله است که «عدوان» گویند... عدو به معنی دشمن، که در قلب به انسان عداوت و دشمنی دارد و در ظاهر مطابق آن رفتار می کند: «إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا» (نساء، ۱۰۱). ترجمه: «براستی دشمنان دشمن آشکاری برای شما هستند»؛ «إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ» (یوسف، ۵). ترجمه: «براستی شیطان برای انسان دشمن آشکاری است».

ب. معنای لغوی «عدو»: در فرهنگ المنجد چنین آمده است: «دویدن برای جنگ، منصرف کردن و بازداشتن، ظلم و ستم کردن، از حد و اندازه گذشتن، دشمنی و خصومت ورزیدن، تجاوز و تعدی نمودن، تفرقه و دوری انداختن و...» و معنای «دشمن» در فرهنگ فارسی معین چنین آمده است: «آن که بدخواه دیگری است، عدو، خصم، مخالف که مقابل دوست و محب است، و دشمنی علاوه بر خصومت در عداوت به معنی کراهت و نفرت نیز آمده است» و در اصطلاح آن است که نسبت به کسی، یا کشوری، بدخواه کینه جو و یا درجنگ و ستیز باشد» (www.rasekhoon.net ۱۳۹۴).

ج. معنای دشمن در قانون مجازات نیروهای مسلح:

ماده ۲۵ - منظور از دشمن عبارت است از: اشرار، گروهها و دولتهائی که با نظام جمهوری اسلامی ایران در حال جنگ بوده یا قصد براندازی آن را دارند و یا اقدامات آنان بر ضد امنیت ملی است.

تبصره - هرگاه برای دادگاه، تشخیص دشمن یا دولت متخاصم محرز نباشد موضوع از طریق قوه قضائیه از شورای عالی امنیت ملی استعلام و نظر شورای مذکور ملاک خواهد بود.

۱-۲-۷ جهاد:

۱-۲-۷-۱. معنای لغوی:

از نظر لغت جهاد از مصدر "جَهَد" از باب "جَهَد، يَجْهَدُ" به معنای کوشش کردن با رنج و تعب و از باب "جَهَد، يَجْهَدُ" به معنا سخت و دشوار شدن و جهاد از مصدر "جُهَد" به معنا توان و طاقت است. این کلمه بیشتر بر دفع دشمن به وسیله جنگ اطلاق می شود، ولی گاهی نیز معنای آن وسعت یافته، شامل دفاع هر چیزی می شود که ممکن است به انسان ضرری برساند؛ مانند مبارزه با شیطان که انسان را گمراه می کند و یا نفس اماره که به بدی ها امر می کند. چنان که پیامبر(ص) مخالفت با هوای نفس را جهاد اکبر نامیده اند. جهاد در اصطلاح به معانی ذیل استعمال شده است:

الف. معنای عام: هر کوششی که در راه اعتلای کلمه حق انجام گیرد، چه نظامی چه غیر نظامی.

ب. معنای خاص: کوشش نظامی در راه اعتلای کلمه حق که جنبه دفاعی یا جنبه اولیه یعنی ابتدائی داشته باشد (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۹، ۶۱-۶۰).

۱-۲-۷-۲. معانی اصطلاحی:

الف. فقیهان از جمله شیخ محمدحسن نجفی در جواهرالکلام معنای فقهی جهاد را که مورد نظر این پژوهش نیز است، این گونه بیان می کند: «بَدَلُ النَّفْسِ وَالْمَالِ وَالْوَسْعِ فِي اَعْلَاءِ كَلِمَةِ الْاِسْلَامِ وَ اِقَامَةُ شَعَائِرِ الْاِيْمَانِ». بذل جان، مال و توان در راه اعتلای اسلام و برپا داشتن شعائر دین (همان).

ب. رهبر معظم انقلاب اسلامی در تبیین تعریف اصطلاحی جهاد می فرماید: «جهاد فقط به معنای حضور در میدان جنگ نیست؛ زیرا هر گونه تلاش در مقابله با دشمن، میتواند جهاد تلقی شود. البته بعضی ممکن است کاری انجام دهند و زحمت هم بکشند و از آن، تعبیر به جهاد کنند. اما این تعبیر، درست نیست. چون یک شرط جهاد، این است که در مقابله با دشمن باشد. این مقابله، یک وقت در میدان جنگ مسلحانه است که جهاد رزمی نام دارد؛ یک وقت در میدان سیاست است که جهاد سیاسی نامیده میشود؛ یک وقت هم در میدان مسائل فرهنگی است که به جهاد فرهنگی تعبیر میشود و یک وقت در میدان سازندگی است که به آن جهاد سازندگی اطلاق میگردد. البته جهاد، با عنوانهای دیگر و در میدانهای دیگر هم هست. پس، شرط اول جهاد این است که در آن، «تلاش و کوشش» باشد و شرط دومش این که، «در مقابل دشمن» صورت گیرد... یکی از جهادها هم جهاد فکری است.

چون دشمن ممکن است ما را غافل کند، فکر ما را منحرف سازد و دچار خطا و اشتباهمان گرداند؛ هر کس که در راه روشننگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سوءفهمی شود، از آنجا که در مقابله با دشمن است، تلاشش جهاد نامیده میشود» (۱۳۹۴، www.khamenei.ir).

۱-۲-۷-۳ اقسام جهاد:

جهاد به اعتبار دشمن، نوع هجوم و مقابله و ارزش و اهمیت، اقسامی دارد. از قبیل: (جهاد اکبر)، (جهاد اصغر)، (جهاد ابتدایی)، (جهاد دفاعی)، (جهاد فرهنگی)، (جهاد اقتصادی)، (جهاد سیاسی). جهاد برای دفع هر موجود شرآفرینی است که بخواهد به انسان زیان برساند؛ مانند شیطان که می کوشد انسان را گمراه سازد.

امام صادق (ع) فرمودند که پیامبر اکرم (ص) مصاف با دشمن بیرونی را (جهاد اصغر) و مخالفت با هوای نفس را (جهاد اکبر) نامیده به رزمندگانی که از جنگ بازگشته اند فرموده است: «مَرَحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَ بَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ» آفرین بر مردمی که جهاد کوچک را انجام داده اند، ولی جهاد اکبر همچنان بر عهده ایشان باقی است. پرسیدند: ای رسول خدا! جهاد اکبر چیست؟ فرمود: «جهاد النفس» مبارزه با اشتهای سیری ناپذیری نفس (حرعاملی، ۱۳۶۴، ۳).

۱-۲-۸ اندیشه دفاعی:

اندیشه دفاعی نوعی دوراندیشی، آینده نگری و روشن بینی عمیق است که در غالب طرح ها و برنامه های دقیق راهبردی موجب تامین منافع ملی کشور در زمینه های مختلف در حال و آینده می شود (پیری، ۱۳۹۱، ۴۴).

اندیشه دفاعی، عبارت است از تفکر و رویکردی است که مجاهدان، رزمندگان و سازمان های دفاعی، مبتنی بر مبنای اعتقادی و مذهبی، تحولات محیطی و مبتنی بر تجارب و ذخایر تجربی دارند و در هر حوزه ای که دفاع در آن تکلیف و ماموریت باشد، حضور فعال دارند و بر اساس آن تفکر، بتوانند فلسفه دفاعی شان را بیان و اعلام نموده، دستورات و قوانین دفاعی شان را تدوین و نهادینه و علوم و ابزارهای مورد نیازشان را تولید و بکارگیری نمایند (مقیسه، ۱۳۹۱، ۳).

۱-۲-۹ استراتژی و راهبرد:

کلمه استراتژی از واژه یونانی استراتژیا گرفته شده است که از لحاظ لغوی به معنای بزرگ و از نظر نظامی به مفهوم هنر فرماندهی و هدایت واحدهای بزرگ آمده است. در متون فارسی به جای این کلمه (سوق الجیشی) و اخیراً کلمه (راهبرد) استعمال می شود. در برخی از متون، استراتژی علم و هنر بکارگیری نیروهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و «نظامی»، حسب ضرورت و به هنگام صلح و جنگ برای بیشترین پشتیبانی از هدف ها و خط مشی ها، افزایش احتمال پیروزی، حفظ نتایج بدست آمده از آن و کاهش احتمال شکست تعریف شده است (چگینی، ۱۳۸۴، ۱۲۳).

واژه انگلیسی راهبرد، که در فارسی نیز کاربری زیادی دارد، واژه «استراتژی» است. نخستین بار در سده ۱۸ میلادی در معنای «هنر ژنرال» و یا «هنر سازماندهی» یگانها مورد استفاده قرار گرفته است. راهبرد نظامی سیاستی است که سازمانهای نظامی به منظور رسیدن به اهداف راهبردی مطلوب اتخاذ می کنند و شامل طرح ریزی و هدایت لشکرکشی ها، تحرک و استقرار نیروها و فریب دشمن است. کارل فون کلاوزویتس که ملقب به پدر مطالعات راهبردی نوین است راهبرد نظامی را «به کارگیری نبردها در جهت کسب پیروزی نهایی در جنگ» تعریف می کند.

تعریفی که لیدل هارت از راهبرد نظامی ارائه می دهد تأکید کمتری بر نبرد دارد: «راهبرد نظامی هنر توزیع و به کارگیری توانایی های نظامی به منظور برآوردن کامل اهداف راهبرد است.» راهبرد نظامی، طرح ریزی و اجرای رقابت بین گروه های مسلح بسیار بزرگ متخاصم است. در راهبرد نظامی دو طرف می کوشند تا با استفاده از منابع دیپلماتیک، اطلاعاتی، نظامی و اقتصادی در برابر منابع دشمن به سیادت نظامی برسند یا تمایل دشمن به جنگ را کاهش دهند. راهبرد نظامی ابزار عمده ای است که می تواند منافع ملی را تأمین کند (۱۳۹۴، www.wikipedia.org).

فصل دوم:

اصول و مبانی نظری اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی از دیدگاه قرآن

مقدمه:

قرآن بهترین و اساسی ترین منبعی است که بطور مستقیم و غیرمستقیم، به مقوله آمادگی و بازدارندگی دفاعی در آیات مختلف پرداخته و زمامداران جوامع اسلامی را به آماده باش کامل در حوزه های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و خصوصاً افزایش توان نظامی در برابر دشمنان شناخته شده و ناشناس، که ممکن است در آینده، منافع و منابع حیاتی مسلمانان را مورد تهاجم قراردهند، دعوت می کند و با طرح موضوعات مختلف، سعی دارد جایگاه خطیر، حساس و حیاتی، قدرت نظامی را با هدف دفع تجاوزات احتمالی دشمن، به حاکمان اسلامی گوشزد کند و مهمترین حربه دفاع غیرمستقیم و بازدارنده، ایجاد رعب و ترس در دل دشمن معرفی می شود.

هم اکنون نیز ما شاهد هستیم که اکثر کشورهای به ظاهر ابرقدرت جهان حاضر، همین خط مشی دفاعی-نظامی را دنبال می کنند و این گواه روشنی است که قرآن کریم به گونه ای اعجاز آمیز، با پیش بینی وقایع قطعی و احتمالی آینده، در صدر اسلام، دستور راهبردی دفاع همه جانبه و بازدارنده را برای جوامع اسلامی نسخه می کند و تاکید فراوان دارد که تنها با دشمن شناسی و خودشناسی است که می توانید با سیاست برقراری توازن قوا، حرکات تهدیدآمیز دشمنان را کنترل نموده و حاکمیت نظام اسلامی را از تجاوز دشمن ایمن سازی نمایید. هم اینک به بررسی تفصیلی موضوع در قرآن می پردازیم.

۱-۲ واژگان شناسی اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی در قرآن:

برجسته ترین واژگان شناسی این مدخل در قرآن، عبارت است از:

۱-۱-۲ واژه اعداد:

فراهم آوردن تفصیلی و دقیق هر چیز؛ که در قرآن، مؤمنان را به گردآوری همه امکانات نبرد فرا خوانده است: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال، ۶۰). ترجمه: «و تا می توانید در برابر آن ها (دشمن) نیرو و اسب های آماده (تجهیزات) بسیج کنید».

۲-۱-۲ واژه حِذْر:

پرهیز همراه با خوف و اضطراب. در قرآن، مؤمنان، مأمور برگرفتن «حِذْر» (جنگ‌افزار) شده‌اند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ» (نساء، ۷۱). ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید آمادگی خود را (در برابر دشمنان) حفظ کنید». و آیه «وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ...» (نساء، ۱۰۲). ترجمه: «و البته باید حالت هوشیاری و احتیاط خویش را حفظ کنند و اسلحه خود را (در حال نماز) برگیرند (زبرا) کافران آرزو دارند که شما از سلاح‌ها و وسایل خود غافل شوید...».

۲-۱-۳ واژه رَبَط:

محکم بستن و پیوند دادن چیزی برای ثابت ماندن بر حالت نخستین. در برخی از آیات قرآن به مفهوم مرزبانی آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (آل عمران، ۲۰۰). ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید شکیبا باشید و پایداری کنید و مرزها را نگهبانی کنید و از خدا پروا داشته باشید که رستگار شوید».

مفسران، در دلالت واژه‌های حذر و اعداد و نیز واژه رباط، بر آمادگی نظامی اتفاق نظر دارند (بیستونی، ۱۳۸۸، ۳۶۱/۲-۳۶۰-۳۵۹).

۲-۲ هدف و آثار اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی:

جوامع انسانی براساس نیازهای مشترک پدید آمده‌اند و تضاد منافع، بروز جنگ میان آنان را ناگزیر ساخته است؛ از این رو، آمادگی نظامی با هدف بالابردن توان رزمی و قدرت بازدارندگی، از ضروریات حیات اجتماعی به شمار رفته و هدف آن، حفاظت از منافع مادی و معنوی فردی و اجتماعی است. این معنا مورد پذیرش قرآن است: «تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ» (انفال: ۶۰). ترجمه: «تا دشمنان خدا و خودتان را بترسانید».

این ترس، نقش بازدارنده داشته، از تجاوز دشمنان به مرزهای مادی و معنوی مسلمانان جلوگیری می‌کند و روشن است که متجاوز را جز با نمایاندن سرانجام تجاوز، نمی‌توان هشدار داد. هم‌چنین عبارت «وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ» در آیه یاد شده، بر ضرورت آمادگی برای رویارو شدن با دشمنان ناشناخته تأکید دارد که موجب پیش‌گیری از غافل‌گیری نیروهای مسلمان شده، طمع ایشان بریده

خواهد شد(همو، ۳۶۳/۲). بنابراین، هدف از آمادگی مستمر نظامی، جلوگیری از تجاوز دشمنان(داخلی و خارجی) به حریم مادی و معنوی اسلام و مسلمانان شناخته شده است.

موارد ذیل را نیز از آثار آمادگی نظامی برشمرده‌اند:

- الف. ترس دشمن: آمادگی نظامی و دفاعی مسلمانان، سبب هراس دشمن می شود(انفال، ۶۰).
- ب. شکست دشمن: دستور به گرفتن سلاح و آمادگی نظامی می تواند بیانگر این باشد که تحقق اراده حتمی الهی به شکست دشمنان، «عذاب مهین»، شکست دشمنان به دست مسلمانان است(نساء، ۱۰۲).
- ج. مانع هجوم دشمن: آمادگی نظامی و هوشیاری مجاهدان، مانع از هجوم غافلگیرانه دشمن می شود» (www.wikifegh.ir، ۱۳۹۴).

۳-۲ اهمیت و ضرورت اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی:

تولید قدرت ملی با تکیه بر قدرت نظامی در تامین امنیت پایدار ملی و تحقق آرمان ها و اهداف ملی بر هیچ کس پوشیده نیست. بر همین اساس دولت ها در هر کشوری، تلاش می کنند قدرت ملی را افزایش داده تا در پرتو آن بتوانند تهدیدات را خنثی کرده، ارزش های حیاتی خود را حفظ نموده و اهداف منافع ملی را تحقق بخشند. آیات قرآنی ذیل بیانگر اهمیت موضوع می باشد:

۱. خداوند در قرآن در رابطه با اهمیت و فلسفه دفاع می فرماید: «وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ» (بقره، ۲۵۱). ترجمه: «اگر خداوند برخی از مردم را در مقابل بعضی دیگر بر نمی انگیخت(دفع شر بعضی از مردم را با برخی دیگر نمی کرد)، فساد روی زمین را فرا می گرفت.»
۲. در آیه ای دیگر نیز به این مطلب اشاره کرده و می فرماید: «وَلَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهْدَمَتِ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدٌ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا» (حج، ۴۰). ترجمه: «اگر خداوند اجازه و رخصت جنگ و دفاع را ندهد و دفع شر بعضی از مردم را به بعضی دیگر نکند، همانا صومعه ها، کلیساها، کنیسه ها و مساجدی که در آن نماز و ذکر خدا بسیار می شود، همه خراب و ویران می شد.»

بدیهی است که اگر مومنان حق طلب و خداپرست از پایگاه های دینی و کیان خویش دفاع نکنند، کفار و مترفین و در یک کلام جبهه ضد خدا، با انهدام شعائر و پایگاه های مذهبی و نابود

کردن حق طلبان، حاکمان بلامنازع زمین خواهند شد. ولی خداوند با بسیج جبهه ایمان، چنین مجالی را به آنان نخواهد داد.

بنابراین یکی از دلایل اهمیت و فلسفه دفاع، قطع مفاسد در روی زمین است. تاکیدات قرآن بر روی ضرورت و اهمیت آمادگی همیشگی مسلمانان برای دفاع از خود و مقابله با دشمنان، ریشه در اصل رویارویی مستمر جبهه حق و باطل دارد.

۳. «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ...» (انفال، ۶۰). ترجمه: «و هر چه در توان دارید از نیرو و اسبهای آماده بسیج کنید تا با این [تدارکات] دشمن خدا و دشمن خودتان... بترسانید» این آیه مبارکه دستور آمادگی و تجهیز نظامی را با هر وسیله ممکن به مسلمانان می‌دهد تا دشمنان خدا همواره از قدرت آنان در هراس باشند.

معمولاً چنین دستوری به منظور آمادگی نظامی برای دفاع از هرگونه تجاوزی صادر می‌شود و جنبه بازدارندگی دارد تا قدرت نظامی مانع هرگونه تجاوزی شود. وقتی آمادگی نظامی به هر وسیله ممکن بر مسلمانان واجب باشد. قطعاً دفاع در برابر تجاوز که هدف از آمادگی نظامی است، واجب خواهد بود و گرنه تسلیم شدن در برابر دشمن نیاز به آمادگی نظامی ندارد و این دستور لغو خواهد بود. مسلمانان موظفند خود را به گونه‌ای آماده نگاه دارند که دشمنان خدا و مسلمانان هوس تجاوز به ایشان را نکنند. در این آیه مبارکه، وجوب دفاع در برابر تجاوز امری مسلم فرض شده و لذا دستور آمادگی نظامی داده شده است.

۴. «انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ» (توبه، ۴۱). ترجمه: «همگی به سوی جنگ با کفار) سبک بار و گران بار حرکت کنید و با مال و جانتان در راه خدا جهاد کنید که اگر بدانید این برای شما بهتر است». در این آیه به بیرون رفتن از وطن که از مصادیق آمادگی است، فرمان داده است.

۵. قاعده نفی سبیل: «لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (نساء، ۱۴۱). ترجمه: «و خداوند هرگز بر (زیان) مؤمنان برای کافران راه (تسلطی) قرار نداده است» آیه شریفه هرگونه سلطه‌ای را از جانب کافران بر مسلمانان نفی کرده (نکره در سیاق نفی مفید عموم است). مفسران و فقیهان آیه را

در مقام انشاء دانسته‌اند. بدین معنا که خداوند هیچ قانونی جعل نکرده که در پرتو آن کافر بر مسلمان سلطه پیدا کند (بیستونی، ۱۳۸۸، ۱/۷۸۵).

از این رو مسلمانان باید با عمل به قوانین الهی از هرگونه سلطه پذیری در برابر دشمن بپرهیزند. در مباحث مختلف فقهی، هر جا که نوعی ولایت و سلطه کافر بر مسلمان مطرح بوده، با استناد به این قاعده، آن را نفی کرده‌اند.

۶. دین مقدس اسلام هیچ‌گونه سلطه‌ای را که کافر بر مسلمان پیدا کند، به رسمیت نشناخته، بلکه ولایت و عزت اسلام و مسلمین را بر همه ملت‌ها و مکتب‌ها مطرح ساخته است. «وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ» (منافقون، ۸). ترجمه: «عزت از آن خدا و از آن پیامبرش و از آن مومنان است». شبیه این آیه، حدیث مشهور نبوی است «الاسلام یعلو و لا یعلی علیه» یعنی اسلام برتر است و چیزی بر آن برتری ندارد. فقیهان از این حدیث «برتری مطلق اسلام» را استفاده کرده‌اند، نه تنها کفر بر اسلام برتری ندارد، بلکه حتی با آن برابر هم نیست (حرعاملی، ۱۳۷۴، ۱۴/۲۶).

بدیهی است که هجوم دشمن به سرزمین‌های اسلامی به تسلط آنان بر شؤون مختلف زندگی مسلمانان منتهی می‌شود و به حکم این روایت نامشروع است و دفاع در برابر این هجوم واجب می‌باشد.

۷. «كُنِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ» (بقره، ۲۱۶). ترجمه: «بر شما کارزار واجب شده است در حالی که برای شما ناگوار است و بسا چیزی را خوش نمی‌دارید و آن برای شما خوب است و بسا چیزی را دوست می‌دارید و آن برای شما بد است.»

۴-۲ اهتمام پیامبر گرامی اسلام:

عزیمت رسول خدا در آستانه جنگ اُحد برای استقرار مجاهدان در پایگاه های جنگی: «وَ إِذْ

غَدَوْتَ

مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقْعِدًا لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» (آل عمران، ۱۲۱). ترجمه: «آن زمانی را که صبحگاهان از نزد خانواده ات بیرون رفتی تا مومنان را در جایگاه های مطمئن برای جنگ (در دامنه کوه اُحد) مستقر سازی و خداوند شنوا و داناست». نشانه اهتمام خاص پیامبر (ص) به آمادگی نظامی است که برخی، آن را از این آیه برداشت کرده اند (www.wikifegh.ir، ۱۳۹۴).

۵-۲ اهتمام سایر پیامبران:

پاسخ مثبت پیامبری از بنی اسرائیل به درخواست مردم و تعیین فرمانده که از ضروریات آمادگی نظامی است، آیه «أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّ لَهُمْ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ...» ترجمه: «آیا داستان آن دسته از بزرگان بنی اسرائیل را پس از موسی نشنیدی که به پیغمبر خود گفتند فرمانروایی برای ما معین کن تا در راه خدا کارزار کنیم» و آیه «وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا...» (بقره، ۲۴۶-۲۴۷). ترجمه: «پیغمبرشان به ایشان گفت همانا خداوند طالوت را به فرمانروایی شما نصب فرمود». نمونه ای از اهتمام سایر پیامبران است.

از دیگر نمونه های آن، زره سازی حضرت داوود است که به این موضوع و کاربرد دفاعی زره

پرداخته است (همان).

۶-۲ تامین امنیت و برقراری صلح و آرامش:

«قدرت نظامی را علمای علم سیاست، نماینده قدرت ملی دانسته و به آن اهمیت فراوانی می دهند. دلیل این اهمیت، به نقش قدرت نظامی در تامین امنیت و برقراری صلح و آرامش برمی گردد و اسلام نیز به امنیت و ضرورت تامین آن، اهمیت بسیار فراوان داده، تا جایی که از مجموع ۶۲۳۶ آیه قرآن، حدود ۸۵۱ مورد (یعنی ۱۳/۶ درصد)، ماده ایمنی و امنیت به کار رفته و این نشان دهنده اهمیت امنیت برای آدمی است.

از جمع ۸۵۱ مورد ماده امنیت به کار رفته در قرآن، بیشترین مقدار یعنی ۸۱۱ بار (۹۵/۲ درصد)، مستقیماً به معنای «ایمنی روحی و معنوی» برمی گردد و این حکایت از آن دارد که قرآن بیشترین

نقش و کارکرد خود را در ایجاد امنیت روحی و معنوی آدمی می داند، اما افزون بر این، درباره ابعاد و جنبه های دیگر از «امنیت» نیز در این کتاب سخن به میان آورده که عبارت اند از:

۱. ایمنی عمومی سرزمین (آیات ۱۲۶ بقره، ۹۷ آل عمران، ۳۵ ابراهیم، ۱۲ نحل، ۸۲ حجر، ۴۶ اشعرا).

۲. ایمنی از ترس و وحشت (آیات ۴ قریش، ۵۵ نور).

۳. امنیت افراد در جامعه (۹۹ یوسف، ۱۸ سبأ، ۶ توبه).

۴. امنیت جانی (۱۱ و ۶۴ یوسف، ۳۱ قصص).

۵. ایمن بودن از بابت امانت ها و دارائی ها (۲۸۳ بقره، ۷۵ آل عمران).

۶. ایمنی از سوانح و بلايا (۸ و ۹۷ اعراف، ۴۵ نحل، ۶۹ و ۶۸ اسراء، ۱۶ ملک، ۱۷ مکه، ۹۹ اعراف، ۱۰۷ یوسف).

۷. امنیت بین الملل (نساء، ۹۱).

۸. لزوم امنیت برای مناسک و عبادات (بقره، ۱۹۶-۲۳۹).

۹. معابد: مرکز ایمنی و امان و امنیت (۵۷ قصص، ۶۷ عنکبوت، ۲۷ فتح، ۲۵ بقره).

۱۰. ایمنی روحی و معنوی «ایمان» (۸۱۱ مورد از جمله آیه ۸۲ انعام).

۱۱. ایمنی اخروی (۴۰ فصلت، ۸۹ نمل، ۳۷ سبأ، ۴۷ حجر، ۵۵ دخان).

بنابراین نتیجه می گیریم که دیدگاه قرآن روشن است که برای رسیدن به امنیت و آرامش، قدرت نظامی مسلمانان، باید سرآمد قدرت ها باشد و بدیهی است که حد و مرز قدرت نظامی یک جامعه یا کشور اسلامی، «بازدارندگی» آن قدرت می باشد. همچنان که در نظریه های نوین امنیتی، بازدارندگی به عنوان یک اصل مورد توجه جدی قرار دارد.

هر کشوری تلاش دارد با افزایش قدرت نظامی و قدرت ملی خود، به سطح بازدارندگی برسد. طبق دستور الهی، مسلمانان باید آمادگی دفاعی خود را به حدی بالا ببرند که دشمنان اسلام و مسلمین، جرات حمله به امت اسلامی را نداشته باشند» (چگینی، ۱۳۸۴، ۱/۶۴ و ۶۳ و ۶۱ و ۶۰).

۲-۷ ستایش از مجروحان آماده رزم:

قرآن در آیه ۱۷۲ آل عمران به ستایش از مجروحانی پرداخته که پس از زخمی شدن در نبرد احد، با رساندن خود به جبهه جنگ (منطقه حمراء الاسد)، آمادگی شان را اعلام کرده اند: «الَّذِينَ اسْتَجَابُوا

لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ». ترجمه: «همان ها که با وجود زخمی که (در جنگ احد) به آنها رسیده بود دعوت خدا و رسول را (برای رفتن به جنگ بعدی یعنی حمراء الاسد) اجابت کردند از میان آنها برای کسانی که نیکی کردند و تقوا پیشه ساختند پاداشی بزرگ است».

۲-۸ لزوم حفظ بازدارندگی و آمادگی نظامی در نماز:

نماز بر سایر عبادت‌ها برتری دارد؛ اما نمی‌تواند مانع از آمادگی نظامی شده، مسلمانان را از رویارویی با دشمن باز دارد؛ از این رو خداوند دستور داده است که مجاهدان، جنگ افزارهای خود را در حال نماز بگیرند: «وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَحِيدَةً» (نساء، ۱۰۲). ترجمه: «و هرگاه در میان آنها بودی و (خواستی در میدان جنگ) نماز برپا کنی، باید دسته ای از آنها با تو (به نماز) ایستند و (در همان حال) سلاح های خود را بگیرند و هنگامی که سجده کردند باید (نماز را به فرادی کرده به پایان رسانند و خود را به میدان نبرد رسانده) و پشت سر شما قرار گیرند و دسته دیگر که نماز نخوانده (و مشغول جنگ یا نگهبانی از گروه اول بوده اند) بیایند و با تو نماز بخوانند، و البته باید حالت هوشیاری و احتیاط خویش را حفظ کنند و اسلحه خود را (در حال نماز) بگیرند (زیرا) کافران آرزو و انتظار دارند که شما از سلاح ها و وسایل خود غافل شوید و ناگهان بر شما یورش برند». در این آیه رزمندگان دو گروه می شوند و با حفظ آمادگی نظامی به نوبت نماز می گزارند. مفسران و فقیهان همگی بر لزوم حفظ آمادگی نظامی در نماز خوف متفقند (بیستونی، ۱۳۸۸، ۱/۷۴۹-۷۴۸).

۲-۹ اصول بازدارندگی و آمادگی دفاعی:

دفاع در برابر تعدی و تجاوز نظامی بیگانه به حدود قلمرو جامعه اسلامی در زمره نخستین و مهمترین اولویت دفاعی اسلام به شمار می رود. همین اهمیت و توجه موجب می گردد تا تدافعی بودن جنگ و اقدام نظامی در مرکز ثقل داکترین نظامی اسلام قرار بگیرد.

اهمیت و جایگاه این موضوع در اسلام به اندازه ای است که خداوند مشروعیت هر گونه جنگ و جهاد و هر اقدام نظامی را منوط به تدافعی بودن آن نموده و مسلمانان را از کوچک ترین تجاوز و تعدی به حریم جغرافیایی دیگران بازداشته است.

بدین ترتیب در راستای تحقق اصل «بسیج رزمی و تدارک تسلیحات و مهمات»، می بایست کوشش و تلاش در زمان صلح جهت کسب آمادگی و مجهز بودن برای زمان جنگ در قالب آمادگی، آموزش رزمی، بسیج رزمی، افزایش تولید و آموزش مهمات و تسلیحات از موضوعات اساسی در حوزه امور نظامی در اسلام قرار گیرد.

همچنین این آمادگی و تجهیز شدن در جهت رعایت اصل بازدارندگی و ایجاد رعب و ترس در دل دشمنان به گونه ای که جرأت حمله و تجاوز به سرحدات سرزمین اسلامی (دارالاسلام) را نداشته باشند، مورد توجه اکید اسلام است. با توجه به گستردگی و اهمیت این مسئله در دفاع، در این خصوص اسلام بر چند اصل توجه خاصی روا داشته که عبارتند از:

۲-۹-۱ اصل آمادگی و بسیج رزمی:

از جمله وظایف اولیه جامعه اسلامی این است که آمادگی رزمی و دفاعی لازم در همه شرایط برای مقابله با دشمن را داشته باشد. این آمادگی بیش از هر چیز شامل آمادگی انسانی و تسلیحاتی می گردد، همان گونه که اسلام آمادگی روحی و روانی را همراه با آمادگی جسمی مورد توجه قرار می دهد.

در همین رابطه از توصیه های بارز آیه ۶۰ سوره انفال در قرآن کریم با موضوع مجهز و آماده بودن برای رزم و دفاع در برابر دشمنان که می تواند دشمن را از مقاصد شوم خود بازدارد؛ در واقع یادآوری کننده اصل بازدارندگی نظامی در اسلام است. پس همچنان از این آیه استنباط می گردد مهمترین هدف از آمادگی، «به وحشت انداختن دشمن» و در نتیجه «بازداشتن او» می باشد و منظور از نیرو نیز همان طور که برخی (روایتی که در تفسیر علی ابن ابراهیم بدان استناد شده) اشاره کرده اند هر گونه اسلحه ای را شامل می شود (همو، ۲/۳۶۰).

۲-۹-۲ اصل آمادگی تسلیحاتی:

علاوه بر آمادگی کامل و بسیج رزمی نیروها و تاکید بر حفظ آمادگی جسمی و روحی رزمندگان، در قرآن کریم بر آمادگی تسلیحاتی و تجهیزاتی نیز تاکید فراوان شده است چون بدون دارا بودن امکانات و تجهیزات متناسب با نوع و سطح تهدیدات نظامی در مقاطع زمانی مختلف، مقابله با دشمن کار سهل و آسانی نخواهد بود. همان طور که در سطور پیشین نیز بر آن اشاره شد، مصداق بارز چنین تاکیدی آیه ۶۰ سوره انفال است که در این آیه شریفه کلمه «قوه» نه تنها بیانگر نیروهای رزمی است، بلکه می تواند در برگیرنده تمام وسایل رزمی، سلاح های مدرن در هر عصر و کلیه تجهیزات و امکاناتی باشد که به نحوی در نشان دادن قدرت خودی و مانور و ایجاد رعب و وحشت در دشمن و پیروزی بر او در هنگام نبرد اثر دارد، و یا این که خداوند در آیه ۷۱ سوره نساء می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا تُنَافِرُوا جَمِيعًا» «ای کسانی که ایمان آورده اید سلاح خود را برگیرید سپس دسته دسته یا همگی با هم از جا حرکت کنید».

بر اساس همین آیات، در اسلام بر مسائلی چون آموزش رزمی و نظامی مسلمانان و به ویژه ورزش هایی چون تیراندازی، نیزه پرانی، اسب دوانی، شنا و... تاکید فراوان شده است.

نظر به تاکید فراوان اسلام روی مسئله آمادگی و بسیج رزمی و با توجه به اهمیت آمادگی جسمانی و تقویت قوای رزمی، در فقه تشیع بابی تحت عنوان «سَبَق و رَمَايَه» مطرح است که بیانگر نقش و اهمیت موضوع کسب آمادگی جسمی و رزمی است. در واقع سَبَق، رَمَايَه و همچنین سَبَاحَه سه مسابقه ای هستند که اسلام آنها را روا شمرده و فایده آنها را برانگیختن قصد و عزم و آماده شدن برای جنگ و نزاع و راه یافتن به سوی ممارست دانسته است (www.bashgah.net، ۱۳۹۴).

۲-۹-۳ اصل احتیاط و هوشیاری:

خداوند در آیه ۷۱ سوره نساء فرمان آماده باش دائمی به مسلمانان می دهد و برای حفظ موجودیت اجتماع شان می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید، با کمال دقت مراقب دشمن باشید، مبدا غافلگیر شوید و از ناحیه آنها خطری به شما برسد.» سپس دستور می دهد که «برای مقابله با دشمن از روشها و تاکتیکهای مختلف استفاده کنید و در دسته های متعدد یا به صورت اجتماع، برای دفع دشمن حرکت کنید.» این آیه دستور جامع و همه جانبه ای به تمام مسلمانان، در همه قرون و

اعصار می‌دهد که برای حفظ امنیت خود و دفاع از مرزهای خویش دائماً مراقب باشند. و یک نوع آماده باش مادی و معنوی بطور دائم بر اجتماع آنها حکومت کند و حتی خداوند در آیه ۱۰۲ سوره نساء برای آنکه مسلمانان در میدان جنگ، موقع نماز از دشمن غفلت نکنند دستور به همراه داشتن سلاح را به وقت نماز خوف تشریح می‌کند و این چیزی جز توجه دادن مسلمانان به دشمن و لزوم هوشیاری و بیداری در همه مکانها و زمانها نیست.

آیه ۲۰۰ سوره آل عمران نیز تأکید دیگری است در باب اهمیت هوشیاری و احتیاط در برابر دشمن و نقشه های او که خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا...». ترجمه: «ای اهل ایمان در کار دین صبور باشید و یکدیگر را به صبر و استقامت سفارش کنید و مهیا و مراقب کار دشمن بوده...».

بر اساس آنچه که از ضرورت و اهمیت هوشیاری، مراقبت و احتیاط نسبت به دشمن و نقشه های او در متن مقدس مطرح شد، برخلاف تصویری که نظارت مستمر و تحت کنترل قرار دادن اقدامات و حرکات دشمن را برآمده از نظریات جدید درباره جنگ و راهبردها و تاکتیک های نظامی می‌دانند، توجه به این اصل در زمره اصول مهم اندیشه نظامی اسلام به شمار می‌رود که بدون احتساب آن سرنوشت جنگ و مبارزه با دشمن و تأمین امنیت قلمرو جامعه اسلامی با تهدید مواجه می‌شود (همان).

۲-۹-۴ اصل مقابله با دشمن:

«یکی از اصولی که اسلام بر آن تأکید بسیار کرده، اصل "مقابله به مثل" یا اصل "معامله به مثل" است؛ بدین معنا که در برابر هر گونه تجاوز دشمن باید ایستاد و هر آنچه که دشمن در حق شما روا داشت سزا است در حق دشمن روا دارید، ولی اسلام تجاوز بیشتر یا تعدی بیشتر از "مقابله به مثل" را روا ندانسته و آن را مذموم قلمداد کرده است. مصداق بارز این حکم در آیه ۱۹۴ سوره بقره است که خداوند می‌فرماید: «... فَمَنْ اَعْتَدَى عَلَيَّكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيَّكُمْ...». ترجمه: «... پس هر کس به شما تجاوز کند، بر او تجاوز کنید همان سان که او بر شما تجاوز کرده است...».

اگر با دقت به این آیه توجه شود پی می‌بریم که قرن‌ها قبل از آن که انسان مدرن به فکر خلق یک رژیم حقوقی الزام آور برای جلوگیری از گسترش دامنه و تشدید جنگ‌ها و درگیری‌های نظامی

باشد و آن را به عنوان یکی از اصول بنیادی قاعده "دفاع مشروع" قلمداد نماید، اسلام بر این امر مهم توجه کرده است و حدود و اندازه هایی را برای دفاع در برابر تجاوز در نظر گرفته تا در مقام دفاع، تجاوز دیگری حادث نگردد و موجب طولانی شدن درگیری نظامی نشود. البته از آنجا که اسلام - به عنوان آخرین و کامل ترین مکتب آسمانی - دین رأفت و گذشت و عطف می باشد در برخی از جاها نیز به جای معامله به مثل (مقابل به مثل)، انسان را به عفو (نادیده گرفتن) و اصلاح فراخوانده و توجه به آن را به انسان یادآور شده است.

آیه ۴۰ سوره شوری را می توان مصداق بارزی از روح گذشت و ایثار در دین مبین اسلام دانست که به جهت تأثیری که گذشت و بخشش در رفع مشکلات بین انسان ها و کنار زدن نامهربانی ها و خصومت های فردی و اجتماعی دارد بر توجه به آن تأکید کرده و می فرماید: «وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَىٰ أَلْسِنَةٍ...». ترجمه: «و کیفر بدی، بدی است همسان آن. حال اگر کسی درگذرد و [مایه ی دشمنی را] اصلاح نماید پس پاداشش بر خداست».

لذا آنچه که از آیات قرآن برمی آید «دفاع برابر و متوازن» در مقابل تجاوز خارجی از جمله اصول مصرح در اندیشه نظامی اسلام است که توجه و عمل به آن ضمن بازداشتن دشمن از تجاوز به حریم جامعه اسلامی، دشمن را از تجاوز و تعدی بیشتر نیز باز می دارد» (همان).

۱۰-۲ ابعاد بازدارندگی و آمادگی دفاعی:

۱-۱۰-۲ تهیه و ساخت سلاح و ادوات جنگی:

همانطور که در مطالب پیش گفته آمد از مصادیق مفهومی واژه «قوه» در آیه ۶۰ سوره انفال، تامین امکانات و تجهیزات نظامی منحصر به ادوات جنگی رایج در صدر اسلام (شمشیر یا تیراندازی یا سپر) نبوده بلکه به حکم کلی و عمومی این آیه، به تناسب مقتضیات زمان و مکان، همه سلاح های روز را شامل می شود (بیستونی، ۱۳۸۸، ۲/۳۶۰).

همانطور که پیامبر اکرم (ص) نیز به گردآوری و ساخت سلاح های پیشرفته روزگار خود اهتمام ویژه ای داشته است. بنابراین با توجه به دستور عام آیه و سیره پیامبر (ص)، مسلمانان نه تنها باید پیشرفته ترین سلاح های هر عصر را به دست آورند، بلکه خود باید آن ها را بسازند تا از وابستگی به بیگانگان رهایی یابند (۱۳۹۴، www.wikifegh.ir).

۲-۱۰-۲ آموزش فنون رزم آوری:

خداوند در آیات ۱۵ و ۱۶ انفال، شیوه عقب‌نشینی تاکتیکی را به مسلمانان می‌آموزد؛ بدین‌سان که آنان فقط برای غافل‌گیری دشمن، با حرکت به اطراف میدان نبرد یا به قصد یاری بخش‌های دیگر سپاه، اجازه عقب‌نشینی دارند. و آموزش فنون رزم آوری به مسلمانان جهت آماده‌سازی نیروهای رزمی، در سیره پیامبر اسلام(ص) و نزد فقیهان (در باب سبق و رمایه) جریان داشته است(محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۲۱۳۸/۵). از برخی آیات نیز، لزوم آموزش‌های همگانی نظامی استفاده می‌شود(همان).

۲-۱۰-۳ آماده‌سازی روحی رزمندگان:

آماده‌سازی روحی رزمندگان، از ابعاد مهم آمادگی نظامی و بازدارندگی دفاعی است. و به تصریح قرآن، شرکت نیروهای ناکارآمد و سست‌بنیاد، نه تنها سودی برای مسلمانان نخواهد داشت، بلکه سرچشمه فساد و فتنه در سپاه حق نیز خواهد بود: «لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمْعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ» (توبه، ۴۷). ترجمه: «اگر آنها به همراه شما (برای جنگ) بیرون آمده بودند جزء فساد و تباهی چیزی برای شما نمی‌افزودند، و میان شما نفوذ می‌کردند و به فتنه‌انگیزی می‌پرداختند و (هم اکنون نیز) میان شما جاسوسانی از آنها هستند(که سخنان شما را می‌شنوند و به آنها منتقل می‌کنند) و خداوند به (وضع) ستمکاران داناست».

در آماده‌سازی نیروها، باید به این درس مهم قرآنی توجه داشت که جنگ، همزاد و همراه دشواری‌ها بوده، مؤمنان در سختی‌ها و ناملایمات، نصرت الهی را در خواهند یافت. و رزمندگان، دست کم باید به اندازه پایداری دشمنان، در جنگ شکست‌خورده، پایداری کنند و این خود، نیازمند آمادگی روحی قبلی است؛ چنان‌که خداوند با توجه به آیه ۱۰۴ سوره نساء، با یادآوری همانندی رنج و اندوه کافران و مسلمانان در نبرد، و امیدواری مسلمانان به خداوند (به صورت عامل برتری آنان) به افزایش توان روحی رزمندگان پرداخته است: «وَلَاتِهِنَا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَ تَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَ كَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا» ترجمه: «و در تعقیب دشمن سست نشوید که اگر شما رنج بردید آنها نیز همان گونه که شما رنج می‌برید رنج می‌برند(با این

تفاوت که) شما امیدی از سوی خدا دارید (امید پیروزی در دنیا و پاداش در آخرت) که آنها این امید را ندارند و خداوند دانا و حکیم است»(همان).

دیگر اینکه میزان فهم، شعور و ایمان سربازان، در کیفیت جنگ، استقامت، پایداری، پیروزی و یا شکست آنها مؤثر است. در این فرهنگ یک سرباز می‌تواند به میزان ایمان و پایداری که دارد در مقابل دو تا بیست نفر بایستد؛ خداوند در قرآن می‌فرماید: «اگر بیست نفر از شما صبور و پایدار باشید بر دویست نفر از دشمنان غالب خواهید شد و اگر صد نفر بوده باشد بر هزار نفر کافران غلبه خواهد کرد، زیرا آنها گروهی بی‌دانش هستند، بنابراین بر آنها غالب می‌شوید. اکنون خدا بر شما تخفیف داد و دانست که در شما ضعف ایمان راه یافته است. پس اگر صد نفر صبور و پایدار باشید بر دویست نفر از کافران و اگر هزار نفر بر دو هزار نفر از آنان به اذن الهی غالب خواهید شد(یعنی با وجود ضعف ایمان باز یک نفر مؤمن بر دو نفر کافر غلبه خواهد کرد) و خدا با صابران(اهل ایمان) است»(انفال، ۶۶ - ۵۶).

۲-۱۰-۴ تأمین و گردآوری اطلاعات:

از جمله آیاتی که ضرورت ایجاد تشکیلات اطلاعاتی از آن برداشت می‌شود، آیه ۹۴ سوره نساء است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا...». ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید هرگاه (به منظور جهاد) در راه خدا به سفر می‌روید (در شناخت دشمن) تحقیق و تفحص کنید». اگرچه شأن نزول آیه، دقت در تشخیص مؤمن از کافر در سفر جهاد است، برخی با توجه به اطلاق امر «فَتَبَيَّنُوا» آن را متعلق به همه امور وابسته به جنگ می‌دانند(هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۶، ۴۳۴/۳).

۲-۱۰-۵ رزمایش‌های نظامی:

یکی از ضروری‌ترین ابعاد آمادگی نظامی و بازدارندگی دفاعی که در آمادگی روحی و رزمی نیروها مؤثر است و قدرت مسلمانان را به دشمن نشان می‌دهد، رزمایش‌های نظامی و نمایش قدرت است. نیروهای نظامی نه تنها باید در کاربرد همه سلاح‌ها و فنون رزمی مهارت داشته باشند، بلکه باید این توان را به نمایش گذاشته، با ایجاد رعب و هراس در دل دشمن، فکر تجاوز را از ذهن او بیرون آورند.

این نکته‌ای است که از آیه ۱۲۳ توبه که به خشونت در برابر کافران دستور داده، استفاده می‌شود: «يَأْيِهَ الَّذِينَ ءَامَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ» ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید با کافرانی که در مجاورت شما هستند پیکار کنید، آنها باید در شما شدت و خشونت احساس کنند، و بدانید که خداوند با تقوا پیشگان است». به نظر برخی، عبارت «وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً» به ضرورت نمایش قدرت و روحیه جنگاوری سپاهیان اسلام و رزمایش اشاره دارد (بهرام پور، ۱۳۹۱، ۲۰۷).

۲-۱۰-۶ تخصیص بودجه‌های نظامی:

به یقین، همه ابعاد آمادگی نظامی، نیازمند پشتیبانی مالی است. آیه ۶۰ انفال پس از دستور آماده باش نظامی، به انفاق در راه خدا پرداخته است: «...وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ». در بسیاری از آیات قرآن، سخن از انفاق آمده؛ اما به طور مسلم یکی از موارد اساسی انفاق، اختصاص بودجه‌های نظامی است؛ به ویژه که در آیه پیشین، پس از امر «آماده‌باش نظامی» دستور انفاق داده شده است. از جمله «وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» نیز برداشت کرده‌اند که با تجهیز نیروهای مسلح، در دل دشمنان رعب ایجاد شده، در نتیجه، توانایی ستم به مسلمانان را نخواهند داشت (همو، ۱۸۴).

۲-۱۰-۷ مرزبانی:

از برجسته‌ترین نشانه‌های آمادگی نظامی و بازدارندگی دفاعی، هوشیاری در حراست از مرزها است. بیشتر مفسران، در تفسیر جمله «وَرَابِطُوا» در آیه ۲۰۰ آل عمران و عبارت «مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ» در آیه ۶۰ انفال، رابطه را همان مرزبانی دانسته و به مباحث گسترده‌ای از جمله اهمیت مرزبانی و فضیلت آن پرداخته‌اند. به پایداری در راه خدا «رباط»، و به پاسداران مرزهای اسلامی، از آن رو که همواره در مرزها برای حفاظت از سرزمین اسلامی آماده بودند، «مرابط» گفته می‌شود و مرزبانی را از نشانه‌های تقوا شمرده‌اند (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۸۶، ۲۱۵/۳).

نتیجه فصل:

قرآن کریم بطور مستقیم و غیر مستقیم بر آمادگی نظامی مسلمانان در برابر تهدیدات و تهاجمات احتمالی و قطعی دشمنان تاکید دارد و با تکیه بر اصولی چون اصل آمادگی و بسیج رزمی، اصل آمادگی تسلیحاتی، اصل احتیاط و هوشیاری، اصل آموزش فنون رزمی و غیره، آماده باش دائمی را با هدف ایجاد قدرت بازدارندگی برای وارد ساختن رعب و ترس در دل دشمن، توصیه می کند و اصل را در رویارویی مسلمانان با کفار، بر این قرار داده است که هیچ راه تسلطی برای کافران بر مسلمین وجود ندارد و پیروزی حتمی از آن اسلام است مگر آنکه مسلمانان خود غافل از اداره صحیح امور خویش باشند بعنوان نمونه شکست سپاه اسلام در جنگ احد با وعده نصرت الهی منافات نداشت بلکه این لشکر کفر است که هوشیارانه با استفاده از اصل غافلگیری و فرصت طلبی از بی توجهی گروهی از نظامیان سپاه اسلام که با تصور پیروزی، منطقه ای استراتژیک از میدان جنگ را رها کردند، با یورش به عقبه سپاه، پیروزی باطل بر حق را رقم زدند و این در حالی است که در منطق قرآن کریم، برتری مطلق اسلام بر جبهه کفر قطعی است.

بنابراین در شرایط کنونی با توجه به تهدیدات و تهاجمات نوظهور و پیشرفت فناوری و ساخت تسلیحات مدرن، به استناد آیات قرآن کریم، بس لازم و ضروری و یک تکلیف قطعی است که مسئولان نظام اسلامی با سرمشق قرار دادن دستورات ظاهری و ماهوی آیه ۶۰ سوره انفال، ایجاد سامانه دفاع هوشمند و بازدارنده را در اولویت دکترین دفاعی خود قرار دهند.

فصل سوم:

بررسی جایگاه بازدارندگی و آمادگی دفاعی در مستند روایات، سیره دفاعی – نظامی رسول اکرم (ص) و امام علی (ع)

مقدمه:

در فصل گذشته به بیان مستدل مبانی و اصول نظری از منظر قرآن کریم پرداختیم و هم اکنون برآنیم اصول و مبانی عملی اصل آمادگی و بازدارندگی دفاعی را در سیره دفاعی صاحب شریعت(ص) و جانشین برحق او دنبال کنیم که نمونه های بی بدیلی از استراتژی نظامی و چگونگی دفاع هوشمند را از زوایای مختلف، پیش روی زمامداران نظام اسلامی قرار داده است.

وجود تشکیلات نظامی در جامعه اسلامی با هدف حفظ نظام اسلامی و پاسداری از کلمه الله، دارای اصالت بوده و آنچه از سیره معصوم(ع) بدست می آید این است که عزت دین و حفظ استحکامات نظام اسلامی با وجود لشکریان تضمین شده است و این درجه از اهمیت برای جایگاه سربازان، تنها مختص به زمان معصوم(ع) نبوده بلکه در شرایط کنونی، توجه به این امر مهم و حیاتی، با وجود تجهیزات و تسلیحات نظامی پیچیده و پیشرفته روز، بیشتر از گذشته احساس می شود و به تناسب هر تهدید، فرصت های دفاعی را باید طراحی نمود و ضمانت امنیت جامعه را از گزند تهدیدات و تجاوزات دشمنان، در تفکر راهبردی نظام دفاعی مشروع دنبال کنیم.

۳-۱ جایگاه دفاع و آمادگی دفاعی در مستند روایات:

۳-۱-۱ در حوزه دفاع و آمادگی رزمی و دفاعی پیشگیرانه:

۱. امام علی(ع) فرمودند: «يُقْتَلُ الْمُشْرِكُونَ بِكُلِّ مَا مَكَنَى قَتْلَهُمْ مِنْ حَدِيدٍ أَوْ حِجَارَةٍ أَوْ مَاءٍ أَوْ نَارٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ...؛ مشرکان را با هر وسیله ممکن، از آهن و سنگ و آب و آتش و جز اینها، باید کشت.» که این سخن نشان از آمادگی رزمی سپاه اسلام در به کارگیری انواع جنگ افزارها در جنگ داشته و به مصداق آیه ۶۰ سوره انفال می باشد(محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۱۰۷۶/۳).

۲. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّجُلَ الْقَوِيَّ الْمُبْدِيَّ الْمُعِيدَ عَلَى الْفَرَسِ الْمُبْدِيَّ الْمُعِيدَ؛ خداوند مرد نیرومندی را که همیشه برای جهاد پا به رکاب است دوست دارد(www.hadithlib.com، ۱۳۴۹).

۳. امام علی علیه السلام فرمودند: جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَيْدِيكُمْ ، فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِالْسَيْتِكُمْ ، فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا فَجَاهِدُوا بِقُلُوبِكُمْ . در راه خدا با دستهای خود بجنگید ، اگر نتوانستید با زبانهای خود بجنگید و اگر باز هم نتوانستید با دلهای خود بجنگید (محمدی ری شهری، ۱۳۸۱، ۱۱۴).

۴. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ ، وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهٖ نَفْسَهُ ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ . کسی که جهاد نکرده یا آرزوی جهاد نداشته باشد و بمیرد به نوعی نفاق مرده است (همان).

۵. امام علی علیه السلام فرمودند: أَلْجُنُودُ عِزِّ الدِّينِ وَ حُصُونُ الْوَلَاءِ ؛ لشکریان، مایه عزت دین و دژهای حاکمان اند (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۷۸۱).

۶. امام علی علیه السلام فرمودند: فَرَضَ اللَّهُ ... وَالْجِهَادُ عِزًّا لِإِسْلَامٍ ؛ خداوند... و جهاد را برای عزت بخشیدن به اسلام واجب فرمود (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۳۷۴۲/۸).

۷. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: عَلِمُوا بَنِيكُمْ الرَّمَى فَإِنَّهُ نَكَايَةُ الْعَدُوِّ؛ فرزندان خویش را تیر اندازی آموزید که سر شکستگی دشمن است (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۲۵۰).

۸. امام علی علیه السلام فرمودند: «و إِنَّ أَحَا الْحَرْبِ الْأَرْقُ وَ مَنْ نَامَ لَمْ يُتَمَّ عَنْهُ . به واقع فرد رزمنده بیدار است و هر که بخسبد، چشمی او را می یابد و هشیار است» بعبارتی هر که از دشمن خود، غافل باشد ، دشمن از او غافل نباشد (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۸۰۱).

۹. امام علی علیه السلام فرمودند: اغزُوهُمْ قَبْلَ أَنْ يَغزُوكُمْ، قبل از آن که با شما بجنگند شما آمادگی کامل برای جنگ با آنها را داشته باشید (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۱۰۶۲/۳).

۱۰. امام علی علیه السلام فرمودند: آفَةُ الْقَوِيِّ اسْتِضعافُ الْخَصْمِ؛ آفت نیرومند، ناتوان شمردن دشمن است (همو، ۲۶۷۸/۶).

۳-۱-۲ در حوزه مرزبانی و پاسداری از مرزهای میهن اسلامی:

یکی از ابعاد مهم بازدارندگی و آمادگی نظامی در صدر اسلام در نظام مدیریت استراتژیک دفاعی پیامبر اسلام (ص)، امر مرزبانی می باشد که اهمیت و ضرورت توجه به این جنبه در روایات پیش رو مشهود می باشد:

۱. حضرت (ص) فرمودند: «كُلُّ عَمَلٍ مُنْقَطِعٍ عَنِ صَاحِبِهِ إِذَا مَاتَ إِلَّا الْمُرَابِطَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، فَإِنَّهُ يُنْمَى لَهُ عَمَلُهُ وَيُجْرَى عَلَيْهِ رِزْقُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ» هر عملی پس از مرگ صاحبش از او جدا می شود مگر عمل کسی که در راه خدا مرزبانی کند ؛ عمل چنین کسی رشد می کند و تا روز قیامت روزیش داده می شود» (محمدری شهری، ۱۳۸۱، ۱۱۶).

۲. روایت دیگر اینکه: «رِبَاطٌ يَوْمٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا؛ يَكُ رَوْزِ مَرْزَبَانِي فِي رَاهِ خَلَا بَهْتَرِ اسْتِ از دُنْيَا و هَر چِه در آن اسْتِ» (همو).

۳. و همچنین فرمودند: «حُرْمٌ عَلَى عَيْنَيْنِ أَنْ تَأْلَهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَ عَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ مِنَ الْكُفْرِ؛ دُو چِشْمِ بَرِ آتَشِ حَرَامِ اسْتِ چِشْمِي كِه از ترس خدا گریسته و چِشْمِي كِه بیدار مانده و مسلمانان را در مقابل کافران نگهبانی کرده اسْتِ» (همو).

۴. کلام دیگر اینکه: «حَرَسُ لَيْلَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ لَيْلَةٍ يُقَامُ لَيْلُهَا وَ يُصَامُ نَهَارُهَا؛ يَكُ شَبِ نِگَهْبَانِي فِي رَاهِ خَلَاوَنْدِ عَزَّوَجَلَّ، از شب زنده داری هزار شب، كِه رَوْزِ شِ هَم رَوْزِه باشد، بَهْتَرِ اسْتِ» (همو).

۳-۱-۳ در حوزه امنیت:

۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: يا علي! لا خيرَ في ... الوَطَنِ إِلَّا مَعَ الْأَمْنِ وَ السُّرُورِ. ای علی! خیری نیست در ... وطن مگر با امنیت و خوشی (ابن بابویه، ۱۳۶۳، ۳۷۰/۴-۳۶۹).

۲. امام علی علیه السلام فرمودند: الْجُنُودُ بِإِذْنِ اللَّهِ حُصُونُ الرَّعِيَّةِ وَ زَيْنُ الْوَالِدِ وَ عَزَالِدَيْنِ وَ سُبُلُ الْأَمْنِ وَ لَيْسَ تَقْوَمُ الرَّعِيَّةُ إِلَّا بِهِمْ. سربازان، به اذن خداوند، دژ مردم، زینت زمامداران، مایه عزت دین و امنیت اند و کار مردم، جز به آنان استوار نمی شود (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۷۸۱).

۳. امام صادق علیه السلام فرمودند: ثَلَاثَةٌ أَشْيَاءُ يَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْهَا: الْأَمْنُ وَالْعَدْلُ وَالْخِصْبُ؛ سه چیز است که مردم به آنها نیاز دارند: امنیت، عدالت و رفاه (ابن شعبه حرانی، ۱۳۸۱، ۳۰۲).

۴. امام علی علیه السلام فرمودند: شَرُّ الْأَوْطَانِ مَا لَمْ يَأْمَنَ فِيهِ الْقَطَّانُ؛ بدترین وطن، آن جاست که اقامت کنندگان در آن، ایمن نباشند (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ ق، ۴۱۰).

۵. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: نِعْمَتَانِ مَكْفُورَتَانِ الْأَمْنُ وَالْعَافِيَةُ؛ دو نعمت است که شکر آنها گزارده نمی شود: امنیت و سلامتی (ابن بابویه، ۱۳۹۴، ۸۷/۱-۸۶).

۶. امام علی علیه السلام فرمودند: خَيْرُ النَّاسِ رَجُلٌ حَبَسَ نَفْسَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُجَاهِدُ أَعْدَاءَهُ يَلْتَمِسُ الْمَوْتَ أَوْ الْقَتْلَ فِي مَصَافِهِ. بهترین مردم کسی است خود را در راه خدا وقف کرده و با دشمنان او به نبرد بر می خیزد، و مرگ یا کشته شدن در میدان نبرد را آرزو می کند (محدث نوری، بی تا، ۱۷/۱۱).

۷. امام صادق (ع) از پدرانش نقل می کند: «الرَّمْيُ سَهْمٌ مِنَ السَّلامِ» تیراندازی یکی از تیرهای اسلام است (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۲۱۳۸/۵).

۲-۳ سیره دفاعی رسول اکرم (ص):

طلیعه «فنون جنگی اسلامی» پس از هجرت رسول اکرم (ص) به مدینه پی در پی رخ می داد و لشگر اسلام هنوز از یک درگیری و ماموریت فارغ نشده بود که نبرد دیگری را فراروی خود داشت. غزوات نیز به همین ترتیب انجام می شد.

زمینه و مقدمه ای که جنگ ها و غزوات رسول خدا (ص) فراهم می ساخت بسان چشمه ای بود که در استوار ساختن پایه های مدیریت نظامی - که وظیفه طرح ریزی روش های جنگی را به عهده داشت - از جوشش باز نمی ایستاد. فرمانده این نبردها با نبوغ و درایت کاملی که داشت این مدیریت را با جدیت، پویایی و شایستگی همراه ساخت.

بطور مسلم نبردها و غزواتی که بین اسلام و دشمنان و معارضان این دین و تعالیم آن جریان می یافت، نیازمند سپاهی نیرومند بود که به وسیله رهبری کاردان و برخوردار از مدیریت نظامی منحصر به فرد و یگانه پشتیبانی شده، بر جهاد و اعتبار آن به عنوان یکی از مهمترین فرایض و واجبات اسلام (انفال، ۶۵). تکیه کرده و اهتمام به اوضاع و احوال بشریت و دعوت و تلاش کامل برای صلح جهانی (بقره، ۲۱۱). را نیز مورد توجه و تمرکز قرار دهد.

همانطور که مایکل هارت امریکایی می گوید: «من به این سبب محمد (ص) را انتخاب کردم که نخستین کسی است که در استقامت، مهمترین شخصیت در تاریخ است که خوانندگان سرنوشت خود را دچار حیرت می سازد. او مردی یگانه در تمامی تاریخ است؛ کسی که بالاترین پیروزی و موفقیت را در امور دینی و دنیوی به دست آورد.» و همچنین مونتگمری وات انگلیسی گوید: «آرزو دارم که بررسی زندگی محمد (ص) برای من امکانی فراهم آورد تا در پیروی از تلاش های جدی مردی که بزرگترین شخصیت عالم و بنی آدم است توفیق یابیم.» (ضاهروتی، ۱۳۷۴، ۱۸-۱۷).

اینک اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی را در سیره و نظام برتر مدیریت استراتژیک دفاعی رسول خدا(ص) پی می گیرم.

۳-۲-۱ اصول دفاعی - نظامی:

۳-۲-۱-۱ اصل آمادگی و بسیج رزمی:

امروزه آمادگی رزمی نیروهای مسلح، حتی در شرایط صلح، یکی از ضرورت های اصلی است که این امر عمدتاً به وسیله اجرای مانورها، آموزش های فردی و جمعی و تامین و بروزرسانی منابع نظامی، انجام می گیرد، «رسول خدا(ص) نیز سعی داشت تا نیروها را آماده نگهدارد؛ ولی آن حضرت برای حفظ آمادگی جنگی سپاه، دست به مانورهای ساختگی و آموزشی نمی زد بلکه درگیری های حقیقی و لو بطور محدود پدید می آورد تا از یک طرف نیروها با شرکت در این نبردها آمادگی رزمی خود را حفظ کنند و تاکتیک ها و روش های جدید را در میدان های حقیقی جنگ به محک تجربه بزنند و از سوی دیگر با این اقدام آسایش دشمن را سلب می کرد و رعب و ترس را همواره بر ایشان مسلط می گردانید.

پیامبر(ص) از هنگام ورود به مدینه، برای مقابله با دشمنان به «بسیج و گردآوری نیروهای مسلح» پرداخت و چندین سربه ترتیب داده و سپاهیان اسلام را به نقاط مختلف داخل شبه جزیره فرستاد. نتیجه ای که از این نوع جنگاوری ها به دست می آمد، «ایمان و عقیده جنگی» بود که اساس و اصول آن را تشکیل داده و نزد مسلمانان و دیگران اهمیتی اساسی یافت» (همو، ۲۲).

بدیهی است که دستاورد اتخاذ این نوع استراتژی ها و راهبردهای نظامی، با هدف تثبیت پایه های حاکمیت اسلامی در مدینه، رسیدن به سطح بالای آمادگی و دریافت «فنون جنگی بی نظیر» بوده که وجود این سپاه آماده و منسجم بعنوان بزرگترین عامل بازدارنده در مقابل تهدیدات احتمالی دشمنان قلمداد می گردد.

۳-۲-۱-۲ اصل ابتکار عمل:

پیامبر(ص) به «مدیریت نظامی» مفهوم واقعی خود را بخشید و آن را با علم «ابتکار» همراه ساخت و مهمترین موضوعی که در راهبرد دفاعی پیامبر(ص) در جنگ و بعبارتی قبل از وقوع هرگونه جنگی، مورد توجه بود، آمادگی همیشگی برای آن بود و دستاورد فتوحات جهادی پیامبر(ص)،

حاصل توجه ویژه به اصل بازدارندگی و ابتکار روش ها و فنون جدید در جنگ بود که در این بخش نمونه هایی از این امر آورده می شود:

الف. از ابتکارات نظامی پیامبر(ص)، «انتخاب افرادی بعنوان عیون و جاسوس» واعزام آنان برای به دست آوردن اخبار دشمن در هنگام آماده باش جنگی بود که بدین وسیله از تعداد نیروهای دشمن و ساز و برگ آنان بدون هیاهو خبر می یافت و با استفاده از ترفندهای ابتکاری متناسب با عملیات نظامی دشمن، زمینه بازدارندگی متخصصین را از تهاجم فراهم می نمود و حتی در صورت وقوع جنگ نیز با کمترین هزینه مادی و انسانی، بر آنان فائق می گشت(سبحانی، ۱۳۸۷، ۳۲۶).

ب. نمونه دیگر از روش های ابتکاری پیامبر(ص)، «جنگ روانی» بود که با استفاده از این روش، در قلوب دشمن رعب و وحشت ایجاد می کرد تا بدون مقاومت، آنان را به فرار یا تسلیم ناچار سازد؛ همان گونه که در روز فتح مکه چنین کرد و دستور داد تا لشگریان ده هزار آتش روشن سازند تا بدین وسیله در قلوب دشمنان ترس و ناآرامی پدید آورد(ضاهروتی، ۱۳۷۴، ۲۶-۲۵).

۳-۲-۱-۳ اصل احتیاط و هوشیاری:

در جنگ احد اگرچه سپاه اسلام ناکام ماند، لیکن رسول خدا(ص) منطقه ای را در کوه احد که در پشت سپاه اسلام بود، برای جلوگیری از غافل گیری نیروی خودی، انتخاب کرد و افرادی را با هدف افزایش قدرت بازدارندگی در مقابل حمله ناگهانی و غافلگیرانه دشمن، قرار داد و این تاکتیک دفاعی هوشمندانه توسط پیامبر مطرح گردیده و در نهایت با رها سازی همین موضع جنگی است که سپاه اسلام متحمل شکست می گردد.

و نمونه های دیگر از تدابیر دفاعی و هوشمندانه پیامبر اسلام، مشورت گرفتن از سلمان فارسی در کندن خندق در جنگ احزاب و برپا کردن ۱۰هزار آتش در منطقه مرالظهران در فتح مکه و... همگی نشان از جایگاه مهم توجه به اصل احتیاط و هوشیاری در جنگ و مسائل نظامی دارد(همو).

۳-۲-۱-۴ رعایت اصل غافل گیری دشمن با خلق شیوه های جنگی جدید:

همواره در گذشته «سبقت بر دشمن» در تمامی زمینه ها از اصول تاکتیکی مهم محسوب شده و در قرون اخیر نیز کشورها برای جلوگیری از بحران های پیش بینی شده، به پیشگیری دست می زنند و در حقیقت می توان گفت یکی از رموز موفقیت نیروهای نظامی در مقابله با دشمن، کشیدن جنگ در

زمین او و وارد ساختن ضربه قبل از هرگونه حرکت و اقدام از سوی وی و به عبارتی دیگر زمین گیر کردن و جلوگیری از تحرک و هجوم وی است که این تاکتیک در صدر اسلام به وسیله پیامبر(ص) به طور جدی در بسیاری از غزوه ها و بویژه سریه ها به اجرا گذاشته می شد و موفقیت های زیادی نیز به دنبال داشت. که نمونه هایی از مصادیق آن عبارتند از:

الف. جنگ بازدارنده:

رسول خدا(ص) این نوع عملیات نظامی را در مواقعی که قدرت مقابله و دفاع در مقابل خطر و تهدید احتمالی دشمن وجود نداشت، استفاده می کرد و دشمن را در آغاز تهاجم در سرزمین خود زمین گیر و گرفتار می ساخت(همو).

ب. جنگ برق آسا:

این نوع عملیات نظامی پیامبر(ص) با شاخصه های تاکتیکی چون « سرعت، زمان کوتاه، یورش ناگهانی و سریه» استوار بود و این اقدام تدافعی معمولاً در مقابل «برتری کمی» که در نیروهای دشمن وجود داشت واقع می گردید(همو).

پ. جنگ انقلابی و همگانی:

پیامبر(ص) با استفاده از تمامی ظرفیت ساکنان شهر(مردان و زنان و کودکان)، آنان را بسیج معنوی کرده و در مقابل جبهه دشمن و نیروهای متجاوز که برای نابودی ایشان به برنامه ریزی پرداخته بودند، در صفوف واحدی قرار می داد. این شیوه به زیباترین شکل در جنگ احزاب(خندق) به منصفه ظهور رسید. در این هنگام همه مردم را در کندن خندق در میدان جنگ شرکت داد(همو، ۱۰۲).

ت. جنگ موانع(خندق):

هنگامی که پیامبر(ص) آگاهی یافت که دشمنان برای اقدامی خطرناک علیه او شب نشینی و تجمع کرده اند، با لشگریان مشورت کرد و بنا به نظر سلمان فارسی به حفر خندق فرمان داد. که این امر یکی از بارزترین اقدامات میدانی بازدارندگی دفاعی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن بوده که حضرت از این روش برای بازدارندگی از تهاجم دشمن بهره برده است(سبحانی، ۱۳۸۷، ۳۲۷).

ث. جنگ روانی:

تولید تسلیحات نظامی، برگزاری رزمایش های نظامی، آموزش فنون رزمی، تشکیل سپاه مقتدر و... همگی با هدف ایجاد قدرت بازدارندگی و بالابردن توان رزمی و آمادگی دفاعی نظام اسلامی در مقابل تهدیدات و تهاجمات احتمالی دشمن طراحی و برنامه ریزی می گردد. و در حقیقت توجه کشورها به عوامل بازدارنده، باهدف ایجاد رعب و وحشت در دشمنان خود می باشد؛ رسول خدا(ص) نیز با استفاده از این روش جنگی، برآن است تا با ایجاد رعب و وحشت در قلوب دشمنان، آنان را بدون مقاومت به فرار و تسلیم ناچار سازد. آن حضرت خود در این مورد چنین فرموده است: «من با ایجاد ترس (در دل دشمن) یاری شده ام.» (ظاهروتی، ۱۳۷۴، ۱۰۴).

۳-۲-۱-۵ اصل آموزش و یادگیری فنون رزم آوری:

پیامبر اسلام(ص) در تفسیر کلمه «قوه» در سوره ۶۰ سوره انفال می فرماید: «أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِّيَّ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِّيَّ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِّيَّ، أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِّيَّ» بدانید که منظور از قدرت، تیراندازی است؛ بدانید که قدرت، تیراندازی است؛ بدانید که قدرت، تیراندازی است (محمدری شهری، ۱۳۷۷، ۲۱۳۸/۵).

همچنین حضرت (بصورت کاربردی و عملی) به اصل آموزش در ایجاد آمادگی نظامی - دفاعی عموم مسلمانان توجه داشته و در این رابطه فرمودند: «ارْكَعُوا وَاِرْمُوا وَاِن تَرَمُوا احَبُّ اِلَيَّ مِنْ اَنْ تَرْكَبُوا ... اَلَا اِنَّ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ لَيُدْخِلُ فِي السَّهْمِ الْوَاحِدِ الثَّلَاثَةَ الْجَنَّةِ: عَامِلَ الْخَشْبَةِ، وَالْمُقْوَى بِهٖ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، وَ الرَّامِيَ بِهٖ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ» سوارکاری و تیراندازی کنید و تیراندازی شما را خوشتر از سوارکاری دارم... بدانید که خدای عزوجل به سبب یک تیر، ۳ نفر را به بهشت می برد: کسی که آن را بسازد و کسی که آن را برای مجاهدان خریداری کند و کسی که آن را در راه خدا پرتاب کند(همو).

در جای دیگر می فرمایند: «إِنَّ الْأَرْضَ سَتُفْتَحُ لَكُمْ وَ تَكْفُونَ الدُّنْيَا فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ» بزودی زمین به روی شما گشوده شود و دنیا در اختیارتان قرار خواهد گرفت پس هیچ یک از شما از بازی کردن با تیرهایش (تمرینات رزمی) خسته و مانده نشود(همو، ۲۳۶۸/۵).

۳-۲-۲ هنر فرماندهی:

رسول خدا(ص) جنگ های بسیاری را فرماندهی کرده و سریه های زیادی اعزام داشته است و از آنجا که فرماندهی شایسته، مستلزم برخورداری از اخلاق عالی و صفات برتر عقلی است که باید به

فراوانی در یک شخص وجود داشته باشد؛ بطور مسلم رسول خدا(ص) نیز به اخلاقی آراسته بوده که خداوند او را چنین می ستاید: «وانک لعلى خلق عظیم» (قلم، ۴). موصوف بودن به این اخلاق از او یک فرمانده موفق ساخته بود که می توانست او را به مقصود رسانده و در بسیاری از جنگ ها پیروزی را برای او به ارمغان آورد.

بنابراین وجود صفات برتر اخلاقی، که رسول اکرم(ص) به آن موصوف بود، او را بعنوان چراغ هدایت برای کسانی که در صدد دستیابی به فرماندهی و اطلاع از صفات آن هستند مطرح ساخته است. که به اختصار عبارتند از:

۳-۲-۱ تدبیر، تفکر و دور اندیشی:

از فحوای مطالب پیش گفته به دست می آید رسول خدا(ص) با تفکر و اندیشه عقلانی و مدبرانه خود، روش های جدیدی را در علم «جنگ»، «حکومت»، «مدیریت»، «سیاست»، «اقتصاد»، «اجتماع» و غیر آن به وجود آورد. بر این اساس در جنگ بدر مبتکر سازماندهی صفوف شد، در جنگ احزاب به کندن خندق پرداخت، در غزوه حدیبیه با قریش مذاکره کرد و با انعقاد آن به نتایج عالی آن دست یافت.

از مهمترین و برجسته ترین «صفات عقلی» رسول خدا(ص)، عبارت بود از: تدبیر و تفکر و دور اندیشی که برخی از مصادیق آن آورده می شود:

الف. عقد پیمان با قبيله های مجاور و حکمت و تدبیر آن این است که پیامبر(ص) با این اقدام، تسلط سپاه اسلام را بر راه های ساحلی که محل رفت و آمد کاروان های قریش به سمت شام بود را تضمین می ساخت (جعفریان، ۱۳۸۵، ۴۶۱-۴۶۰).

ب. در جنگ احد فرمان داد تا تیراندازانی که بر کوه (جبل عینین) استقرار یافته اند، سنگر خود را تا دریافت دستور از جانب ایشان رها نکنند و دیده شد که چگونه آن تیراندازان به گمان پیروزی بر دشمن، از فرمان رسول خدا(ص) سرپیچی کردند و با رهاساختن مواضع خود، به منظور جمع آوری غنائم، جنگ را براحتی به نفع دشمن دگرگون ساختند (همو، ۵۱۲).

پ. مسئولیت فرماندهی نیازمند تفکر بدیع و نوآوری همراه با عقل برتر است و رسول خدا(ص) نیز به این صفت موصوف و ممتاز بود و از جمله اقدامات برجسته و مهم سیاسی که موید این مطلب

است موضوع تفکر و دور اندیشی سیاسی حضرت قبل از هجرت، برای تشکیل و ایجاد دولت و انتخاب منطقه امن و راهبردی جهت تضمین تحکیم تدریجی پایه های حکومت نوپای اسلام و تشکیل سپاه اسلام می باشد (همو، ۴۶۰).

ت. نمونه دیگر از برتری عقلی و دور اندیشی پیامبر(ص) این بود که خود دریافت که بزودی «یهودیان خیبر» به لشکر اسلامی طغیان خواهند کرد، لذا ساز و برگ جنگی و اسباب و ابزارهای برخورد با این واقعه را آماده فرمود و همزمان، از پیمان اتحادی که قرار بود میان آنان و قبیله «بنی اسد» برای یاری و مساعدت منعقد گردد جلوگیری کرد؛ در نتیجه امکان تضعیف نیروهای یهود را فراهم ساخت (همو، ۶۰۳-۶۰۲).

۳-۲-۲ طرح و برنامه و سازماندهی:

رسول خدا(ص) برای تشکیل حکومت، مولفه های اساسی چون انتخاب سرزمین امن، همراهی مردم و تشکیل سپاه را قبل از آنکه به تهیه لشکر پرداخته و گروه های مردمی بسوی او روی آورند، طرح ریزی و برنامه ریزی کرده که از جلوه های این برنامه ریزی این است که حضرت با گروهی از ساکنان مدینه، در موسم حج، پیمانی شبه نظامی را منعقد ساخت و بدنبال آن اتحاد بین دو قبیله بانفوذ مدینه بنام های «اوس و خزرج» را در برنامه قرار داد و آنان را بعنوان نمایندگان خود در منطقه یترب تعیین نمود. سال بعد مجدداً پیمانی دیگر منعقد گردید و نماینده حضرت بنام «مصعب بن عمیر» مامور به تعلیم اسلام در آن منطقه گردید و در سال سوم نیز پیمانی دیگر متشکل از ۷۳ نفر، با پیامبر(ص)، بنام «عقبه دوم» شکل گرفت؛ در نتیجه این برنامه ریزی منجر به تشکیل دولت و نهایتاً سازماندهی سپاه مقتدر اسلام در مدینه گردید (ظاهروتی، ۱۳۷۴، ۸۰).

۳-۲-۳ فراست و زیرکی:

این صفت عقلی در واقع نگرش عمیق و نافذی است که ابهامات را برطرف و اسرار مخفی را کشف کرده و گویا نوعی از حقیقت و راه رسیدن به آن است. حضرت همانطور که در آیات قرآن کریم (حجر، ۷۵؛ عنکبوت، ۳۸؛ ق، ۲۲؛ قصص، ۸۰) آمده است به علم فراست، هدایت و راهنمایی مجهز بود. از جمله مصادیق زیرکی و فراست رسول خدا(ص) عبارتند از:

الف. در ماجرای صلح حدیبیه، پیامبر(ص) سخنگوی قریش(سهیل بن عمرو) را با دعوت به اسلام، از سپاه قریش جدا گردانید و مشرکان یکی از نیروهای موثر خود را از دست دادند.
ب. خبر دادن از انقراض و نابودی سلطنت روم و ایران و گسترش ایمان در جزیره العرب(بقره، ۱۲۵؛ قصص، ۵۷؛ نور، ۵۵) خیر داد.

پ. حضرت بعد از جنگ خندق، اعلام فرمودند که لشکر اسلام به لشگری هجومی تبدیل خواهد شد.

ت. پیش بینی حضرت از شهادت پی در پی فرماندهان لشکر اسلام در جنگ موته و مشخص بودن پیشاپیش فرماندهان بعدی پس از شهادت هر یک از آنان.

ث. در جنگ تبوک مرزهای امپراتوری بیزانس را برای فراهم ساختن زمینه ورود لشکر اسلامی به سرزمین های تحت سلطه آنان، در هم کوبید.»(همو، ۸۶).

نتیجه ای که از اوصاف پیش گفته در رابطه با «صفات عقلی» پیامبر(ص)، بدست می آید این است که مجموع اقدامات ابتکاری ایشان در عرصه میدان های نبرد و سایر زمینه های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، همگی بطور مستقیم و غیر مستقیم، موجبات امر بازدارندگی دفاعی را در قبال تهاجمات و تحرکات دشمنان اسلام بدنبال داشته است و نتیجه می گیریم یکی از اصول مهم افزایش قدرت بازدارندگی، رعایت اصول فرماندهی و تسلط بر امور مرتبط با جنگ و دفاع می باشد.

۳-۲-۳ اصول دفاعی - تهاجمی جنگ:

اصول دفاعی-نظامی رسول اکرم(ص) در قبل از وقوع جنگ و هنگامه نبرد، اصولی اساسی بودند که با هدف افزایش توان رزمی، ایجاد قدرت بازدارندگی و تحقق زمینه های پیروزی سپاه اسلام، در برابر تهدیدات و تهاجمات دشمنان به کارگیری شده و بر مبنای زیر استوار بوده است:

۱. بسیج نیروها.

۲. استفاده از یورش ناگهانی.

۳. تکیه بر سرعت که جنگ ضربتی را محقق می ساخت.

۴. استمرار فشار با انجام غزوات پی در پی.

۵. اجرای مانور با استفاده از نیروها و امکاناتی که فراهم آورده بود برای ایجاد رعب و وحشت.

۶. اهتمام به ایجاد امنیت برای نیروها.

۷. تکیه بر استطلاع و استخبارات.

۸. سازماندهی خودی.

۹. تقویت روحیه سربازان خودی به گونه ای که آنان از مرگ نمی ترسیدند.

۱۰. تاثیر روانی بر دشمن

۱۱. آموزش پیشرفته جنگی در تیراندازی

۱۲. ریشه دار کردن تفکر هجوم

۱۳. مخفی داشتن اقدامات جنگی ناگهانی» (همو، ۸۸-۸۷).

۳-۲-۴ تمرکز فرماندهی:

از برجسته ترین صفات شخصی (فرماندهی) او محسوب می گشت، زیرا تمام تلاش ها و امکانات جنگی را برای دستیابی به هدف، بسیج و سازماندهی می کرد و از این رو شهرت رهبری و فرماندهی او در داخل و خارج گسترش یافته و این امر برای فرار دشمن، قبل از آنکه به سوی او حرکت کند کافی بود (همو، ۱۰۹-۱۰۸).

موارد فوق از جمله اصول بسیار مهمی بوده که در نظام مدیریت استراتژی نظامی رسول خدا(ص) بدان پرداخته شده و می توان گفت توجه به عوامل دفاعی پیشگیرانه، از حیاتی ترین ابزارهای پیروزی بر دشمن می باشد. این امر در تمامی سازمان های نظامی دنیا از آغاز تاکنون مورد توجه بوده و حتی آنان بیشترین امکانات خود را به این امر اختصاص داده و اکنون نیز مانورهای پرهزینه ای را تدارک می بینند تا موجبات امر بازدارندگی دفاعی و آمادگی رزمی نیروها را فراهم نموده و تثبیت نمایند. رسول خدا(ص) نیز میدان واقعی جنگ را مانوری برای آموزش نیروها قرار می داد و با اعزام پی در پی و متوالی سربازان و تدارک غزوات و ماموریت های جنگی، به آمادگی رزمی نیروها، تمرین و آموزش آنان اهتمام می ورزیدند و در میدان واقعی نبرد آنان را می ساخت و می آزمود.

نتیجه سیره دفاعی پیامبر(ص):

بنابراین سیره دفاعی پیامبر اسلام، تفسیری کاربردی و عملی از مصادیق آیه ۶۰ سوره انفال می

باشد

به مصداق آیه شریفه: «الْقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...» (احزاب، ۲۱). ترجمه: «براستی برای شما در زندگی، رسول خدا سرمشقی نیکوست (که از او الگو بگیرید)»؛ دول و ملل اسلامی باید با الگوگیری از سیره زندگانی (نظامی، سیاسی و...) پیامبر اکرم (ص)، حداکثر توان خود را در تأمین بودجه و تجهیزات، برای دفاع از خود و ترساندن دشمنان خدا و خود به کارگیرند. مسلمانان باید دوره‌های رزمی را دیده باشند و پیشرفته‌ترین امکانات را برای خود تهیه کنند و تمام توان سیاسی، نظامی، تبلیغی و تدارکاتی را برای ایجاد رعب و ترس در دل بدخواهان داشته باشند؛ تا آنجا که در حدیث می‌خوانیم موی سر و صورت خود را رنگ بزیند تا دشمن نگوید ارتش اسلام پیر هستند. آری تجهیزات و آمادگی مقابله با دشمن، باید در حدی باشد که دشمن جرأت حمله نداشته باشد. وحدت و یکپارچگی هم نوعی قدرت است که باید فراهم آورد زیرا با وجود تفرقه، نه مسلمانان قدرت دارند و نه دشمن، ترس به خود راه می‌دهد.

در نگاه اسلام همه مسلمانان سرباز بوده و بسیج مردمی ضروری است. برای ترساندن دشمن هم نیرو لازم است (من قوه) و هم تجهیزات (من رباط الخیل). باید بدانیم همه دشمنان ما شناخته شده نیستند و برخی همچون آتش زیر خاکستر منتظر فرصتی هستند؛ چنانکه خداوند می‌فرماید: «لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ»؛ بنابراین تنها برای دشمنان شناخته شده برنامه ریزی نکنیم، بلکه برای مقابله با دشمنان ناشناخته آینده نیز پیش بینی کنیم.

۳-۳ سیره دفاعی امام علی (ع):

۳-۳-۱ حضرت علی علیه السلام الگوی فرماندهی، مدیریتی و رهبری نظامی:

امام علی علیه السلام به عنوان اولین مسلمان و جهادگری پر تلاش، که از اوایل جوانی تا سنین آخر عمر شریف خود به عنوان مجاهدی راست قامت و شجاع در صحنه‌های پیکار و دفاع از اسلام حضور داشته و در زمینه هدف‌های والای جهاد و راه‌های مشروع و معقول، وصول به آن هدفها، تفکراتی ناب را با استناد به منبع عظیم وحی ارائه داده است، همچنین به عنوان الگوی کامل و عملی و مصداق بارز «مجاهد فی سبیل الله» تصویری زیبا، قابل درک و عملی به نیروهای مسلح عرضه می‌دارد.

امام خامنه ای (مدظله العالی) از افسران، فرماندهان، مدیران و سایر اعضای نیروهای مسلح می‌خواهد که به امام علی علیه السلام به عنوان یک الگوی کامل اقتدا کنند و در این رابطه می‌فرماید: «وجود امیر المؤمنین به عنوان یک رئیس، یک فرمانده، یک مسئول، مظهر پاکی و شفافیت و صداقت بود... این می‌تواند در رفتار ما و رفتار هر کسی که در هر مجموعه ای مسئول است، به عنوان رفتار علوی خود را نشان دهد. یک پایه اقتدار ملی، در نیروهای مسلح است، اقتدار ملی یعنی اقتدار ملت. اقتدار ملت در عملکرد مسئولان یک کشور، خود را نشان می‌دهد» (عبدی، ۱۳۹۰، ۱۴۱).

با تأمل در نهج البلاغه می‌توان به بخشی از تفکرات و اندیشه فرماندهی، مدیریتی و رهبری نظامی امام علی (ع) پی برد. حضرت دیدگاه‌های اسلام را به نحوی زیبا و در عین حال قوی و مستدل تبیین نموده است.

امیرالمومنین (ع) اصول انسانی را در جنگ مورد توجه قرار می‌دادند و به طور کلی از جنگ امتناع ورزیده و در مکتوباتی که به لشگریانش پیش از آغاز جنگ صفین می‌نویسد، به این موضوع اشاره کرده و می‌فرماید: «با آنان نجنگید مگر آنکه آنان آغاز کنند، زیرا سپاس خدا را که حجت با شماست، و این نیز حجت دیگری از شما بر آنها خواهد بود که آنان آغازگر جنگ باشند. هرگاه دشمن به اذن خدا گریخت فراری را نکشید، و ناتوان را آسیب نرسانید و زخمی را از پای درنیاورید...» (نهج البلاغه، نامه ۱۴، ۵۴۹-۵۴۸).

بنابراین در سیره و عملکرد حضرت علی (ع)، که منطبق با معارف اسلامی است؛ جنگ هدف نیست، بلکه وسیله‌ای است برای تحقق اهداف انسانی و الهی مانند عدالت، دفاع از آزادی، رهایی مظلومان، دفاع از شرف و آبرو و... است. در اینجا تنها به بخشی از ارزش‌ها که در افکار و اندیشه‌های فرماندهی، مدیریتی و رهبری نظامی آن حضرت مورد عنایت قرار گرفته‌اند، اشاره می‌شود:

۳-۲-۲ ضرورت وجود نیروی نظامی در جامعه اسلامی:

۳-۲-۳-۱ طبقات اجتماعی و ارتش:

وقتی تمام موجودات زنده از انواع ابزار دفاعی برخوردارند، آیا جامعه انسانی بدون ابزار دفاعی دوام می آورد؟ و به تکامل می رسد؟ اینجاست که ارتش، سپاه، نیروی انتظامی و اصل دفاع، به عنوان یک ضرورت حیاتی، در جامعه الهی مطرح است که بدون آن نمی توان به تکامل رسید.

حضرت امیرالمومنین (ع) امور نظامی را در متن جامعه اسلامی پذیرفته و آن را یکی از طبقات اجتماعی معرفی می فرماید و به فرمانده کل نیروهای مسلح خود، مالک اشتر در نامه ۵۳ نوشت: «وَأَعْلَمُ أَنَّ الرَّعِيَّةَ طَبَقَاتٌ لَا يَصْلُحُ بَعْضُهَا إِلَّا بِبَعْضٍ وَلَا غِنَىٰ بِبَعْضِهَا عَنْ بَعْضٍ. فَمِنْهَا جُنُودُ اللَّهِ وَ...». ترجمه: «ای مالک بدان مردم از گروه های گوناگونی می باشند که اصلاح هر یک جز با دیگری امکان ندارد و هیچ یک از گروه ها از گروه دیگر بی نیاز نیست، از آن قشرها، لشکریان خدا و...» امام علی (ع) در تبیین طبقات اجتماعی جامعه و شرح زنجیره طبقات، ابتدا امور نظامی و نظامیان و ارتش را مطرح می کند. چرا اینکه توجه به اصل «ضرورت دفاع» را عامل بقاء و تداوم ارزش های اخلاقی و معنوی جامعه توحیدی می داند که شکل گیری اخلاق نظامی بر همین اساس ممکن می گردد و معنا پیدا می کند (دشتی، ۱۳۷۹، ۲۳-۲۱).

۳-۲-۳-۲ نیاز جامعه به ارتش:

امام علی (ع) وجود سیستم نظامی و نظامی گری را فی نفسه و منهای کلمه الله، اصالت نداده و وجودش را با مردم و در کنار امت اسلامی و برای دفاع از جسم، جان، فکر و عقیده انسان الهی مطرح می کند و بدست می آید چون امت اسلامی باید باشد، ارتش اسلامی هم ضروری است و چون دین خدا باید تداوم یابد، ارتش اسلامی هم ضرورت دارد.

اینجاست که حضرت در بخش دیگر از نامه ۵۳ نهج البلاغه خطاب به مالک اشتر، اهداف ارتش را چنین برمی شمارد: «فَالْجُنُودُ بِإِذْنِ اللَّهِ حُصُونُ الرَّعِيَّةِ وَ زَيْنُ الْوَلَاءِ وَ عِزُّ الدِّينِ وَ سُبُلُ الْأَمْنِ وَ لَيْسَ تَقْوَمُ الرَّعِيَّةُ إِلَّا بِهِمْ ثُمَّ...». ترجمه: «اما سپاهیان با اذن پروردگار حافظان و پناهگاه رعیت، زینت زمامداران، عزت و شکوه دین و راه های امنیت می باشند. قوام رعیت جزء به وسیله اینان ممکن نیست» (همو، ۲۴).

بنابراین پرداختن به امر مهم بازدارندگی و آمادگی دفاعی یکی از مهمترین اصول استراتژی و راهبرد نظامی حضرت در حفظ جامعه اسلامی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن بوده است. که اگر چنین نباشد که دیگر موجودیت ارتش قوی با توان رزمی و بازدارندگی بالا برای رسیدن به اهداف متعالی، دفعتاً که بدست نمی آید و مراتب مستلزم طرح و برنامه ریزی و اجرای سایر اسلوب نظامی، قبل از مواجهه با هرنوع تهدید، خطر و تجاوز احتمالی دشمن می باشد.

۳-۲-۳-۳ ضرورت جهاد برای دفاع:

امام علی(ع) در بخشی دیگر از نامه ۵۳ نهج البلاغه، نسبت به ضرورت جهاد در دفاع از ارزش ها می فرماید: «... فَإِنَّ الْجِهَادَ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ فَتَحَهُ اللَّهُ لِخَاصَّةِ أَوْلِيَائِهِ وَ هُوَ لِبَاسُ التَّقْوَى وَ دِرْعُ اللَّهِ الْحَصِينَةِ وَ جُنَّتُهُ الْوَثِيقَةُ فَمَنْ تَرَكَهُ رَغْبَةً عَنْهُ أَلْبَسَهُ اللَّهُ ثَوْبَ الدُّلِّ...». ترجمه: «جهاد در راه خدا، دری از درهای بهشت است، که خدا آن را به روی دوستان مخصوص خود گشوده است. جهاد، لباس تقوی و زره محکم و سپر مطمئن خداوند است، کسی که جهاد را ناخوشایند دانسته و ترک کند خدا لباس ذلت و خواری بر او می پوشاند...» (همو، ۳۲۸-۳۲۷).

۳-۳-۳ مسئولیت فرماندهی:

۳-۳-۳-۱ حفظ نظام اسلام:

از اهداف مهم دفاع، حفظ موجودیت اسلام و نظام اسلامی می باشد. بدون انگیزه و توان دفاعی، حفظ اسلام عملاً ممکن نیست. همانطور که امام علی(ع) می فرماید: «الْخَيْرُ كُلُّهُ فِي السِّيفِ وَ مَا قَامَ هَذَا الدِّينَ إِلَّا بِالسِّيفِ» همه خوبی ها در شمشیر است و این دین (اسلام) جز با شمشیر استوار نگردیده است.

بدیهی است شمشیر نماد توان دفاعی جامعه اسلامی است. کفار و بیگانگان پیوسته در صدد محو هویت دینی و مکتبی مسلمانان هستند. قرآن کریم در این رابطه می فرماید: «وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا» (بقره، ۲۱۷). کافران با شما مسلمین پیوسته کارزار کنند تا آنکه بتوانند شما را از دین خود برگردانند (ملا محمد علی، ۱۳۸۵، ۸۱-۸۰).

۳-۳-۲ ضرورت برخورداری از بصیرت:

بصیرت در معنای نیروی تشخیص حق از باطل (انفال، ۲۹). و نور، حرکت در مسیر مستقیم است (حدید، ۲۸). در اندیشه نظامی حضرت علی (ع) داشتن بصیرت از ضرورت های مورد نیاز نیروهای مسلح است که نظامیان موظف اند در کسب آن کوشا باشند.

امام علی (ع) در خصوص ویژگیهای نظامیان دوران پیامبر (ص) فرمود: «حَمَلُوا بَصَائِرَهُمْ عَلَيَّ أَسِيْفِهِمْ»؛ از روی بصیرت شمشیر زدند؛ یعنی بصیرت و بینش سیاسی را بر شمشیرهای شان حمل می کنند (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۵۷۷).

۳-۳-۳ دشمن شناسی:

در اندیشه فرماندهی، مدیریتی و رهبری نظامی حضرت علی (ع) که بر گرفته از اسلام ناب و افکار پیامبر اکرم (ص) است، شناخت دشمن یکی از نشانه های خردورزی محسوب می گردد. آگاهی و شناختی که امیرالمومنین (ع) در نهج البلاغه پرده از آن برداشته و چهره دشمن منافق را به تصویر می کشد، این شناخت است که دشمن، قسمتی از حق و قسمتی از باطل را می گیرد و به هم می آمیزد (نهج البلاغه، خطبه ۱۰۳، ۵۰).

بنابراین مرز میان حق و باطل مخدوش، و تشخیص حق مشکل می گردد. خردمند کسی است که در چنین شرایطی بتواند حق را تشخیص دهد.

همچنین در خطبه ۲۲ نهج البلاغه می فرماید: «أَلَا وَ إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ ذَمَّرَ حِزْبَهُ وَ اسْتَجَلَبَ جَلْبَهُ لِيَعُوذَ الْجَوْرُ إِلَى أَوْطَانِهِ وَ يَرْجِعُ الْبَاطِلُ إِلَى نِصَابِهِ». ترجمه: «آگاه باشید شیطان حزب و طرفداران خود را بسیج کرده و سپاه خود را گردآورده است تا بار دیگر ستم را به جای خود برگرداند و باطل را دوباره حاکم سازد» در اینجا حضرت ماهیت دشمن را افشاء می کند و به مردم می شناساند (دشتی، ۱۳۷۹، ۶۵).

۳-۳-۴ آگاهی از اوضاع سیاسی کشور و آگاهسازی مردم:

یکی از مسئولیت های مهم فرماندهی کل، آگاهی کامل از اوضاع سیاسی کشور است تا برابر نقشه های شیطانی دشمن غافلگیر نشود که امام علی (ع) نیز در خطبه ۶ نهج البلاغه در این باره می فرماید: «وَاللَّهِ لَأَكُونُ كَالضَّبْعِ: تَنَامُ عَلَى طُولِ اللَّدْمِ حَتَّى يَصِلَ إِلَيْهَا طَالِبُهَا وَ يَخْتَلِفُهَا رَاصِدُهَا...». ترجمه: «به خدا سوگند از آگاهی لازم برخوردارم و هرگز غافلگیر نمی شوم که دشمنان ناگهان مرا محاصره کنند و با نیرنگ دستگیر نمایند... (همو، ۵۰).

در حکومت های الهی و مردمی، پشتوانه اصلی حکومت، نیروهای مردمی هستند، اگر دقیقاً نسبت به تحركات دشمن، اخبار سیاسی و نظامی کشور توجیه گردند و آگاهی لازم را داشته باشند، بجا و به موقع بسیج شده، رهبر و نظام اسلامی را کمک می کنند که خطبه ۲۵ نهج البلاغه نشان از این دارد که امام علی (ع) به این امر مهم توجه داشته است.

۳-۳-۵ هشدارهای بجا به ملت:

یکی دیگر از وظائف فرماندهی، طرح هشدارهای بجا و ضروری می باشد تا امت اسلامی و سربازان اسلام همواره بیدار و هوشیار بوده و توان رزمی خود را همیشه حفظ نمایند که مجموعه این عوامل منجر به بالارفتن قدرت بازدارندگی دفاعی خواهد شد. امام علی (ع) در خطبه ۱۰ نهج البلاغه هشدار می دهد: «أَلَا وَ إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ جَمَعَ حَزْبَهُ وَاسْتَجَلَبَ حَيْلَهُ وَ رَجَلَهُ وَ...» (آگاه باشید شیطان حزب خویش را گردآورده و سواره و پیادگان لشگر خود را فراخوانده است... (همو، ۵۲).

۳-۳-۶ حفظ آمادگی و روحیه رزمی ملت:

امام علی(ع) در سخنان زیادی، امت اسلامی را به آمادگی نظامی و همه جانبه برای پاسخ دادن به انواع تهاجمات و تهدیدات دشمن دعوت کرده و در خطبه ۲۶ نهج البلاغه می فرماید: «فَخَذُوا لِلْحَرْبِ اهْبَتَهَا وَ أَعِدُوا لَهَا عُذَّتَهَا فَقَدْ شَبَّ لَهَا وَ عَلَا سَنَاهَا» (شما آماده پیکار باشید و ساز و برگ جنگ را فراهم کنید که آتش آن زبانه کشیده و شعله های آن بالا گرفته است) (همو، ۵۶-۵۷).

در راستای بسیج نیروهای رزمی و عمومی مردم، باید بسیج عمومی اعلام کرد و با طرح ارزش جهاد و دفاع، همه را برای دفاع از مملکت و ایمان و عقیده سازماندهی نمود که امام علی(ع) به مردم مصر می نویسد: «أَلَا تَرُونَ إِلَى أَطْرَافِكُمْ قَدْ انْتَقَصَتْ وَ إِلَى أَمْصَارِكُمْ قَدْ افْتَتَحَتْ وَ إِلَى مَمَالِكِكُمْ تَزَوَى وَ إِلَى بِلَادِكُمْ تُغْزَى انْفِرُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ إِلَى قِتَالِ عَدُوِّكُمْ وَ لَا تَثَاقَلُوا إِلَى الْأَرْضِ فَتَفْتَرُوا بِالْخَسْفِ وَ تَبْثُونُوا بِالذُّلِّ وَ يَكُونُ نَصِيبُكُمْ الْأَخْسَ وَ إِنَّ أَخَا الْحَرْبِ الْأَرْقُ وَ مَنْ نَامَ لَمْ يَنْمَ عَنْهُ. وَالسَّلَامُ». ترجمه: «نمی بینید بر مرزهای شما دست یازیده اند و شهرهاتان فتح گردیده و کشورهاتان به تاراج و شهرهاتان در جنگ درگیر گشته و به عزا نشسته؟ خدا بیامرزتان، دسته دسته به جنگ دشمنان بشتابید و در خانه ها و شهرهاتان جای مگیرید، که دچار ستم می گردید و به ذلت می افتید و نصیبی نمی برید. به واقع فرد رزمنده بیدار است و هر که بخسبد، چشمی او را می پاید و هوشیار است. والسلام» (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۸۰۱).

۳-۳-۷ آموزش های حساب شده برای جهاد و شهادت:

فراوانی گفتمان در کلام امیر المومنین(ع) در رابطه با ارزش و جایگاه والای جهاد فی سبیل الله، سبب می گردید روحیه سربازان و امت اسلامی برای آمادگی جهاد و دفاع از سرزمین اسلامی در برابر تهاجمات و تهدیدات دشمن تقویت گردد و این ثبات قدم، پایداری و استقامت در سپاه اسلام منجر به افزایش ضریب اطمینان و بازدارندگی در دفع خطر احتمالی حمله و تهدید دشمن می گردید و حتی در صورت وقوع جنگ نیز، بالا بودن روحیه، ضامن پیروزی در میدان نبرد بود. حضرت در

این رابطه فرمودند: «فَرَضَ اللهُ... وَ الْجِهَادَ عِزًّا لِلْإِسْلَامِ» خداوند... و جهاد را برای عزت بخشیدن به اسلام واجب فرمود (محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۳۷۴۲/۸).

۳-۳-۸ هوشیاری نسبت به تحرکات دشمن:

امام علی(ع) می فرماید: «کار دشمن را هنگامی که با او نبرد می کنی کوچک مشمار، چراکه اگر پیروز شدی ستایش نشوی و اگر او بر تو پیروز گشت، معذور نیستی. ناتوانی که مراقب دشمن توانمند است، به سلامت نزدیک تر است از توانمندی که بر ناتوانی غرّه شود» (www.bashgah.net، ۱۳۹۴).

در این رابطه حضرت در نامه ۵۳ خود به مالک اشتر می فرماید: «و لَكِنَّ الْحَذَرَ كُلَّ الْحَذَرِ مِنَ عَدُوِّكَ بَعْدَ صَلَاحِهِ» اما بعد از صلح نسبت به دشمن کاملاً هوشیار باش، زیرا چه بسا دشمنی با صلح، خود را نزدیک می کند تا تو را دچار غفلت نماید» (عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۷۹۲).

و همچنین در نامه ۳۴ نهج البلاغه می فرماید: «فَأَصْحِرْ لِعَدُوِّكَ وَ امضِ عَلَى بَصِيرَتِكَ...» آماده جنگ با دشمن باش و از نیرنگ او برحذر باش... یا این که در جای دیگری نیز می فرماید: «برای مقابله با دشمن، سپاه را بیرون بیاور و با آگاهی لازم به سوی دشمن حرکت کن و با کسی که با تو در جنگ است، آماده پیکار باش» (مغنیه، ۱۳۸۷، ۲۸۴/۵-۲۸۲).

۳-۳-۹ ظلم ستیزی و مقابله با ظلم و ظالم:

بنابر نص قرآن کریم، کلید اصلی تأمین امنیت در مکتب اسلام مبارزه همه جانبه با ظلم است (انعام، ۸۲). امام علی(ع) در این خصوص می فرماید: «خدای رحمت کند آن کس را که حقی را ببیند و یاریش رساند؛ یا ستمی را مشاهده کرده و با آن بستیزد و حق را یاری داده تا به صاحبش بازگرداند» (نهج البلاغه، خطبه ۲۰۵، ۴۶۷-۴۶۶). حضرت با صراحت از مؤمنین می خواهد که در مقابل تعدی و تجاوز بی تفاوت نبوده و با قلب و زبان و حتی شمشیر با آن مخالفت نمایند و از آن بیزاری جویند و چنین عملی را مایه هدایت و یقین قلبی می داند و می فرماید: «هان ای مؤمنان! هر آن کس تعدی و تجاوزات را ببیند، و عمل خلافی را که بدان دعوت می شود مشاهده کند و سپس با قلب خویش از آن برائت جوید، به تحقیق به سلامت رسته و از مجازات رهیده است؛ و هر آن کس با زبان به مخالفت پردازد، مأجور بوده و این از اولی برتر است؛ و هر که با شمشیر به مخالفت

پردازد، مأجور بوده و این از اولی برتر است؛ و هر که با شمشیر به مخالفت برخیزد، تا کلمه خداوند برافراشته گردد و همه ستمکاران پست شوند، همانا چنین کسی راه هدایت را به درستی یافته و در این راه استقامت ورزیده و قلب خویش را با نور یقین فروزان ساخته است» (نهج البلاغه، حکمت ۳۷۳، ۸۷۹).

۳-۳-۱۰ پاسخ مناسب به تهدیدات نظامی دشمن:

رهبر جامعه اسلامی باید هوشمندانه نسبت به خنثی سازی نقشه های دشمن و خصوصاً پاسخگویی بجا و به موقع به تهدیدات نظامی دشمنان اسلام، اقدام نماید؛ همانطور که امام علی (ع) در پاسخ به ادعاهای دروغین معاویه و تهدید نظامی او می فرماید: «... وَ ذَكَرْتَ أَنَّهُ لَيْسَ لِي وَ لَأَصْحَابِي عِنْدَكَ إِلَّا السَّيْفُ فَلَقَدْ أَضْحَكَتَ بَعْدَ اسْتِعْبَارِ مَتَى الْفَيْتِ بِنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عَنِ الْأَعْدَاءِ نَاكِلِينَ وَ بِالسَّيْفِ مُخَوِّفِينَ؟ لَبَّثَ قَلِيلًا يَلْحَقُ الْهَيْجَا حَمَلٌ...». ترجمه: «نوشتی که من و یارانم را نزد تو جز شمشیر پاسخی نیست، به راستی که پس از گریاندن، خنداندی، چه وقت دیده ای که پسران عبدالمطلب به دشمنان پشت کنند و از شمشیرها بترسند. اندکی درنگ کن تا حمل به آوردگاه برسد...» (نهج البلاغه، نامه ۲۸، ۷۴۱).

اینگونه است که در زمان حال، فرماندهی معظم کل قوا، امام خامنه ای (مدظله العالی) با تاسی به امام معصوم (ع)، در سخنرانی اولین روز سال ۱۳۹۲ در مشهد مقدس، در پاسخ به تهدید مقامات رژیم صهیونیستی در خصوص حمله نظامی به ایران تاکید فرمودند: «...منتها رژیم صهیونیستی در قواره و اندازه ای نیست که در صف دشمنان ملت ایران به چشم بیاید. گاهی سردمداران رژیم صهیونیستی، ما را تهدید هم میکنند؛ تهدید به حمله ی نظامی میکنند؛ اما به نظرم خودشان هم میدانند، و اگر نمیدانند، بدانند که اگر غلطی از آنها سریزند، جمهوری اسلامی «تل آویو» و «حیفا» را با خاک یکسان خواهد کرد» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۳-۳-۴ رویکرد امام (ع) به قدرت نظامی:

هدف اصلی از جهاد و برخورداری از قدرت نظامی در پیکار مسلحانه با دشمنان، بازگرداندن نشانه ها و دلایل هدایت و راه رشد و تکامل ملت به آنها، نشان دادن خط اصیل هدایت به سوی خدا، رشد فکری مردم در جهت انتخاب راه زندگی می باشد؛ تا توده ها با رهایی از سلطه دشمنان

شان، با فکر و اراده آزاد، در آن نشانه‌ها و دلایل بیندیشند و راه مطلوب خود را بازیابند(نهج البلاغه، خطبه ۱۳۱، ۵۵۹).

و همچنین، نتیجه جهاد و پیکار، برای بازسازی و اصلاح و آبادانی و احیای ارزشهای اسلامی می‌باشد(نهج البلاغه، نامه‌های ۷۱ و ۵۴، ۸۰۹ و ۷۹۵).

۳-۳-۵ ابعاد قدرت نظامی و آمادگی دفاعی در فرهنگ علوی:

۳-۳-۵-۱ تداوم آموزش نظامی:

یکی از اصول مسلم و غیر قابل انکار در راهبرد نظامی امام(ع)، تداوم امر آموزش نظامی بوده است و از آنجا که در آن روزگاران، تکیه به قدرت بازوان و نیروی جسمانی از اهمیت بالایی برخوردار بود، یادگیری جنگ گروهی، تن به تن و رزم انفرادی مورد توجه حضرت بوده است. این موضوع از فحوای سخنرانی ایشان، در خطبه ۱۲۴ نهج البلاغه به دست می‌آید(عابدینی مطلق، ۱۳۸۷، ۵۵۲-۵۵۰).

۳-۳-۵-۲ تامین امکانات، تجهیزات و ابزارهای نظامی و جذب نیروی انسانی مقتدر:

در فرهنگ علوی در کنار ایمان و پایداری سربازان بعنوان جهاز معنوی و روحی، سپاه اسلام باید از تجهیزات نظامی لازم و نیروی انسانی مقتدر و توانمند نیز برخوردار باشد. این مطلب از خطبه ۱۶۸ نهج البلاغه بدست می‌آید؛ زمانی که جمعی از صحابه از حضرت خواستند: چه خوب بود اگر کسانی را که بر عثمان شوریدند، کیفر می‌دادی. که حضرت در پاسخ، «واقع نگری در مبارزه» را متذکر گردیدند و فرمودند: «... وَهَلْ تَرَوْنَ مَوْضِعاً لِقُدْرَةِ عَلِيٍّ شَيْءٍ تُرِيدُونَ؟». ترجمه: «آیا بر آنچه می‌خواهید هیچ توانایی دارید؟»

بنابراین از فحوا و مفهوم کلام نتیجه می‌شود که امام(ع) در مقوله جهاد، راهبرد دفاع پیشگیرانه و آمادگی دفاعی را مورد توجه قرار می‌دادند.

همچنین در خصوص جذب نیروی انسانی مقتدر، امام(ع) زمانی که مالک بن حارث اشتر را بعنوان زمامدار مصر منصوب می‌کند، در نامه ۵۳ خود خطاب به ایشان می‌فرماید: «... تَمَّ الصَّقَّ... تَمَّ أَهْلِ النَّجْدَةِ وَ الشَّجَاعَةِ...» آنگاه با مرمان «دلاور» و «شجاع» ارتباط برقرار سازو سایر شاخصه‌های رفتاری ممتاز از جمله مردمان شریف، اهل دودمان شایسته و خوش سابقه، بخشنده و جوانمرد را

برای یارگیری مالک اشتر، متذکر می گردد و سپس خطاب می کند که اینان (فَأَنَّهُمْ جَمَاعٌ مِنَ الْكَرَمِ وَ شُعَبٌ مِنَ الْعُرْفِ) جامع بزرگواری و شاخه هایی از نیکویی هستند.

بنابراین نتیجه می گیریم که این توصیه امام(ع)، نشان از توجه و التفات ویژه ایشان به اصل آمادگی همیشگی و اقتدار بنیادین سپاه اسلام دارد تا قبل از هرگونه بروز تهدید و درگیری، مهارت همراه با صداقت یاران ولایت، نهادینه شده باشد. بنابراین وقتی نیروی نظامی سپاه اسلام، از چنین ویژگی برخوردار باشد، می تواند به عنوان عامل مهم و تاثیرگذار در تحقق امر بازدارندگی دفاعی در مقابل تهدیدات احتمالی دشمن باشد.

اینجاست که ترس ایجاد شده در دل دشمن، منجر به تغییر رفتار گردیده و از میزان هجمه های دشمن در حوزه تهدیدات، کاسته و جلوگیری می نماید.

۳-۳-۵-۳ آمادگی های روحی رزمندگان:

صبر و استقامت در برابر سختی ها و تهدیدات دشمنان، اراده مدافعان را برای ادامه نبرد مصمم تر و قوی تر می کند. قرآن کریم می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (انفال، ۴۵). ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید هرگاه با فوجی از دشمن مواجه شدید، پایداری کنید و خدا را پیوسته به یاد آرید که پیروزمند و فاتح گردید.

بنابراین تقویت روحیه سربازان اسلام برگرفته از ایمان قوی و نتیجه ایمان قوی، پایداری و استقامت در راه خدا، و نتیجه صبوری و پایداری، ایجاد روحیه مستحکم رشادت و شجاعت در مجاهدین فی سبیل الله می گردد که این خصیصه از بارزترین نشانه ها و شاخصه های آمادگی رزمی سپاه اسلام بوده که خود بعنوان بزرگترین عامل بازدارنده در مقابل تهدیدات و تهاجمات دشمن، اثرگذار می باشد.

این موضوع به وفور، مورد تاکید امام(ع) بوده و در خطبه های ۱۲۱ و ۱۲۲ نهج البلاغه در وصف یاران شهید و وصف یاران مجاهد پیامبر(ص)، بدان توجه شده است: «أَيْنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ دُعُوا إِلَى الْإِسْلَامِ فَقَبِلُوهُ... وَ هَيَّجُوا إِلَى الْجِهَادِ فَوَلَّهُوْا وَ لَهَ اللَّقَاحُ إِلَى أَوْلَادِهَا وَ سَلَبُوا السُّيُوفَ أَعْمَادَهَا وَ أَخَذُوا بِأَطْرَافِ الْأَرْضِ زَحْفًا زَحْفًا...» ؛ «... فَمَا نَزَادُ عَلَى كُلِّ مُصِيبَةٍ وَ شِدَّةٍ إِلَّا إِيْمَانًا وَ مُضِيًّا عَلَى الْحَقِّ وَ تَسْلِيمًا لِلْأَمْرِ وَ صَبْرًا عَلَى مَضَضِ الْجِرَاحِ». ترجمه: «کجایند کسانی که به اسلام دعوت شدند و آن را

پذیرفتند... به جهاد ترغیب شدند و مانند شتر شیرده که مشتاق فرزندش است، شیفته آن گشتند، شمشیرها را از نیام درآوردند، و دسته دسته و صف در صف اطراف میدان نبرد را فراگرفتند... ؛ ... هر مصیبت و بلایی که بر سر ما می آمد اثری در ما نمی گذاشت جز آن که بر ایمان، و حرکت در راه خدا، و تسلیم بودنمان به امر پروردگار، و شکیبایی بر سوزش زخم ها می افزود.»

اینجاست که امام صادق(ع) در رابطه با پایداری مومن می فرماید: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَشَدُّ مِنْ زُبْرِ الْحَدِيدِ، إِنَّ زُبْرَ الْحَدِيدِ إِذَا دَخَلَ النَّارَ تَغَيَّرَ، وَإِنَّ الْمُؤْمِنَ لَوْ قُتِلَ ثُمَّ نُشِرَ ثُمَّ قُتِلَ لَمْ يَتَغَيَّرْ قَلْبُهُ». ترجمه: «مومن از آهن آبدیده، محکم تر و مقاوم تر است، زیرا هنگامی که آهن داخل آتش قرار گیرد، نرم می گردد ولی مومن اگر کشته شود و زنده گردد و دوباره کشته شود، قلبش تغییر نمی کند و از معتقدات و اهدافش دست برنمی دارد» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۱، ۶۲).

بنابراین وقتی نیروی نظامی سپاه اسلام، از چنین ویژگی برخوردار باشد، می تواند با ایحاد ترس در دل دشمن، زمینه ساز تغییر رفتار در دشمن گردیده و از میزان هجمه های دشمن کاسته و جلوگیری می نماید.

۳-۵-۴ دقت به تاکتیک های رزمی:

با توجه به عوامل تهدیدزای بیرونی، اتخاذ سیاست های دفاعی از جایگاه مهمی در فرهنگ دفاعی امیرالمومنین(ع) برخوردار بوده که این مطلب از خطبه ۶۶ نهج البلاغه برداشت می گردد: «لباس جنگی را در بدن خود تکمیل نمایید و شمشیرها را پیش از بیرون کشیدن چندبار در غلافهای خود حرکت بدهید. نگاهتان از گوشه چشم و با خشم و تندی با دشمن باشد. نیزه و شمشیر را از راست و چپ بر دشمن بزنید و با لبه تیز شمشیر ضربه وارد کنید و شمشیرها را با قدم های پیشرو به دشمن برسانید» (نهج البلاغه، خطبه ۶۶، ۴۶۸).

این دستورات ضمن اینکه برخوردار از بار آموزشی فنون نظامی و آرایش سپاه می باشد بلکه مجموع این حرکات و شمایل نظامی، موجبات بازدارندگی و ایجاد رعب و وحشت را در دشمن ایجاد می کند و با غلبه ترس در دشمن، نظام اسلامی شاهد تغییر و یا حداقل تعدیل نگاه خصمانه، تهدید محور و تهاجمات نظامی دشمنان خواهد بود.

۳-۵-۵- حفظ اسرار نظامی:

اندیشه نظامی حضرت علی (ع) به حفظ اسرار نظامی توجه داشته، در عمل و بیان اجرا کرده و به یارانش تعلیم می دهد. امام (ع) در این رابطه می فرماید: «آگاه باشید، حق شما بر من این است که جز اسرار جنگی، هیچ سری را از شما پنهان نسازم و در اموری که پیش می آید جز حکم الهی کاری بدون مشورت شما انجام ندهم» (نهج البلاغه، نامه ۵۰، ۷۷۳).

چنانچه اسرار جنگی برای همه فاش شود، قطعاً دشمن هم از آن مطلع می گردد و آمادگی لازم را پیدا کرده، و به راحتی می تواند هرگونه حرکتی را در نطفه خفه نماید. با تمرکز نیرو و سازماندهی، جلوی هر نوع پیشرفت و موفقیت را می گیرد. به خصوص در جنگهای پارتیزانی و چریکی که شرط موفقیت مخفی بودن آن است و بنای هر اقدامی به این شیوه با غافل کردن دشمن ممکن است.

نتیجه سیره دفاعی امام علی (ع):

در منطق امیر المؤمنین (ع)، قدرت نظامی یک ابزار است و به خودی خود اصالت، هویت و اعتبار ندارد ولی تا زمانی که ظلم و تجاوز به حریم دیگران وجود دارد، وجودش ضروری است و از نشانه‌های اقتدار و فخر حاکمان شمرده می شود.

در فرهنگ علوی قدرت نظامی در قلمروهای مختلف توأم با سیاستهایی است که لازم است همه حاکمان و فرماندهان از آنها تبعیت نمایند. همه این سیاستها برخاسته از مبانی فکری و ارزشی امام علیه السلام می باشد که در پنج مقوله "واقع‌نگری، حق‌مداری، کمال‌جویی، خدامحوری و انسان‌مداری قابل جمع هستند. امید است سیره و سیاست دفاعی امام علی (ع)، در افق چشم‌انداز دفاعی نیروهای مسلح نظام جمهوری اسلامی ایران در مسیر توسعه بیشتر و پایداریتر قرار گیرد.

فصل چهارم:

بررسی مبانی فقهی دفاع

و اصل بازدارندگی دفاعی از منظر

فقه‌های امامیه و قوانین موضوعه

مقدمه:

اصل دفاع در مقابل تجاوز دشمن، امری بدیهی، عقلی و فطری بوده و آیات و روایات زیادی بر وجوب آن دلالت دارد.

فقهای اسلام به ویژه امامیه متفقند بر اینکه اگر مسلمانان و بلاد اسلامی مورد تهاجم و تجاوز دشمنان قرار گرفتند، بر همه آنان واجب است با هر وسیله ممکن و با جان و مال خویش از آن دفاع کنند و این دفاع، مشروط به شرط و شرایط خاصی نیست.

از آنجا که در میان آراء و فتاویٰ قدما به ندرت مستقیماً به مبحث بازدارندگی و آمادگی دفاعی- نظامی مسلمانان (قبل از وقوع جنگ)، پرداخته شده و به نظر می‌رسد این امر نیز از «نبود حاکمیت اسلامی مستقل» در اعصار گذشته نشأت می‌گیرد؛ بنابراین در این فصل بیشتر مبانی فقهی «اصل دفاع» به عنوان جهاد دفاعی، مورد بررسی قرار می‌گیرد و در فصل پنجم بطور مفصل، موضوع مبانی اصل بازدارندگی دفاعی از دیدگاه فقهی-سیاسی امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای (مدظله)، تبیین می‌گردد.

۴-۱ مبانی مشروعیت دفاع:

۴-۱-۱. عقلی و فطری بودن دفاع:

الف. علامه طباطبائی (ره) در این رابطه می‌فرماید: «دفاع مردم از منافع حیاتی خود و حفظ استقامت وضع زندگی، سنتی است فطری، که در بین مردم جهان جریان دارد، هرچند که این سنت فطری هم منتهی به خداوند متعال می‌شود. اوست که آدمی را به چنین روشی هدایت کرده، چون می‌بینیم که انسان را مانند سایر موجودات مجهز به جهاز و ادوات دفاع نموده، تا به آسانی بتواند دشمن مزاحم را دفع کند. و نیز او را مجهز به فکر کرده، تا با آن، به فکر درست کردن وسایل دفاع، و سلاح‌های دفاعی بیفتاد، تا از خودش و هر شانی از شوون زندگیش، که مایه حیات و یا تکمیل حیات، و تمامیت سعادت اوست، دفاع کند. چیزی که هست، دفاع یا قتال آخرین وسیله دفاع است. وقتی به آن متوسل می‌شوند که راه‌های دیگر به نتیجه نرسد» (طباطبائی، ۱۳۷۴، ۵۴۵/۱۴).

ب. امام خمینی (ره) می فرماید: «دفاع یک مساله عقلی است، یک مساله ای است که حتی حیوانات هم اصلاً وقتی بخواهند حمله کنند، دفاع می کنند، دفاع یک مساله طبیعی است» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ۳۱۸/۱۶).

همچنین ایشان می فرماید: «احدی از علمای اسلام نیست که بگوید دفاع در اسلام نیست، دفاع هیچ احتیاج به یک ولی ای ندارد. هیچ احتیاج به یک امامی ندارد. تمام مسلمین اگر یک وقت بنا باشد به آنها حمله شود، خودشان باید دفاع کنند، مستقل اند در این امر... و حکم عقلشان این است که از کشور خودشان، از ناموس خودشان و از مال خودشان دفاع کنند» (همو، ۲۱۶/۱۹).

و دیگر اینکه فرمودند: «چون مقصد ما اسلام است، باید هر جوانی یک نیرو باشد برای دفاع از اسلام. و همه مردم و هرکس در هر شغلی که هست مهیا باشد برای جلوگیری از کفر و الحاد و هجوم بیگانگان» (همو، ۲۲۰/۱۹).

۴-۱-۲. آیات و روایات:

دیدگاه قرآن کریم و سنت در رابطه با موضوع دفاع و بازدارندگی دفاعی، در فصول گذشته به تفصیل آورده شد.

۴-۱-۳. اجماع فقهای اسلام:

تقریباً همه فقهای اسلام اتفاق نظر دارند و معتقدند که دفاع، از اقسام جهاد است و آیات و روایات جهاد ابتدائی شامل دفاع نیز می شود. حتی بعضی از فقها می گویند، جهاد ابتدائی هم در واقع یک نوع جهاد دفاعی است. جهاد دفاعی از جهاتی بر جهاد ابتدایی ترجیح دارد و از اهمیت بیشتری برخوردار است و البته وجه آن هم تا حدودی روشن است. جهاد ابتدایی به منظور دعوت کفار به اسلام و گسترش دامنه اسلام است، اما جهاد دفاعی به منظور جلوگیری از محو اسلام و از بین رفتن جامعه اسلامی و حراست از استقلال و جان و مال و ناموس مسلمانان است. اکنون نظر برخی از فقها را که موید مطالب پیش گفته است را بیان می کنیم:

۴-۱-۳-۱. وجوب جهاد دفاعی، مطلق است:

اکثریت قاطع فقها با صراحت اعلام کرده اند که وجوب جهاد ابتدایی مشروط به شرایطی (از جمله مرد بودن، سلامت جسمانی، حریت، بلوغ، حضور امام معصوم (ع)، اذن امام، برخورداری از امکانات

مالی) برای حضور در میدان جنگ و جهاد می باشد؛ اما هیچ یک از شرایط مذکور در جهاد دفاعی لازم نیست، تنها قدرت و توانایی بر دفاع و مقاومت در برابر دشمن کافی است که جهاد بر انسان واجب شود.

در میان قدما گروهی از فقها با صراحت این مطلب را در آثار فقهی خود آورده اند و در میان فقهای اعصار بعدی، نیز گروهی دیگر قائل به اطلاق وجوب جهاد دفاعی اند که برخی از آنان با صراحت این فرع را مطرح کرده و شرایط جهاد ابتدایی را در دفاع نفی کرده اند.

الف. مولف کتاب مسالک الافهام، در بیان اقسام جهاد، پس از آنکه از جهاد ابتدایی سخن گفته، قسم دوم جهاد را جهاد دفاعی دانسته، هنگامی که دشمنان کافر بر مسلمانان هجوم آوردند و قصد تسلط بر سرزمین های اسلامی یا به اسارت گرفتن مسلمانان یا گرفتن اموال و چپاول ثروت هایشان و یا تعرض به حریم و زن و فرزند آنان را داشته باشند، زمان جهاد دفاعی است. «و الثانی ان یدهم المسلمین عدو من الکفار یرید الاستیلاء علی بلادهم او اسرهم او اخذ ما لهم و ما اشبهه من الحریم و الذریه» (شهیدثانی، ۱۴۱۴، ۸/۳).

ب. شیخ جعفر کاشف الغطاء: ضمن بر شمردن شرایط وجوب جهاد ابتدایی، هیچ یک از آنها را در جهاد دفاعی معتبر نمی داند و تنها قدرت و عدم عجز را کافی می شمارد. وی معتقد است همه افراد - چه دور دست و چه نزدیک - وظیفه دارند در سپاه مسلمین حاضر شوند و این وجوب، کفایی است و مادامی که به مقدار نیاز جمع نشده باشند، تکلیف بر عهده همه است (نجفی، ۱۴۲۲، ۲۹۱/۴).

پ. به نقل از صاحب ریاض که در این رابطه آورده است: «اگر از کثرت سواد (نیرو و سیاهی لشکر) ضرری دفع شود، واجب است که اولیای دیوانگان و کودکان ایشان را در لشکر اسلام حاضر کنند.» (ورعی، ۱۳۸۲، ۵۳).

ت. به نقل از شیخ طوسی (ره) که درباره دفاع می گوید: «...ان یدهم المسلمین امر یخاف معه علی بیضه الاسلام و یخشی بواره او یخاف علی قوم منهم فانه یجب دفاعهم و یقصد به الدفع عن النفس و الاسلام و المومنین» اگر دشمنان به مسلمین هجوم آورند بطوری که اساس اسلام به خطر افتد و خوف نابودی اسلام رود و یا بیم نابودی طایفه ای از مسلمانان برود، در این صورت بر آنها واجب

است، از آن دفاع کنند و قصدشان از دفاع، راندن دشمن از خود و اسلام و مومنین باشد (ملا محمد علی، ۱۳۸۵، ۷۵).

ث. امام خمینی (ره): در تحریر الوسیله؛ در قسمت کتاب امر به معروف و نهی از منکر فصلی را با عنوان «دفاع» گشوده و زوایای مختلف آن را در برابر هجوم نظامی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی دشمنان اسلام مطرح نموده‌اند. دفاع از بلاد مسلمین را در برابر دشمنی که برای اساس اسلام و مسلمین خطر دارد، به هر وسیله ممکن مانند بذل جان و مال بدون هیچ قید و شرطی واجب شمرده‌اند. چه اینکه دفاع در برابر استیلاهای سیاسی و اقتصادی دشمنان را که به اسارت سیاسی و اقتصادی و وهن اسلام و مسلمین و ضعف ایشان می‌انجامد، از طریق روش‌های مشابه و مقاومت‌های منفی مانند تحریم کالاهای آنان و ترک مراوده و رابطه سیاسی و تجاری واجب دانسته‌اند (موسوی خمینی، ۱۳۸۳، ۳۲۹-۳۲۷).

ج. قاضی ابن براج: در جهاد ابتدایی اذن والدین، اذن مولی برای عبد، اذن طلبکار برای کسی که بدهکار است و زمان بدهکاری‌اش فرا رسیده، لازم است ولی در جهاد دفاعی فقها اذن را معتبر نمی‌دانند. وجه آن هم روشن است چرا که در برابر حمله دشمن، اصل و هدف، دفاع و ایستادگی در برابر دشمن است، این تکلیف بر عهده یکایک مسلمان‌هاست، چنین نیست که اگر مسلمان آزاد (احرار) توان دفاع نداشته باشند، همه مسلمانان باید تسلیم دشمن شوند، بلکه بر بردگان نیز واجب است و مولی نمی‌تواند مانع او در جهت دفاع از اسلام و مسلمین شود. چرا که به حکم عقل و شرع دفاع در برابر دشمن متجاوز در مقایسه با لزوم اطاعت از والدین یا مولی از اهمیت بیشتری برخوردار است. ایشان در پاسخ به این سؤال که: اگر کسی دینی بر عهده داشت، جهاد بر او واجب است یا نه؟ ضمن تشریح صور مختلف و اینکه در صورت سر رسید بدهی، اول باید بدهی‌اش را بپردازد، نوشته است: «این امر در صورتی است که جهاد بر او متعین نشده باشد، ولی اگر جهاد بر او متعین شود و دشمن سرزمین او را محاصره کند، بر همه مردم جهاد و دفاع واجب است و احدی نمی‌تواند کسی را در این وضعیت از دفاع باز دارد چه اینکه پدر و مادر می‌توانند شخص را از جهاد بازدارند مگر در جهادی که بر شخص واجب عینی گردد» (ابن براج، بی تا، ۴۹).

۴-۳-۲. جهاد دفاعی، وظیفه‌ای همگانی:

جهاد دفاعی تنها بر کسانی واجب نیست که از سوی دشمن مورد هجوم قرار گرفته‌اند، بلکه همه مسلمانان وظیفه دارند در مقام دفاع از مسلمانانی که در بخشی از سرزمین‌های اسلامی مورد تجاوز قرار گرفته‌اند، دفاع کنند و با جان و مال خود در راه خدا جهاد نمایند. بخصوص اگر کسانی که مورد حمله قرار گرفته‌اند توانایی مقاومت در برابر مهاجمان را نداشته باشند.

الف. در اصول کافی آمده است که: «مَنْ اصْبَحَ لَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ»؛ کسی که صبح کند در حالی که اهمیتی به امور مسلمانان ندارد، مسلمان نیست (کلینی، ۱۴۱۰، ۱۶۳/۲).

ب. در بحارالانوار آمده است که: «الْمُؤْمِنُونَ اخْوَةٌ تَتَكَفَّيْ دِمَائِهِمْ وَهُمْ يَدُّ عَلَىٰ مِنْ سِوَاهُمْ»؛ مؤمنان با یکدیگر برادرند، خونشان با هم برابرند و آنان در برابر دیگران یکپارچه‌اند (علامه مجلسی، ۱۱۱۰، ۱۴۸/۲).

متأسفانه جدایی مسلمانان از یکدیگر و تشکیل کشورهای مختلف اسلامی با مرزهای جداگانه و تجزیه نمودن قدرت واحد مسلمین به قدرتهای کوچک موجب شده که دولت‌های مسلمان نسبت به یکدیگر احساس مسؤولیت نکنند و اهتمام دولت یا ملتی به منظور حمایت از مسلمانان تحت ستم «دخالت در امور کشورهای دیگر» تلقی شود و در مجامع ساخته و پرداخته قدرتهای بزرگ استکباری محکوم گردد.

در فرهنگ اسلامی دفاع از مسلمانانی که مورد حمله کفار و مشرکان قرار می‌گیرند وظیفه همه مسلمان‌ها اعم از دولت‌ها و ملت‌ها است. البته این حمایت می‌تواند در زمینه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و نظامی باشد.

پ. شهید ثانی با صراحت اعلام می‌کند که «جهاد دفاعی تنها بر مسلمانانی واجب نیست که مورد هجوم دشمن‌اند بلکه بر هر کسی که خبر از وضعیت مسلمین دارد، واجب است اگر نداند که مسلمانان مورد هجوم واقع شده توان مقاومت دارند و البته کسانی که به منطقه درگیری نزدیکتر باشند، تکلیف در باره آنان بیشتر است» (شهیدثانی، ۱۴۱۴، ۸/۳).

ت. امام خمینی (ره) در تحریرالوسیله در این باره می‌فرماید: بر هر مکلفی واجب است که بدون قید و شرط به دفاع برخیزد. و همچنین فرمودند: «چنانچه خوف از تسلط بر کشور اسلامی و

اشغال آن و اسارت مسلمانان برود، با هر وسیله ممکن، دفاع در قبال دشمن واجب است (موسوی خمینی، ۱۳۸۳، ۳۲۷/۲).

۴-۲. شرایط وجوب دفاع:

۴-۲-۱. شرایط دفاع با وجود حاکم جائز:

فقها همکاری با سلطان جائز را به طور کلی حرام دانسته‌اند، اما در خصوص جهاد دفاعی به لحاظ اهمیت و ضرورت آن، با شرایطی، همکاری با او را تجویز کرده‌اند.

الف. شیخ حرعاملی: فقها شرط کرده‌اند که شخص با هدف دفاع از اساس اسلام و جامعه اسلامی و سرزمین‌های اسلامی و جان و مال مسلمین با سلطان جائز همکاری کند نه به قصد دفاع از وی، و در این فتوا به روایتی از امام کاظم (ع) استناد کرده‌اند که حضرت فرمود: «وَأَنَّ خَافَ عَلَى بَيْضَةِ الْإِسْلَامِ وَالْمُسْلِمِينَ قَاتِلَ فَيَكُونُ قِتَالُهُ لِنَفْسِهِ لَا لِلْإِسْلَامِ لِأَنَّ فِي دَرُوسِ الْإِسْلَامِ دَرُوسَ ذِكْرِ مُحَمَّدٍ (ص)» (حرعاملی، ۱۳۷۴، ۳۰/۱۵).

ب. به نقل از شیخ طوسی که در این زمینه می‌گوید: «جهاد با پیشوایان جور یا بدون اذن امام خطاست و کسی که بدان اقدام کند، مرتکب گناه شده و اگر عملش صحیح هم باشد، پاداشی ندارد و اگر به خطا رفته باشد، گنهکار است مگر آنکه مسلمانان از سوی دشمن مورد هجوم واقع شوند و اساس اسلام یا سرزمین اسلامی یا گروهی از مسلمانان در معرض خطر قرار گیرد که در این صورت جهاد با آنان و دفاع واجب است مشروط بر اینکه مجاهد قصد دفاع از خود و اسلام و مؤمنین را داشته باشد و قصد جهاد به همراه حاکم جائز را نکند، چنان که قصد جذب، مسلمان کردن و داخل نمودن دشمن به جرگه مسلمانان را نداشته باشد.» (ورعی، ۱۳۸۲، ۵۴).

ج. علامه حلی نیز در آثار متعددش جهاد دفاعی با سلطان جائز را برای مقابله با دشمنان اسلام و مسلمین واجب دانسته است. (علامه حلی، ۱۴۲۱، ۷۹).

همچنین به نقل از ایشان آمده است: «آنگاه که دشمنان به مسلمین هجوم آورند، العیاذ بالله دشمنی باشد که از تهاجم او بیم نابودی اسلام برود، در این صورت بر هر مسلمانی واجب است که بپا خیزد و بر دشمن یورش برد و او را سرجای خود بنشانند» (ملا محمد علی، ۱۳۸۵، ۷۶-۷۵).

۲-۲-۲. شرایط دفاع با وجود فراوانی سپاه دشمن:

در کشف الغطاء آمده است: «در جهاد ابتدایی شرط است که تعداد کفار بیش از دو برابر مسلمانان نباشد، اما در جهاد دفاعی بر مسلمانان دفاع واجب است هر چند کفار تعدادشان چند برابر مسلمانان باشد تنها شرط جهاد دفاعی، مقاومت و ایستادگی درباره هر یک از مسلمانها است (نجفی، ۱۴۲۲، ۲۹۱/۴).

بنابراین نمی‌تواند به بهانه آنکه توان نظامی و دفاعی مسلمانان بسیار کمتر از دشمن است، از وظیفه دفاع شانه خالی کرد. فدا کردن جان و مال در دفاع از اسلام و سرزمین‌های اسلامی کاملاً مشروع بوده و اجتناب‌ناپذیر است. پس شرط وجود دفاع در برابر دشمن علم به پیروزی در دفاع نیست.

۳-۲-۴. شرایط دفاع در هر زمان و مکان:

الف. در کشف الغطاء آمده است: «چه اینکه جهاد سالی یک مرتبه واجب است ولی دفاع هر گاه لازم باشد، و اسلام و مسلمین در خطر باشند، واجب است (همو، ۳۲).

ب. به نقل از علامه حلی در ارشادالاذهان که به نقل از ینابیع، می‌فرماید: «یکی دیگر از شرایط جهاد ابتدایی آن است که در ماه‌های حرام و نیز در سرزمین امن الهی نباشد ولی در دفاع که مسلمانها صرفاً در مقام دفاع از هجوم دشمن‌اند، چنان که در ماه‌های حرام به بلاد اسلامی حمله کنند، به حرمین شریفین هجوم آورند، دفاع واجب است و زمان و مکان یاد شده، مانع وجوب دفاع نیست (ورعی، ۱۳۸۲، ۵۷).

۳-۳-۴. اهمیت و ضرورت دفاع:

در جهاد دفاعی در صورتی که به مقدار کافی نیرو برای دفاع بسیج نشوند، حاکم اسلامی می‌تواند به اجبار و حتی تنبیه افراد آنان را به حضور در میدان دفاع حاضر کنند. «مسلمانی» بلکه «شهروندی» در یک نظام حکومتی، وظایفی را بر عهده انسان می‌نهد.

به نقل از صاحب ریاض که در حمله روس‌ها به ایران این فتوا را صادر کرده و علت آن را چنین تشریح می‌کند: «این حادثه عظیمی که در این بلاد روی داده، حادثه‌ای است که اگر چاره آن نشود خوف‌ها از عاقبت آن حاصل است... بلکه رفته رفته اساس اسلام بی‌نظام خواهد شد». ایشان در ادامه،

تشویق و ترغیب مردم به حضور در میدان و یاری دین خدا و رسول خدا را وظیفه علما می‌شمارد(همو).

۴-۴. وجوب مطلق مرزبانی:

جواز جنگیدن مرزبانان سرزمین‌های اسلامی در جهاد ابتدایی مشروط به اذن امام یا نایب خاص اوست ولی در جهاد دفاعی اذن آنان شرط نیست و تنها اذن فرمانده جنگ کافی است. مرزبانی کشور اسلامی به منظور مطلع کردن مسلمانان از هجوم کفار، چنان که حمله دشمن محتمل باشد و مرزبان نیز قصد دفاع از اسلام و مسلمین را داشته باشد، واجب کفایی است و اگر به چنین قصدی نباشد، مستحب است(همو، ۵۸).

۴-۵. لزوم دفاع در برابر هر دشمن:

جهاد ابتدایی فقط با کفار مشروع است ولی جهاد دفاعی با هر دشمنی که سرزمین‌های اسلامی و جان و مال مسلمانان را تهدید کند، واجب است هر چند دشمن گروهی از مسلمانان فاسق و ریاست طلب و دنیا خواه باشند. این نکته نشان از اهمیت دفاع از سرزمین‌های اسلامی دارد. و ریختن خون چنین مسلمانانی که با کفار همدستی کرده و به جنگ مسلمانان آمده‌اند، مباح است.

به نقل از صاحب ریاض: ضمن بیان این حکم، مسلمانان را از همکاری با کفار و مشرکان هشدار می‌دهد و به نکاتی بس ارزشمند اشاره دارد، می‌گوید: «اگر مسلمانان تصور کنند که در مصاحبت و متابعت کفار ضرری به دین ایشان نخواهد رسید این تصویری است باطل، چه قصد مشرکین ابطال دین مبین و استیصال آیین مسلمین است. چنان که به حکم عادت، هر ذی‌ملتی رواج ملت خود و کساد سایر ملل خواهد و اگر کفار در آغاز کار به ملاحظه مصلحت، اخفای قصد خود کنند و ضرر به دین ایشان نرسانند، بی‌شبهه پس از ابتلای تام، اظهار مقصود نمایند و اثری از دین ایشان نگذارند و اگر قصد کفار محو دین نباشد، باز دین مسلمانانی که محکوم کفارند به مصاحبت آنها در معرض تلف خواهد بود، چه صحبت از تأثیر تام است و حب جاه و مال طبیعی اکثر عوام، و کفاری که تسلط دارند صاحب جاه و اقتدارند و مالک اعتبار و مصدر خیر و شراند و منشأ نفع و ضرر. امر آنها نافذ است و قول آنها مسموع و مسلمانانی که اقتداری در دین و اختیاری از خود ندارند، غالباً عوامند و آن قوت ایمان ندارند که با مصاحبت و محکومیت کفار در دین خود ثابت و برقرار باشند بلکه

بالبدیهه میل به کفار می‌کنند و بیم آن است که اسلام ایشان منجر به کفر شود و اگر اندیشه ارتداد پیران سالخورد نباشد، لامحاله خوف حاصل است از فساد اعتقاد کودکان خردسال...» (همو).

۴-۶ سیره فقهاء در دفاع از سرزمین‌های اسلامی:

فقها اضافه بر اینکه در کتب فقهی استدلالی به بیان احکام و مسائل جهاد و دفاع پرداخته‌اند، در مواقع لزوم که سرزمین اسلامی یا عزت و استقلال مسلمین در معرض تجاوز بیگانگان قرار می‌گرفت، با احساس مسئولیت وارد میدان شده، هم با بیان حکم خدا، مردم را به دفاع و ایستادگی در برابر دشمن ترغیب می‌کردند و هم خود لباس رزم بر تن کرده و در میدان جنگ حضور می‌یافتند. و بر اساس قاعده دفع افسد به فاسد، مجوز همکاری با سلاطین جائز را صادر می‌کردند.

در نیم قرن اخیر با توجه به اوج هجوم دشمنان اسلام به بلاد اسلامی، حضور حماسه آفرین فقیهان، بسیار برجسته‌تر از مقاطع دیگر تاریخ فقه و فقهاست. گرچه حضور آنان در عرصه سیاست و احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت مسلمین بسیار فراتر از حضور در جبهه‌های دفاع از سرزمین‌های اسلامی است. از آنجا که حمله دشمن به سرزمین‌های اسلامی منحصر به هجوم نظامی و پیاده کردن نیرو نیست، بلکه راه‌های به زنجیر کشیدن ملت‌ها در موارد مختلف با نفوذ در ارکان سیاسی، اقتصادی و فرهنگی نیز انجام می‌گیرد و بدون نیاز به حضور نیروهای مسلح با وابسته کردن مسلمین از نظر سیاسی اقتصادی و فرهنگی بر شئون مختلف جامعه اسلامی سلطه پیدا می‌کنند، فقیهان با هوشیاری در این گونه عرصه‌ها نیز نقش آفرینی کرده و به دفاع از عزت و استقلال مسلمین پرداخته‌اند. اما چون محور بحث، حضور علما در مصاف با متجاوزان به سرزمین‌های اسلامی است، به نقل فرازهایی از این حضور و نیز فتاوی‌ای آنان در این عرصه اکتفا می‌کنیم.

۴-۶-۱ سیره و گفتمان دفاعی فقیه نامور کاشف‌الغطاء:

در مجموعه ماضی النجف و حاضرها: فقیه نامور شیعی که در عصر فتحعلی شاه قاجار می‌زیست در ماجرای حمله وهابی‌ها به سال ۱۲۱۷ هـ به شهرهای نجف و کربلا علما را برای دفاع از شهر مقدس نجف بسیج کرد و با مقاومت ایشان، وهابی‌ها شکست خورده و گریختند، این ماجرا در شرایطی صورت گرفت که اکثر مردم از شهر گریخته بودند، ولی به همت این فقیه شجاع به همراه

تعداد دویست تن از علما و مجاهدان راه خدا با مقاومت، ایادی استعمارگر انگلیس را متفرق ساختند. (آل مجبویه، ۱۴۰۶، ۳۲۶/۱)

در کشف الغطاء آمده است وی همچنین هنگامی که با هجوم دولت استعمارگر روس به کشور اسلامی ایران روبه‌رو شد، به شاه قاجار اجازه تصدی امر دفاع از سرزمین اسلامی را صادر کرد. پس از تبیین اینکه تصدی این‌گونه امور در عصر غیبت وظیفه و حق مجتهدان است و پیروی از ایشان واجب می‌باشد، در مرحله بعد که آنان از تصدی امر جهاد به هر علتی معذور هستند، بر عهده کسانی است که دارای بصیرت و تدبیر و آگاهی از سیاست و آشنایی به دقائق امور سیاسی و فرماندهی باشند و اگر در یک فرد منحصر باشد، بر او واجب عینی خواهد بود که به نبرد با روس‌ها و متجاوزان برخیزد و بر مردم نیز واجب است او را یاری و مساعدت نمایند. سپس می‌افزاید: «چون اذن گرفتن از مجتهدان با احتیاط سازگارتر و به رضایت پروردگار جهانیان نزدیکتر و نشانه اوج بندگی، تضرع در پیشگاه پروردگار عالم است، من اگر از اهل اجتهاد باشم و قابلیت نیابت از جانب سادات زمان را داشته باشم، به فتحعلی شاه اذن دادم که در جهت آماده کردن سپاه و قشون و مقابله با اهل کفر و طغیان و جحود اقدام کند و مخارج لازم را برای این امر مهم از مالیات و زکات و امثال آن تأمین نماید» (نجفی، ۱۴۲۲، ۳۳۴/۴-۳۳۳).

۴-۶-۲ سیره و گفتار دفاعی میرزای قمی:

فتحعلی شاه به حمایت علما نیازمند شد، در پاسخ این سؤال که: در این اوقات که طائفه روسیه به جانب ممالک محروسه ایران و سایر بلاد مسلمانان آمده و همت بر تسخیر بلاد اسلام گماشته و مانع از اجرای احکام دین مسدّد امام(ع) می‌باشند، دفع ایشان شرعاً واجب و لازم است با ظن غلبه مسلمانان بر ایشان یا نه؟ نوشت: «هرگاه منظور نظر ایشان تغییر شرایع و احکام اسلام یا اذیت به نفوس و اعراض مسلمانان و نهب و غارت اموال ایشان باشد، بلی واجب است. لکن علی الاقرب فالاقرب و در هر طبقه‌ای از اقرب، هرگاه جمعیتی هست که به بعضی از آنها کفایت در دفاع حاصل شود، بر هر یک از طوائف آنها واجب کفایی است و هرگاه جماعتی که نزدیک آنها هستند و کفایت نمی‌کنند، بر آنها کفایت نزدیک‌ترین به آنها، واجب است امداد به عنوان واجب کفایی و اگر کفایت

حاصل نشود آلاً به اجتماع جمیع، بر همه واجب می‌شود که امداد کنیم و متعین می‌شود» (میرزای قمی، ۱۳۳۱، ۳۷۷/۱).

وی در ادامه همراهی علما با مجاهدان و مدافعان از سرزمین اسلامی و پوشیدن لباس نظامی را نه تنها خلاف مروّت ندانسته، بلکه می‌افزاید: «آنچه گفته‌اند که فقیه هرگاه متلبس به لباس جندی شود خلاف با مروّت دارد در غیر صورت قتال و دفاع مشروع است کدام عالم از امیرالمؤمنین (ع) بالاتر است که اسلحه بر خود می‌آراست و اقدام به جهاد می‌نمود» (همو، ۴۰۰).

۴-۶-۳ سیره و گفتمان دفاعی شیخ الشریعه اصفهانی:

به نقل از ایشان که می‌فرماید: «اهالی مذاهب معروفه مسلمین امروزه منحصر است در فرق سنّیه و امامیه و اسماعیلیه و زیدیه و وهابیه و خوارج، و جمع علمای جمیع این مذاهب اتفاق و اجماع دارند که با هجوم کفار بر بلاد اسلامی و اشتغال به قتل رجال و نهب اموال و بلند کردن کلمه کفر و پست نمودن کلمه اسلام، بر هر مسلم قادری لازم است به آنچه مقدور اوست در دفاع از کفار و مشرکین و کسر صولت معاندین دین بذل جهد نماید و خود را از ملامت دنیا و عذاب آخرت نجات دهد و از قدر میسور به تقصیر و فتور راضی نشود. یکی به مال، دیگری به جان، ثالثی به بذل سلاح، رابعی به آبرو و جاه، خامسی به اعمال حیله و تدبیر، سادسی به زدن تفنگ و تیر و هکذا، خداوند تبارک و تعالی فرمود: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَّا اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ» و آنچه گفتیم هر یک قسمتی است از قوه و صنفی است از عدّه. ای برادران دینی و ای معاشر مسلمین! از خواب غفلت بیدار شوید قبل از آنکه نعره‌های توپ و تفنگ و هیاهوی صفوف جنگ، شما را بیدار کند، راضی نشوید توحید شما به تثلیث و مساجد شما به کنایس و اذان شما به ناقوس بدل شود. مردان شما سایس و مهتر دواب کفار و زنان و اطفال شما اسیر و غلام و کنیز اشرار شده، دست به دست فروخته شوند یا باروهای باز و بدن‌های برهنه و شکم‌های گرسنه دست آنها به گدایی نزد کفار دراز باشد. شرف خود را حفظ کنید و خود را نزد خدا و پیغمبر خدا روسفید کنید تا استقلال شما محفوظ بماند. انشاءالله» (سپهر، ۱۳۸۵، ۳۵۷/۱).

۴-۶-۴ سیره و گفتمان دفاعی امام خمینی (ره):

در مجموعه صحیفه امام آمده است که رهبر فقید انقلاب اسلامی نیز در مقاطع مختلف زندگی خود بارها از ضرورت دفاع در برابر دشمنان اسلام و مسلمین سخن گفته‌اند. ایشان به تاریخ نهم اسفندماه سال ۱۳۶۶ در جمع اعضای شورای مرکزی حزب الله لبنان فرمودند: «همه شیاطین مجتمع‌اند که نگذارند اسلام رشد کند و ما باید این معنا را در نظر داشته باشیم که باتمام قوا و تا آخرین نفرمان مهیا شویم و در راه خدا جهاد کنیم. دفاع از نوامیس مسلمین و دفاع از بلاد اسلامی و دفاع از همه حیثیات مسلمین امری است لازم و ما باید خودمان را برای مقاصد الهی و دفاع از مسلمین مهیا کنیم و خصوصاً در این شرایطی که فرزندان واقعی فلسطین اسلامی و لبنان یعنی حزب الله و مسلمانان انقلابی سرزمین غصب شده و لبنان با نثار خون و جان خود فریاد «یا للمسلمین» سر می‌دهند، با تمام قدرت معنوی و مادی در مقابل اسرائیل و متجاوزین بایستیم و در مقابل آن همه سفاکی‌ها و ددمنشی‌ها مقاومت و پایمردی کنیم و به یاری آنان بشتاییم و سازشکاران را شناسایی و به مردم معرفی کنیم» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ۴۸۶/۲۰).

۴-۷-۴ دفاع و آمادگی دفاعی در قوانین موضوعه:

۴-۷-۱-۴ دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی:

ماده ۱۵۶- هرگاه فردی در مقام دفاع از نفس، عرض، ناموس، مال یا آزادی تن خود یا دیگری در برابر هرگونه تجاوز یا خطر فعلی یا قریب الوقوع با رعایت مراحل دفاع مرتکب رفتاری شود که طبق قانون جرم محسوب می‌شود، در صورت اجتماع شرایط زیر مجازات نمی‌شود:

الف- رفتار ارتكابی برای دفع تجاوز یا خطر ضرورت داشته باشد.

ب- دفاع مستند به قرائن معقول یا خوف عقلایی باشد.

پ- خطر و تجاوز به سبب اقدام آگاهانه یا تجاوز خود فرد و دفاع دیگری صورت نگرفته باشد.

ت- توسل به قوای دولتی بدون فوت وقت عملاً ممکن نباشد یا مداخله آنان در دفع تجاوز و خطر مؤثر واقع نشود.

ماده ۲۸۰- فرد یا گروهی که برای دفاع و مقابله با محاربان، دست به اسلحه ببرد محارب نیست.

ماده ۳۸۰- اگر شخصی برای دفاع و رهایی از اکراه با رعایت شرایط مقرر در دفاع مشروع، مرتکب قتل اکراه کننده شود یا آسیبی به او وارد کند، قصاص، دیه و تعزیر ندارد.

۴-۷-۲ جرائم برخلاف تکالیف نظامی در قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح:

ماده ۲۹ - هرگاه تخلف و سرپیچی از تکالیف نظامی سبب تسلط دشمن بر اراضی یا مواضع یا افراد خودی شود، مرتکب به مجازات محارب محکوم می‌گردد.

ماده ۳۰ - هر فرمانده یا مسئول نظامی بدون استفاده از تمام وسائل دفاعیه که در اختیار او بوده از انجام اقداماتی که وظیفه نظامی او ایجاب می‌کرده خودداری نماید و آنچه را که حفاظت یا دفاع از آن به او سپرده شده از قبیل تأسیسات، استحکامات، سربازخانه، کارخانجات، انبار و مخازن اسلحه و مهمات یا آذوقه یا سوخت یا ملزومات نظامی، هواپیما، کشتی، شهر، آبادی و اراضی به نحوی از انحاء به دشمن تسلیم نماید به مجازات محارب محکوم می‌شود.

ماده ۳۱ - هر فرمانده یا مسئول نظامی که با دشمن قرارداد تسلیم منعقد نماید در صورتی که تصمیم متخذه موجب خلع سلاح نیروهای تحت فرماندهی یا اسارت آنها یا تسلیم آنچه دفاع و حفاظت به عهده او است، بشود به مجازات محارب و در غیر این صورت به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌گردد.

ماده ۳۲ - هر نظامی که در مقابل دشمن، از به کار بردن سلاح یا مهمات یا سایر امکانات نظامی برای مبارزه خودداری نماید یا آشکارا مرتکب اعمالی گردد که موجب تزلزل روحیه افراد دیگر شود یا عمداً از کوشش برای روبرو شدن، جنگیدن، اسیر نمودن یا منهدم ساختن نیروها، کشتیها، هواپیماها یا هرگونه وسائل دیگر دشمن که به عهده او بوده یا وظیفه نظامی او ایجاب می‌کرده خودداری نماید چنانچه موجب شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب والا به حبس از سه تا پانزده سال محکوم می‌گردد.

ماده ۳۵ - هر یک از فرماندهان یا مسئولان نظامی که پس از دریافت دستور توقف عملیات جنگی، عملیات را ادامه دهد در صورتی که عمل وی موجب اختلال در نظام (بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و در غیر این صورت به دو تا ده سال حبس محکوم می‌شود.

ماده ۳۷ - هر نظامی که اوامر فرماندهان یا رؤسای مربوط را لغو نماید به ترتیب زیر محکوم می‌شود:

الف - هرگاه از امر حرکت به طرف دشمن یا محاربان و مفسدان امتناع ورزد، چنانچه حاکی از همکاری با دشمن باشد و یا موجب اخلال در نظام (بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و در غیر این صورت به حبس از سه تا پانزده سال.

ب - اگر مخالفت با اوامر در ناحیه‌ای است که در آن حالت جنگی یا محدودیتهای ضروری اعلام شده و آن مخالفت مربوط به امور جنگی یا مقررات حالت محدودیتهای ضروری باشد در صورتی که عمل او موجب اخلال در نظام (بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام باشد به مجازات محارب والا به حبس از دو تا ده سال.

ماده ۳۹ - هر یک از فرماندهان و مسئولان نظامی یا انتظامی که حسب مورد مصوبات شورای عالی امنیت ملی، شورای امنیت کشور و شوراها یا تأمین استان یا شهرستان را در مواردی که طبق قانون موظف به اجرای آن می‌باشند اجراء نکنند، چنانچه مشمول مجازات محارب نباشند یا به موجب سایر قوانین مستوجب مجازات شدیدتری نگردند به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می‌شوند.

ماده ۴۲ - هر نظامی که باید به طور انفرادی یا جمعی به مأموریت برود عمداً وبدون عذر موجه در وقت مقرر حاضر نگردد به ترتیب زیر محکوم می‌شود:

الف - هرگاه حرکت برای عزیمت به منطقه جنگی یا مقابله با اشرار و مفسدان باشد و عمل مرتکب موجب اخلال در نظام (بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و در غیر این صورت به حبس از دو تا ده سال.

ب - هرگاه حرکت برای عزیمت به منطقه‌ای که در حالت جنگ یا آماده‌باش رزمی یا اعلام محدودیتهای ضروری موضوع اصل هفتاد و نهم (۷۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران باشد به حبس از دو تا پنج سال.

تبصره ۲ - هر نظامی که در منطقه عملیات جنگی یا موقع اعلام آماده‌باش رزمی بدون عذر موجه در محل معین حاضر نگردد به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شود.

ماده ۴۳ - هر نگهبان که محل نگهبانی خود را بدون مجوز ترک نماید در صورتی که در مقابل دشمن با همکاری یا تبانی باشد یا عمل وی موجب اخلال در نظام (بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب محکوم، در غیر این صورت به شرح زیر مجازات می شود:

الف - هرگاه در مقابل دشمن یا محاربان و مفسدان باشد به حبس از سه تا پانزده سال.

ب - هرگاه در ناحیه ای باشد که در حالت جنگ و یا اعلام وضعیت و محدودیتهای ضروری موضوع اصل هفتاد و نهم (۷۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و یا حالت آماده باش رزمی باشد به حبس از دو تا ده سال.

تبصره - نگهبان، مأمور (اعم از نظامی و انتظامی) مسلحی است که مراقبت و حفاظت یک محل یا یک منطقه یا یک مقام معین به او واگذار شده باشد.

ماده ۴۴ - هر نظامی که در حین نگهبانی به طور ارادی بخوابد به شرح زیر محکوم می شود:

الف - هرگاه در مقابل دشمن و محاربان باشد در صورتی که عمل وی موجب اخلال در نظام (بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و در غیر این صورت به حبس از دو تا ده سال.

ب - هرگاه در ناحیه ای باشد که در حالت جنگ یا اعلام محدودیتهای ضروری موضوع اصل هفتاد و نهم (۷۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران یا آماده باش رزمی باشد به حبس از شش ماه تا دو سال.

ماده ۵۱ - هر نظامی که برای فرار از کار یا انجام وظیفه و یا ارباب و تهدید فرمانده یا رئیس و یا هر مافوق دیگر یا برای تحصیل معافیت از خدمت و یا انتقال به مناطق مناسبتر و یا کسب امتیازات دیگر عمداً به خود صدمه وارد آورد یا تهدید به خودزنی نماید یا به عدم توانائی جسمی یا روحی متعذر شود و بنا به گواهی پزشک نظامی یا پزشکان قانونی تمارض او ثابت گردد و یا در انجام وظایف نظامی بی علافتگی خود را در موارد متعدد ظاهر کند به نحوی که در تضعیف سایر نیروهای نظامی مؤثر باشد، علاوه بر جبران خسارت وارده به ترتیب زیر محکوم می گردد:

الف - هرگاه درمقابل دشمنان باشد چنانچه عمل وی موجب اخلال در نظام(بهم خوردن امنیت کشور) و یا شکست جبهه اسلام گردد به مجازات محارب و درغیر این صورت به حبس از دو تا ده سال.

نتیجه فصل:

باتوجه به دیدگاه و سیره فقهای امامیه و قوانین موضوعه، دفاع امری عقلانی، فطری و مشروع بوده و با هدف دفاع از اساس اسلام، سرزمین‌های اسلامی و جان و مال مسلمین، امری واجب می باشد. همه فقهای اسلام اتفاق نظر دارند و معتقدند که دفاع، از اقسام جهاد بوده و آیات و روایات جهاد ابتدائی شامل دفاع نیز می شود. جهاد دفاعی به منظور جلوگیری از محو اسلام و از بین رفتن نظام اسلامی و حراست از استقلال و جان و مال و ناموس مسلمان‌ها بوده و از اهمیت بالایی نسبت به جهاد ابتدائی برخوردار است. و مساله دفاع از اسلام و کشورهای اسلامی، امری است که در موقع خطر و تهدید، تکلیفی شرعی، الهی و ملی است و افزایش قدرت بازدارندگی در برابر دشمنان، نوعی عبادت می باشد.

فصل پنجم:

راهبردها و دستاوردهای دفاعی اسلام

از نگاه فقهی – سیاسی

امام خمینی (ره) و امام خامنه ای (مدظله)

مقدمه:

روی آوردن به فقه سیاسی و استخراج احکام الهی در همه شئون یک حکومت و نظر به همه احکام فقهی با نگرش سیاسی یعنی ملاحظه تأثیر هر حکمی از احکام در تشکیل جامعه نمونه و حیات طیبه اسلامی، امروزه یکی از واجبات اساسی در حوزه فقه اسلامی است؛ لذا با توجه به ضرورت و اهمیت روشنگری هرچه بیشتر ابعاد فقهی-سیاسی دفاع و بازدارندگی دفاعی، برآنیم که فصلی را مستقلاً به این موضوع اختصاص داده تا راهبردها و دستاوردهای دفاعی اسلام، از دیدگاه فقهی-سیاسی امام خمینی(ره) و امام خامنه‌ای(مدظله) تبیین گردد.

دفاع، از دیدگاه حضرت امام(ره)، که بر گرفته از آموخته‌های دینی است؛ واکنش مشروع انسان برای تضمین حیات مادی و معنوی، حفظ کرامت و شرف انسانی خویش در برابر عوامل مهاجم است که تکلیفی است واجب و الهی. اندیشه‌های دفاعی امام(ره) محصور در مرزها نیست، دفاع از منافع جهانی اسلام است چرا که محور اندیشه‌های دفاعی امام(ره)، اسلام و آرمان‌های الهی است. بنابراین اگر در هر نقطه از جهان، فرهنگ اسلام مورد تهاجم قرار گیرد، بر همه مسلمانان دفاع سیاسی، نظامی، فرهنگی و حتی اقتصادی واجب است و آنچه را که حزب‌الله و نیروهای مخلص بسیجی، سپاهی و ارتشی باید در برابر تهاجم استکبار برای خود سنگر قرار دهند، فرهنگ اصیل اسلام است.

۵-۱ مفهوم شناسی دفاع در کلام امام(ره) و رهبری:

الف. دفاع در اندیشه و کلام امام خمینی(ره):

۱. امام(ره) می‌فرماید: «ما الان که با قدرتهای بزرگ دنیا مواجه هستیم، «حال دفاعی» داریم یعنی ما مدافع از آن چیزهایی که نهضت ما، قیام ما برای ما هدیه آورده است و از اهداف اسلامی و از کشور اسلامی خودمان و از تمام چیزهایی که مربوط به اسلام و مربوط به کشور است در حال دفاع هستیم و در حال دفاع، بسیج باید عمومی باشد. یعنی قضیه جهاد یک قضیه است، قضیه دفاع قضیه دیگر. قضیه جهاد یک شرایطی دارد، برای اشخاص خاصی هست، برای گروه معینی هست با شرایطی، لکن قضیه دفاع، عمومی است، مرد، زن، بزرگ، کوچک، پیر و جوان همان طوری که عقل

انسان هم حکم می‌کند که اگر کسی هجوم آورد برای منزل یک کسی، اهالی آن منزل، هر یک که هست دفاع می‌کنند از خودشان» (موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ۲۳۹/۱۲).

۲. «ما امروز که مواجه هستیم با قدرت‌های بزرگ، و شیطنت‌های بزرگ، ما باید مهیا شویم برای دفاع البته این احتمال بسیار کم است که ما یک وقت محتاج به دفاع نظامی بشویم، کم است احتمال، برای اینکه قدرت‌های بزرگ هم می‌دانند که نباید حالا هجوم کنند لکن هر چه هم احتمال کم است لکن از باب اینکه دفاع از یک مملکتی است، دفاع از اسلام است، این محتمل، بزرگ است از این جهت ما باید مهیا بشویم. مهیا شدن یکی این است که با قوه، چه قوه افرادی و چه قوای دیگر باید مهیا بشوند چنانچه قرآن کریم دستور داده است و مهیا شدنمان هم به طوری باشد که با این مهیا شدن بترسند آنهایی که بنای، خیال هجمه دارند، دشمنان بترسند از قوه شما. اگر بنا شد که در یک کشور سی و چند میلیونی، بیست میلیون قیام کردند برای اینکه مهیا کنند خودشان را از برای دفاع، ولو آن تته هم در وقتی که مقتضی شد و محتاج به دفاع شد آنها هم باید بکنند لکن حالا که می‌خواهیم ما مهیا بشویم، باید این بیست میلیون یعنی همه جوان‌ها، همه اشخاصی که از شان کاری برمی‌آید باید خودشان را مهیا کنند، آن روزی را ملاحظه کنند که یک وقت دشمن رو آورد به طرفشان، هم باید تجهیزات مهیا بشود به قدری که بترساند دشمن‌ها را و هم باید قوای افراد، قوای نظامی، قوای چریکی، قوای پارتیزانی باید مهیا بشود و هم قوه ایمان باید زیاد بشود» (همو، ۲۴۰).

۳. حضرت امام (ره) در تحریر الوسیله فرمودند: «اگر ترس تسلط بیشتری بر بلاد مسلمین و توسعه استیلاء و گرفتن بلاد آنها یا اسیر نمودن آنها باشد، دفاع به هر وسیله‌ای که ممکن است واجب می‌باشد» (موسوی خمینی، ۱۳۸۳، ۳۲۷/۲).

۴. «اگر بر قلمرو اسلام از استیلائی سیاسی و اقتصادی که منجر به اسارت سیاسی و اقتصادی مسلمین و موهون شدن اسلام و مسلمین و ضعیف شدن آنها می‌شود، ترس باشد، با وسیله‌های مشابه و مقاومت‌های منفی، دفاع واجب است، مانند خریدن کالاهای آنان، و ترک استفاده از آن و ترک رابطه و معامله با آنان مطلقاً» (همو، ۳۲۹-۳۲۷).

۵. «اگر ترس آن باشد که بیگانگان به یکی از دول اسلامی، هجوم برند، بر تمام دول اسلامی واجب است به هر وسیله ممکن از آن دفاع کنند کما اینکه بر سایر مسلمین (نیز) واجب است» (همو).

۶. در توضیح المسائل امام(ره) در بخش مربوط به مسائل دفاع، در مسأله ۲۸۲۶ آمده است: «اگر دشمن بر بلاد مسلمانان و سرحدات آن هجوم نماید، واجب است بر جمیع مسلمانان دفاع از آن به هر وسیله‌ای که امکان داشته باشد از بذل جان و مال و در این امر احتیاج به اذن حاکم شرع نیست» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

ب. دفاع در اندیشه و کلام امام خامنه ای (مدظله):

۱. امام خامنه ای در بیانات در دیدار از دانشگاه صنعتی شریف، در مورخه ۱۳۷۸/۰۹/۰۱ می فرماید: «تلاش علمی در محیط های نظامی برای اهداف دفاعی، یک عبادت است» (همان).

۲. مقام معظم رهبری، در سخنرانی ششمین دوره فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین(ع)، در مورخه ۱۳۶۸/۰۸/۲۹ فرمودند: «دفاع، جزئی از هویت یک ملت زنده است. هرملتی که نتواند از خود دفاع بکند، زنده نیست. هر ملتی هم که به فکر دفاع از خود نباشد و خود را آماده نکند، در واقع زنده نیست. هر ملتی هم که اهمیت دفاع را درک نکند، به یک معنا زنده نیست» (همان).

۳. جهاد و دفاع در اسلام تشریح شد تا مسلمانان با اقدام به آن از دین خدا و ارزش های الهی در مقابل دشمنان پاسداری و خود را در مسیر توحید حفظ کنند. رهبر فرزانه انقلاب، در مراسم دانش آموختگی دانشجویان دانشگاه های افسری ارتش جمهوری اسلامی ایران، در مورخه ۱۳۸۴/۷/۶ می فرماید: «اگر ملتی قدرت دفاع از خود را نداشته باشد، عزت او هم هیچ گونه تضمینی ندارد. در دنیایی که هوس ها و انگیزه های مادی به جای ارزش های معنوی بر انسان های صاحب قدرت حکمرانی می کند، هیچ ملتی نمی تواند از هیچ مرکز دیگری جز قدرت درونی خود که خدای متعال به او بخشیده است، امید هیچ گونه کمکی و چشم داشت حمایتی را داشته باشد. ملت ها باید به خودشان تکیه کنند تا بتوانند عزتی را که خود را شایسته آن می دانند، بدست بیاورند» (همان).

۴. بعد دیگر اهداف دفاع هوشمندانه در اندیشه امام خامنه ای دفاع از کیان انقلاب و نظام اسلامی است. هنگامی که کشورهای اسلامی مورد تهدید قرار گیرد بر آحاد مردم است که جلوی اقدامات دشمن را گرفته و آنها را از هرگونه اقدام بازدارند. چرا که دفاع از کیان کشور تنها محدود به دفاع از خاک نمی باشد. در این راستا ایشان در جمع مردم استان کردستان/سنندج، در مورخه ۱۳۸۸/۰۲/۲۲ می فرمایند: «نباید فکر کرد که دشمن دست کشیده و ساکت نشسته و از دنبال کردن اهداف شوم خود

منصرف شده، نه، هوشیاری باید ادامه پیدا کند. بدانید که دشمنان ایران اسلامی می خواهند ایران یکپارچه نباشد و اسلام بر این کشور حاکم نباشد. آن قدرتمندان مستکبری که توانسته اند اغلب کشورها و دولت های دنیا را زیر نفوذ سیاست های خودشان قرار بدهند، تا امروز نتوانسته اند نظام جمهوری اسلامی را - که متکی به این مردم شجاع و مومن است- تسلیم خودشان بکنند و درمقابل خودشان به زانو دریاورند، عصبانی اند. روش ها را عوض می کنند اما هدف ها همان هدف های پلیدی است که داشته اند... ما از موجودیت و تمامیت کشورمان دفاع می کنیم، ما با همه توان از اسلام عزیز دفاع می کنیم، ما تا امروز در مقابل رعد و برق توخالی استکبار نترسیدیم و عقب نشینی نکرده ایم، بعد از این هم نخواهیم ترسید و عقب نشینی نخواهیم کرد»(همان).

۵-۲ اصول ناظر بر دفاع نظامی همه جانبه از دیدگاه امام(ره) و رهبری: الف. دیدگاه و فرمایشات امام(ره):

حضرت امام(ره) در جمع فرماندهان و مسئولان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در مورخه ۱۳۶۷/۶/۲۶ فرمودند: «... در هر حال، ما باید آماده و مهیا باشیم. روزهای حساس و تعیین کننده ای در پیش داریم و انقلاب اسلامی هنوز سال ها و ماه های تعیین کننده دیگر در پیش خواهد داشت؛ که واجب است پیشکسوتان جهاد و شهادت در همه صحنه ها حاضر و آماده باشند، ... باید بزرگ ترین توجه ما به بازسازی نیروها و استعدادها و انتقال تجارب نظامی و دفاعی به همه آحاد ملت و مدافعان انقلاب باشد؛ چرا که در هنگامه نبرد، مجال پرداختن به همه جهات قوت ها، ضعف ها، طرح ها و برنامه ها، و در حقیقت ترسیم راهبرد دفاع همه جانبه، نبوده است... و در تجهیز کلیه آحاد و افراد این کشور، بر اساس اصول و فرمول خاص دفاع همه جانبه، و تا رسیدن به تشکل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست میلیونی کوشش نمود... تا انقلاب اسلامی ما از خطر آفت ها و تفرقه ها و بی تفاوتی ها محافظت گردد»(موسوی خمینی، ۱۳۷۸، ۱۳۵/۲۱-۱۳۴).

۲. حضرت در بعد نظامی دفاع همه جانبه، فرمودند: «... ملتی که خط اسلام ناب محمدی و مخالف با استکبار و پول پرستی و تحجرگرایی و مقدس نمایی است باید همه افرادش بسیجی باشند و فنون نظامی و دفاعی لازم بدانند، چرا که در هنگامه خطر، ملتی سربلند و جاوید است که اکثریت آن، آمادگی لازم رزمی را داشته باشند»(سلیمانی، ۱۳۷۶، ۱۱۱).

۳. در دفاع همه جانبه ضروریست که استراتژی اقتصادی، برمحور دفاع از استقلال نیز مد نظر قرار گیرد که حضرت امام(ره) رهایی از چنگال ابرقدرتها را همین مساله می دانند و می فرمایند: «امروز دنیا اعمال ما و شما را زیر ذره بین گذاشته است تا ببیند چه کاره ایم و چقدر توان مقابله با مشکلات را داریم. امروز پدر پیر شما خمینی از تمامی کارگران، صنعتگران و متخصصان می خواهد که با تمام قدرت مواظب باشید که دوباره مردم ما گرفتار ابرقدرت ها و قدرت ها نشوند» (همان، ۱۱۲).

۴. امام خمینی(ره) در پیام خود در رابطه با هفته بسیج مستضعفین در مورخه ۱۳۵۸/۱۲/۲۱ فرمودند: «اینجانب از ملت شریف ایران و از جوانان برومند که از بسیج عمومی استقبال نمودند تشکر می کنم. دفاع از اسلام و کشور اسلامی امری است که در موقع خطر تکلیف شرعی، الهی و ملی است و بر تمام قشرها و گروهها واجب است. در این موقع حساس که ملت با دشمنان سرسخت و ابرقدرت ها ... مواجه است، اگر غفلت شود و با قدرت و پشتکار در مقابل دشمنان بشریت خود را مهیا نکند و با بسیج عمومی که به خواست خداوند متعال هیچ قدرتی نمی تواند با آن مقابله کند؛ مهبای دفاع از کشور اسلام نشود، خود را و کشور خود را با دست خود به تباهی کشانده است... امید آن دارم که در بسیج همه جانبه، آموزش نظامی، عقیدتی، اخلاقی و فرهنگی با تایید خداوند متعال موفق شوند و دوره تعلیمات و تمرین های عملی نظامی و پارتیزانی و چریکی را شایسته و به طوری که سزاوار یک ملت اسلامی بپا خاسته است، به پایان رسانند. بکوشید تا هر چه بیشتر نیرومند شوید در علم و عمل و با اتکال به خدای قادر، مجهز شوید به سلاح و صلاح...» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸، ۲۷۵/۱۱).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه ای (مدظله):

۱. مقام معظم رهبری در دیدار رئیس ستادکل نیروهای مسلح، فرماندهان کل ارتش و سپاه و جمعی از فرماندهان عالی رتبه نظامی و انتظامی، در مورخه ۱۳۸۹/۰۱/۲۲ فرمودند: «نیروهای مسلح - همچنان که در بیان امیرالمؤمنین (ع) هست - حصارند؛ حصن و حصار برکشیده‌ی در پیرامون یک ملت و یک کشورند. حصار همیشه بایستی پابرجا باشد، حصار باید رخنه پیدا نکند؛ لذا نیروهای مسلح همیشه بایستی استواری خودشان را حفظ کنند. در داخل حصار، حوادث و شرایط گوناگونی پیش می آید... اما این حصار باید در همه‌ی این احوالات مستحکم باقی بماند. با این چشم به

نیروهای مسلح نگاه کنید. این استحکام باید دائم باقی باشد. اگر این استحکام بود، اگر نگهبانانی که بر روی حصار دارند نگهبانی میدهند، دائم هشیار بودند، مراقب بودند، حرکات دشمن را رصد کردند، از هیچ نقطه‌ای غافل نشدند، امنیت داخل حصار محفوظ خواهد بود... پس پرداختن به استحکام نیروهای مسلح، یک اصل دینی غیرقابل اغماض است. همه بایستی مراقب باشند، خود نیروهای مسلح هم باید مراقب باشند... این حصار بایستی مستحکم باشد. در همه‌ی احوال، هر اتفاقی در داخل رخ میدهد، حصار نیروهای مسلح باید محفوظ باشد» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۲. ایشان در بند ۳۲ پیام به ریاست محترم جمهوری در ابلاغ سیاست های کلی برنامه پنجساله سوم، در مورخه ۱۳۷۸/۰۲/۳۰ فرمودند: «افزایش اقتدار دفاعی و امنیتی و انتظامی به منظور بازدارندگی و پاسخگویی موثر به تهدیدها، و تامین منافع ملی و امنیت عمومی، و پشتیبانی از سیاست خارجی و گسترش صلح و ثبات و امنیت در منطقه با بهره گیری از همه امکانات» مورد توجه قرار گیرد (همان).

۳. ایشان در بیانات در صبحگاه مشترک نیروهای نظامی و انتظامی استان کرمان، در مورخه ۱۳۸۴/۰۲/۱۵، فرمودند: «بدانید که آمادگیهای خودتان را باید روزبه‌روز افزایش دهید... شما باید خودتان را آماده کنید، آمادگی علمی، آمادگی عملی، آمادگی تجربی، رزمایش های گوناگون، حفظ نظم و انضباط، آمادگی از لحاظ تجهیزات-سلاح و مهمات و بقیه تجهیزاتی که برای نیروهای مسلح لازم است-وحدت و برادری میان سازمان های گوناگون نیروهای مسلح» (همان).

۴. فرمانده معظم کل قوا در سخنرانی مراسم ششمین دوره فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین (ع)، در مورخه ۱۳۶۸/۰۸/۲۹ فرمودند: «تا این دشمنی وجود دارد، تهدید هست، تا تهدید هست، فکر و آمادگی دفاع باید باشد» (همان).

۵. امام خامنه‌ای (مدظله) در بیانات در بازدید از دانشکده علوم دریایی نوشهر، در مورخه ۱۳۸۸/۰۷/۱۴ فرمودند: «... ما ضعیف نیستیم، باید در مقابل تهدید آمادگی داشته باشیم. اگر نداریم، باید

آمادگی ایجاد کنیم؛ و اگر داریم، حفظ کنیم و افزایش بدهیم...» (همان).

۶. رهبر معظم انقلاب در بیانات پس از بازدید از ستاد فرماندهی نیروی زمینی سپاه در مورخه ۱۳۸۳/۱۲/۱۹ فرمودند: «همیشه آماده باشید. ممکن است ملت ایران و کشور عزیز ما در سال های

متممادی هم مورد تهاجم هیچ دشمن قرار نگیرد... اما این نباید موجب کاهش آمادگی شود، همیشه باید

آماده بود...»(همان).

۷. ایشان در بیانات در دیدار فرماندهان ارشد نظامی و انتظامی، در مورخه ۱۳۸۹/۰۱/۲۲ فرمودند: «نیروهای مسلح تهدید را جدی بگیرند؛ بارها من این را گفتم. شما در محاسبات خودتان، مثل محاسبات سیاسی نمی توانید عمل کنید، محاسب سیاسی مثلاً می گوید امکان حمله دشمن کم است؛ بیست درصد است، سی درصد است؛ شما باید بگویید امکان حمله دشمن صد درصد است. آمادگی را با این مبنا در همه بخش ها بایستی برای خودتان فراهم کنید. بایستی دائماً به هوش بود(همان).

۳-۵. اهداف راهبردی(دستاوردهای) دفاع از دیدگاه امام(ره) و رهبری:

با آشنایی اجمالی از دیدگاه ها و نظرات فقهی-سیاسی حضرت امام(ره) و امام خامنه ای(مدظله) در حوزه دفاع و بازدارندگی دفاعی، در نظر است که دستاوردها و اصول دفاعی حاصل از این راهبرد و استراتژی دفاعی، به قرار زیر تبیین و بیان گردد:

«۱) حفظ اسلام.

۲) دفاع از ملت و کشور اسلامی.

۳) حفظ جمهوری اسلامی و اصول انقلاب اسلامی.

۴) دفاع از شرافت انسانی.

۵) دفاع از حقوق مسلمین و مستضعفین.

۶) اقامه ی عدل الهی و برپایی دین خدا.

۷) دفع تجاوز و اثبات صلابت اسلام.

۵۸) شکست ابرقدرت ها.

۹) حفظ استقلال و آزادی»(www.defapress.ir، ۱۳۹۴).

برای رعایت اختصار به ذکر فزاهایی از کلام امام و رهبری، مرتبط با اصل دفاع و بازدارندگی

دفاعی، در برخی از موضوعات فوق بسنده می شود:

۵-۳-۱. حفظ اسلام:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام(ره):

۱. حضرت امام (ره) ۲۹ بار بر این هدف که «مسأله، مسأله‌ی اسلام است» تأکید نمودند از جمله: «بنابراین، از امور مهمه‌ای که بر همه ما واجب است دفاع از اسلام، دفاع از جمهوری اسلامی است و آن بستگی دارد به وحدت... این مسأله، مسأله مهمی است، مسأله وحدت... یک امر مهمی است برای حفظ کیان اسلام که واجب است بر همه ما، چنانچه بر همه واجب است که به هر طور می‌توانیم دفاع کنیم از اسلام. امروز قضیه، قضیه دفاع است، دفاع از یک قدرت‌هایی که می‌خواهند حمله کنند... آنها اساس اسلام را از بین می‌برند... و این یک فریضه‌ای است بر همه ما، از اهم فرایض است حفظ اسلام. یعنی حفظ اسلام از حفظ احکام اسلام بالاتر است... بر همه ما، بر همه شما به مقداری که قدرت داشته باشیم، به مقداری که توانایی داشته باشیم، واجب است که جدیت کنیم... همه ملت ایران باید در این امر شرکت داشته باشند. مسأله، مسأله یک حکومت نیست، مسأله، مسأله یک جنبه نیست، «مسأله، مسأله اسلام است. مسأله اسلام». یعنی بر زن و مرد این کشور واجب است که دفاع کنند» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸، ۱۳/۲۰).

۲. حضرت امام خمینی (ره) امر دفاع از کیان اسلام و کشور را یک امر عقلانی دانستند و ۱۵ بار بر آن تأکید نمودند از جمله: «دفاع یک امری است که هم شرعا واجب است بر همه و هم عقلا» (همان، ۲۳۳/۱۶).

۳. این که مسلمین از جان و مال و نوامیس خود دفاع کنند، این را هم خدا و هم عقل و هم شرع اجازه می‌دهد (همان، ۱۴/۱۷).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله):

۱. در استفتائات آمده است که سوال می‌شود (سوال ۱۰۴۹)؛ اقدام به دفاع از اسلام هنگام تشخیص خطر برای اسلام، بدون رضایت والدین چه حکمی دارد؟ در جواب فرمودند: «دفاع از اسلام و مسلمین واجب است و متوقف بر اذن والدین نیست، ولی در عین حال سزاوار است که انسان تا می‌تواند رضایت آنان را جلب کند» (۱۳۹۴، www.khamenei.ir).

۲. در استفتائات امام خامنه ای (مدظله) آمده است: «اگر مکلف طبق تشخیص خود احساس کند که کیان اسلام در خطر است، باید برای دفاع از اسلام قیام کند، حتی اگر در معرض کشته شدن باشد (همان).

۳. امام خامنه ای (مدظله) دیدار با گروهی از آزادگان، خانواده معظم شهدا، جانبازان و... در مورخه ۱۳۶۹/۰۸/۰۲ می فرماید: «هیچ کدام از فقهای اسلام، تردید و اختلافی ندارند که آن وقتی که دشمن، بر سرزمین مسلمانان مسلط شد و کیان اسلامی را در کشوری تهدید کرد، وظیفه همه آحاد مسلمین است که در یک جهاد بزرگ و همه گیر، با آن دشمن مبارزه کنند، او را از آن سرزمین اسلام اخراج کنند و مجازات و تنبیه نمایند» (همان).

۵-۳-۲. دفاع از حق ملت و کشور اسلامی:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام (ره):

۱. امام (ره) در رابطه با موضوع دفاع از ملت مسلمان عراق می فرماید: «... شما مسلمانها نباید از این مردم بی دفاع، دفاع بکنید؟ شما اسلام شناسان نباید دفاع از حق مسلمین بکنید؟ دیوار دور اسلام می کشید؟ ما در اقصی بلاد دنیا اگر یک کسی بهمان بگوید که یا للمسلمین، ما موظفیم که به درد آنها برسیم، هر قدری توانیم؛ ما نمی گوئیم که ما می توانیم همه جا چه بکنیم، ما آن قدری که توانیم دفاع از حق مسلمین می کنیم. مسلمین معنایش نیست ایرانی، مسلمی. کسی که یک مسلمی فریاد زد که به داد ما برسید و نرود سراغش، فکر او نباشد، این مسلم نیست، این انحراف است، ملتفت نیستید شماها، این انحراف است از اسلام، این بی توجهی است به مقاصد اسلام، اسلام برای ایران نیامده، اسلام برای عالم آمده. بعثت، برای همه است و همه باید تابع باشند (موسوی خمینی، ۱۳۶۸، ۱۴۷/۱۹).

۲. همچنین می فرماید: «... انگیزه‌ی ملت و قوای مسلح اسلامی ایران، دفاع از اسلام و قرآن کریم، به نفع ملت‌های اسلامی و مستضعفان جهان است» (همان، ۱۵۸/۱۵).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه ای (مدظله العالی):

امام خامنه ای در بیانات در حرم مطهر رضوی در آغاز سال ۹۰ می فرماید: «در قضایای منطقه، موضع نظام جمهوری اسلامی روشن است. موضع ما دفاع از ملت‌ها و حقوق ملت‌هاست. ما با

ملت های مسلمان و ملت های مظلوم در هر نقطه عالم موافقیم؛ با زورگویان و مستکبران و دیکتاتورها و خبیث ها و سلطه گران و غارتگران در هر نقطه ای از دنیا مخالفیم؛ این موضع ملت ایران و موضع نظام اسلامی است؛ این موضع آشکار و عیان نظام جمهوری اسلامی است... حرکت ملت ها با شعار اسلام و در جهت آزادی، مورد تایید ماست» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۳-۳-۵. حفظ استقلال و آزادی:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام(ره):

امام(ره) در این رابطه فرمودند: «مسیر ما اسلام و اسلام می خواهیم، ما آزادی که اسلام در آن نباشد نمی خواهیم، ما استقلالی که اسلام در آن نباشد، نمی خواهیم. ما اسلام می خواهیم. آزادی که در پناه اسلام است، استقلالی که در پناه اسلام است ما می خواهیم. ما آزادی و استقلال بی اسلام به چه درمان می خورد؟ وقتی اسلام نباشد، وقتی پیغمبر اسلام مطرح نباشد، وقتی قرآن اسلام مطرح نباشد، هزار تا آزادی باشد...» (موسوی خمینی، ۱۳۶۸، ۲۵۸/۶).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه ای(مدظله):

۱. مقام معظم رهبری در بیانات در دیدار پرسنل و فرماندهان ارتش، در مورخه ۱۳۷۵/۰۱/۲۸ فرمودند: «اساس قضیه در این انقلاب و کشور، مساله (استقلال) است. به دنبال استقلال از خیرات و برکات، همه چیز به یک کشور می رسد. چنان که همه ضعف ها از (وابستگی) یک کشور به خارج، واصل و عاید می شود...» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۲. امام خامنه ای در بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه های شیراز، مورخه ۱۳۸۷/۰۲/۱۴ می فرماید: «ما کشوری می خواهیم بسازیم که دارای خصوصیات چوین: «مستقل، آزاد، برخوردار از ثروت و امنیت، متدین و بهره مند از معنویت و اخلاق، پیشرو در مسابقه جامعه عظیم بشری در علم باشد» (همان).

۴-۵. اصول حاکم بر اندیشه دفاعی امام(ره) و رهبری:

«۱- اصل عمل به تکلیف ۲- اصل عقلانیت ۳- اصل قیام برای خدا ۳- اصل صبر و استقامت ۴- اصل اخلاص عمل ۵- اصل نصرت الهی ۶- اصل امتحان الهی (ابتلاء) ۷- اصل حمایت از محرومان و مبارزان مسلحانه ۸- اصل تکلیف جهت بیداری ملت ها ۹- اصل اتکال به خدا ۱۰- اصل ذلت ناپذیری

۱۱- اصل عزت جویی ۱۲- اصل سازش ناپذیری ۱۳- اصل اتحاد و برادری (اخوت) ۱۴- اصل قاطعیت ۱۵- اصل استقلال طلبی ۱۶- اصل عدم تعرض به غیر نظامیان ۱۷- اصل لاتظلمون و لاتظلمون ۱۸- اصل تبعیت از حکم خدا ۱۹- اصل تاسی به سیره معصومین ۲۰- اصل دفاع در برابر تجاوز دشمن ۲۱- اصل ظلم ستیزی و استکبار ستیزی ۲۲- اصل عدالت جویی ۲۳- اصل امر به معروف و نهی از منکر ۲۴- اصل خودسازی و تهذیب نفس ۲۵- اصل عمل و احترام به آرای مردم ۲۶- اصل نه شرقی و نه غربی ۲۷- اصل خدا حاضری ۲۸- اصل بازگشت به سوی خدا ۲۹- اصل تسلیم ناپذیری ۳۰- اصل عدم تعرض به سایر کشورها ۳۱- اصل تکیه بر قدرت مردم ۳۲- اصل عمل به تکلیف بدون توجه به نتیجه ۳۳- اصل تفویض اختیار ۳۴- اصل آرمان‌گرایی واقع بینانه ۳۵- اصل احدی‌الحسنین»

(www.defapress.ir، ۱۳۹۴)

در ارتباط با برخی از این اصول به فرازهایی از سخنان امام(ره) و امام خامنه‌ای(مدظله) پرداخته

می‌شود:

۱-۴-۵. اصل عمل به تکلیف:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام(ره):

۱. حضرت امام(ره) دفاع در برابر تهاجم دشمن به کیان اسلام و مسلمین را یک واجب و تکلیف الهی دانستند و ۱۷۷ بار بر آن در مجموعه صحیفه، تأکید نمودند: «باید شما بدانید که آن که فرمان داده است به همه‌ی ما، خداست. فرمانده همه خداست. اوست که دفاع را واجب کرده است برای رفع فتنه» (همان).

۲. همچنین می‌فرماید: «وقتی کشور اسلام مورد تهدید دشمن‌های اسلام است، دفاع از کشور اسلام و نوامیس مسلمانان بر همه‌ی ما، بر تمام ما واجب است... ما داریم به این واجب عمل می‌کنیم» (همان)

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه‌ای(مدظله العالی):

امام خامنه‌ای در بیانات در دیدار فرماندهان بمناسبت روز پاسدار، در مورخه ۱۳۷۸/۰۸/۲۲ می‌فرماید: «اعتقاد، ایمان، اخلاص، مجاهدت برای ادای تکلیف، مجاهدت برای خدا، مجاهدت منهای

درآمد مادی آن مجاهدت و تلاش. اینها مهم است؛ اینهاست که یک مجموعه و یک نظام را حفظ می کند. در اصل انقلاب هم همین معنا بود و امروز هم هست» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۲-۴-۵. اصل سازش ناپذیری:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام (ره):

۱. رهبر کبیر انقلاب در مجموعه صحیفه، فرموده اند: «این‌هایی که می‌گویند، باید سازش کرد، این‌ها می‌فهمند که ما اگر سازش کنیم له می‌شویم؟» (www.defapress.ir، ۱۳۹۴).

۲. و همچنین در این رابطه می‌فرماید: «ابداً قضیه‌ی صلح و قضیه‌ی سازش در کار نیست. ما اصلاً مذاکرات نمی‌کنیم با اینها... بلکه اگر این‌ها بروند کنار و... بیرون بروند از همه جا و تسلیم شوند، ما آن وقت ممکن است که به واسطه‌ی این که بین مسلمین خیلی [تفرقه] نشود، ما هم یک سکوتی بکنیم و الامادامی که این‌ها اسلحه دست‌شان است... ما با آن سلاح ایمان و اسلام... همه‌ی این‌ها را سرکوب خواهیم کرد...» (همان).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه‌ای (مدظله):

رهبر معظم انقلاب در پیام به کنگره عظیم حج در مورخه ۶۸/۰۴/۱۴ فرمودند: «اسلام ناب محمدی، اسلام عدل و قسط است؛ اسلام عزت و اسلام حمایت از ضعفا و پابرهنگان و محرومان است؛ اسلام دفاع از حقوق مظلومان و مستضعفان است؛ اسلام جهاد با دشمنان و سازش ناپذیری با زورگویان و فتنه‌گران است؛ اسلام اخلاق و فضیلت و معنویت است...» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۳-۴-۵. اصل اتحاد و برادری:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام (ره):

در مجموعه صحیفه آمده است که حضرت امام، به حکم قران و اسلام، ملت ایران، نیروهای مسلح و کشورهای مسلمان را به اتحاد و برادری فرا خواندند: «... همه‌ی ملت با هم برادر باشند. مؤمنون اخوه هستند. اگر این اخوت ایمانی در سرتا سر کشور ما محفوظ بماند... هیچ کس نمی‌تواند به این کشور تعدی کند» (www.defapress.ir، ۱۳۹۴).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه ای (مدظله):

فرمانده معظم کل قوا در پیام نوروزی به مناسبت آغاز سال ۱۳۸۴ بیان داشته اند: «اگر خدای نخواستہ برای این ملت تجربه سخت و امتحانی پیش بیاید، خود ما پیشاپیش ملت، لباس رزم می پوشیم و آماده فداکاری می شویم. مهم ترین سلاح ملت ایران برای خنثی کردن تهدیدها، همبستگی ملی و همدلی است. ملت ایران برای خنثی کردن تهدیدهای دشمن احتیاج به بمب اتمی و سلاح هسته ای ندارد. همدلی و همبستگی شما مردم و چنگ زدن شما به ریسمان الهی و ایمان دینی، مهم ترین سلاح ملت ایران است...» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۴-۴-۵. اصل قاطعیت:

الف. دیدگاه و فرمایشات امام (ره):

حضرت امام در مجموعه صحیفه، بیان داشته اند: «اگر ما یک قدم عقب بنشینیم، آن‌ها صد قدم جلو می آیند. ما محکم باید در مقابل این‌ها بایستیم تا این‌که آن آدمی که این فساد را در این منطقه ایجاد کرده است. سرکوب شود و آن‌هایی که وادار کردند، این‌که این آدم این‌طور... عمل بکند، آن‌ها هم رسوا بشوند در دنیا...» (www.defapress.ir، ۱۳۹۴).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه ای (مدظله العالی):

امام خامنه ای در بیانات در دانشگاه افسری امام علی (ع)، در مورخه ۱۳۹۰/۰۸/۱۹، بیان داشته اند: «ما اهل تجاوز به هیچ ملتی و هیچ کشوری نیستیم؛ ما هرگز اقدام به جنگ خونین نمی کنیم-ملت ایران این را به اثبات رسانده است- اما ما ملتی هستیم که هرگونه تجاوز را، بلکه هرگونه تهدید را، با استواری و با قدرت کامل پاسخ خواهیم داد. ما ملتی نیستیم که بنشینیم تماشا کنیم قدرت های پوشالی مادی که از درون کرم خورده و موریانه خورده اند، ملت استوار و پولادین ایران را تهدید کنند. ما در مقابل تهدید، تهدید می کنیم. هرکسی فکر تجاوز به جمهوری اسلامی ایران در مخیله اش خطور کند، باید خود را آماده دریافت سیلی های محکم و مشت های پولادین کند... پاسخ ملت ایران به هر گونه تعرضی، هرگونه تجاوزی، بلکه هر گونه تهدیدی، پاسخی خواهد بود که از درون، آنها را از هم خواهد پاشید و متلاشی خواهد کرد» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۵-۴-۵. اصل تاسی به سیره معصومین (ع):

الف. دیدگاه و فرمایشات امام(ره):

در مجموعه صحیفه، امام(ره) فرمودند: «مسلمین باید تاسی کنند به او [حضرت پیامبر(ص)]... او دفاع کرد و ما هم باید دفاع کنیم» (۱۳۹۴، www.defapress.ir).

ب. دیدگاه و فرمایشات امام خامنه ای (مدظله العالی):

امام خامنه ای در بیانات در دیدار ۵۰ هزار فرمانده بسیج کشور در تاریخ ۱۳۹۲/۰۸/۲۹، بیان داشته اند: «گاهی شنیده می شود دشمنان ملت ایران... چانه می جنبانند که ایران تهدید همه جهان است؛ نه، این سخن دشمن و درست نقطه مقابل ممشای اسلامی است... نظام اسلامی درسی که از قرآن گرفته است، درسی که از پیامبر اسلام گرفته است، درسی که از امیرالمومنین (ع) گرفته است، درس دیگری است، ان الله یامر بالعدل و الاحسان؛ عدالت، احسان، نیکی کردن. امیرالمومنین (ع) فرمود به همه نیکی کنید، چون «اما اخ لک فی دینک او شبیه لک فی خلقک»، یا برادر اسلامی تو است، یا به هر حال انسان است؛ منطق اسلام این است. ما می خواهیم به همه انسان ها خدمت کنیم... آنچه نقطه مقابل نظام اسلامی است، استکبار است...» (۱۳۹۴، www.khamenei.ir).

۵-۵. نقش معنویت در تولید قدرت:

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و شروع توطئه ها و تهدیدات علیه نظام نوپای دینی و جمهوری اسلامی از یک طرف و ضرورت مقابله با این توطئه ها و افزایش آمادگی های دفاعی کشور از طرف دیگر، حضرت امام(ره) و مقام معظم رهبری، به صورت مستمر بر نقش «ایمان و معنویت» در تولید «قدرت» و «قدرت ملی» تاکید کرده و آحاد جامعه و بویژه نیروهای مسلح را به تقویت «ایمان و معنویت» توصیه کرده اند. از نظر امام(ره) و رهبر معظم انقلاب اسلامی، معنویت عامل اصلی پیروزی ها و موفقیت ها می باشد و بر همین اساس مسئولان باید عنصر معنویت را در همه عرصه ها در اولویت اول قرار دهند. نظر به اهمیت موضوع، به اختصار آثار دفاعی و نظامی معنویت و دیدگاه این بزرگواران بیان می شود.

۵-۵-۱. آثار دفاعی و نظامی معنویت:

- الف. افزایش توان رزم در نبردهای کلاسیک یا جنگ های نامتوازن و نامتقارن.
- ب. ایجاد قدرت بازدارندگی از تهاجم دشمن (دشمنان معمولاً از رویارویی با نیروهای مسلح با انگیزه قوی ایمانی خودداری می کنند).
- ج. تاثیرگذاری اقتدار معنوی و سیاسی نظامی در معادلات منطقه از نظر نظامی.
- د. خنثی سازی طرح ها و برنامه های جنگ روانی دشمن.
- ه. مسدود شدن توان جاسوسی دشمن در بهره گیری از نیروهای داخلی» (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۹، ۱۰۲).

۵-۵-۲. نقش معنویت در تولید قدرت از منظر امام(ره):

۱. قیامی که برای خداست و نهضتی که براساس معنویت و عقیده است، عقب نشینی نخواهد کرد.
۲. ملت ما اکنون به شهادت و فداکاری خو گرفته است و از هیچ دشمنی و هیچ قدرتی و هیچ توطئه ای هراس ندارد. هراس آن دارد که شهادت، مکتب او نیست.
۳. ملتی که شهادت برای او سعادت است، پیروز است.
۴. ای قوای مسلح که سربازان اسلام و پیشمرگان هدف و نگهبانان این کشورید، مجهز باشید هم به صلاح و هم به سلاح، و هراس و خوف به خود راه ندهید که خداوند تعالی پشتیبان و ملت بزرگ، هوادار شماست.
۵. قوای انتظامی-نظامی و سپاه پاسداران ما، مجهز به قوه الهی هستند، سلاح آنها الله اکبر است و هیچ سلاحی در عالم مقابل همچو سلاحی نیست و ملت ما هم همین طور است» (همان، ۵۲۳).
۶. این روحیه ای که عقیده ایمانیش این است که من اگر کشته بشوم، یک توفیقی است برای من و من می روم به جوار رحمت الهی، این روحیه است که ما را پیروز کرده است.
۷. دنیا خواهد دید قدرت اسلام چیست و نیروی ایمان بر همه قوا پیروز است.
۸. اگر جنگ را بر ما تحمیل کنند، ما تمام ملتمان جنگجو است و با تمام قوا مقابله می کنیم و لو اینکه همه ابرقدرتها هم دنبال او باشند. برای اینکه ما شهادت را یک فوز عظیم می دانیم... ما برنده جنگ هستیم و هیچ تردیدی در این نیست.

۹. کسی که برای خدا عمل می کند چرا بترسد، از کی بترسد.

۱۰. ما بر حسب امر خدا از اسلام و کشور خودمان دفاع می کنیم» (همان، ۵۲۴).

۵-۳. نقش معنویت در تولید قدرت از منظر امام خامنه ای (مدظله):

۱. امام خامنه ای در بیانات خود در دیدار فرماندهان ارشد نظامی و انتظامی، مورخه ۱۳۸۹/۰۱/۲۲ فرمودند: «البته مقابله با این ظلم و زور و با نقاب و بی نقاب و همه جورش، صرفاً منحصر نیست در آمادگی های نظامی؛ مهمتر از آمادگی های نظامی، آمادگی های معنوی است؛ آمادگی های روحی است؛ قدرت عزم یک ملت است؛ توان ایستادگی یک ملتی است که بتواند در مقابل این تندبادهای بایستد. تندباد می آید و می گذرد؛ هرچه قدرت هم داشته باشد، می آید و می گذرد؛ مهم این است که بتوان یا نتوان در مقابل این تندباد ایستاد. مشکل بناهایی که فرو می ریزد، این است که نمی توانند خودشان را نگه دارند؛ والا تندباد که دائمی نیست. اگر یک ملتی زانوان خودش را محکم کرد، قدرت ایستادگی به خودش داد، ثبات قدم خودش را تقویت کرد، از این تندبادهای و این طوفان ها کاری بر نمی آید؛ می آیند و می روند؛ آنها می روند، این ملت می ماند» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

۲. «آنجا که معنویت هست، ارتباط با خدا هست، اتصال هست، نسبت به فضل الهی باور هست، در آنجا دیگر ضعف و ترسی وجود ندارد» (پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱۳۸۹، ۵۲۴).

۳. در مقابل آن جبهه مستحکم، تکیه بر معنویت بود که توانست همه گره ها را باز کند. وقتی به این ملت می گفتند دشمنان همه امکانات تسلیحاتی را فراهم آورده اند تا شما را در جنگ شکست دهند، جواب این ملت این بود که خدا بالاتر و قویتر از اینهاست. ملت ایران با این اعتقاد در جنگ تحمیلی، در انقلاب بزرگ اسلامی و در طول تاریخ در همه مراحل پیش رفته است.

۴. پیام انقلاب اسلامی، پیام معنویت است. توجه به معنویت، وارد کردن عنصر معنویت در زندگی انسان و توجه به اخلاق و خداست (همان).

۵. این نظام، متکی به قدرت معنوی و متکی به ایمان و متکی به پایه های مستحکم عقیده است.

۶. این پایه های معنوی قدرت را، این ایمان را، این همبستگی و وحدت دلها در میان عناصر سپاه در سراسر کشور را قدر بدانید، نگذارید دلهای شما را با بازیچه و فریبهای رنگارنگ دروغین به سمت خودشان جذب کنند» (همان، ۵۲۵).

۷. دین و معنویت، با تعریف قدرت در منطق مادی بسیار متفاوت است. منطق مادی قدرت، قدرت را در ابزارها و وسایل مشاهده می کند، در اتم، در سلاح شیمیایی، در سلاح میکروبی، در وسایل گوناگون پیشرفته مادی، اینها همه قدرت نیست. بخش عمده قدرت، در وجود انسان هایی است که می خواهند این قدرت را به کار بیندازند. وقتی مجموعه ای حقانیت دارد و برای حق و آرمان ها و ارزش های والای انسانی تلاش و مجاهدت می کند و آماده است برای این مجاهدت، وجود و امکانات و همه توان خود را به کار گیرد، قدرت واقعی آنجاست.

۸. وقتی قدرت با معنای الهی معنا شد، امکانات مادی را با پشتوانه معنوی، آن چنان به کار می گیرد که حقوق انسان ها تضییع نمی شود، برای حق تلاش می کند و پیروزی نهایی متعلق به اوست. این معنای از قدرت که عنصر اصلی آن، اراده اصلی آن، اراده مردم و حکومت برای دفاع از ارزش های والا و متعالی است امتحان خود را در بیست و چهارسال گذشته بخوبی پس داده است. قدرت های مادی نتوانستند در مقابل اقتدار معنوی حق در ایران، در لبنان، در فلسطین و در هر نقطه ای که حق وارد شد، مقاومت کنند و آن را به زانو درآورند.

۹. البته تقویت بنیه سپاه به آموزش و تجهیزات و سازماندهی و انضباط و همین چیزهایی است که ما همیشه سفارش می کنیم، اما بالاتر از همه اینها، به معنویت است. معنویت، راز و نیاز با خدا، ارتباط با خدای متعال، هدف را خدا قرار دادن، فریب ظواهر را نخوردن، دلبستگی به زر و زیور دنیا و زخارف دنیا پیدانکردن، اینهاست که یک مجموعه مومن و یک فئه مومنه را به وجود آورد، آن وقت است که «کم من فئه قلیله غلبت فئه کثیره باذن الله» کم هم که باشید با داشتن آن جنبه معنوی، زیادهای را در مقابل خود مجبور به هزیمت می کنید. همین معنویت بود که بسیج را در میدان های نبرد، آن طور بی تاب و عاشق می کرد. به شوق جبهه، این جوانان را می کشاند و وقتی به جبهه می آمدند، از جبهه دل نمی کنند» (همان، ۵۲۵-۵۲۶).

۱۰. آنچه من فکر کردم امروز به شما برادران عزیز عرض بکنم سه مطلب است. یک مطلب که مطلب اصلی است، معنویت است... در باب مطلب اول که مطلب معنوی است، باید همه برادران ارشد سپاه پاسداران توجه داشته باشند که این نهال در سرزمین ایمان و توحید و توکل و اخلاص نشانده شد و بالید. اگر بخواهیم تشبیه کنیم، باید بگوئیم همان «لمسجد اسس علی التقوی من اول

یوم است. اساس و بنای سپاه بر پایه احساس تکلیف، حرارت دینی، شور انقلابی، اعتماد مطلق به خدای متعال، امید به آینده روشن و تصمیم بر یک حرکت مومنانه و پرهیزگارانانه گذاشته شد... فتح المبین، بیت المقدس و فتح خرمشهر و فاو چه و چه، با همین ها بدست آمد.

۱۱. روحیه پاسداری، متوقف به آن جنبه معنوی است. این که من در ملاقات با برادران پاسدار، با مجموعه های انقلابی و با برادران و خواهرانی که در بخش های مختلف مسئولیت های حساسی دارند، بر روی رعایت جنبه معنوی تکیه می کنم، بخاطر همین است.

۱۲. در این دنیایی که شما تکالب دشمنان و استعمارگران و سلطه گران و تصادمها را در سطح عالم می بینید، ملتی می خواهد در میان این امواج طوفانی، تحت تاثیر قرار نگیرد، ساییده نشود و بسایاند و شکست بدهد و این امواج را بخواباند، این ملت باید پولادین و مرصوص باشد. این پولادین و مرصوص شدن، جز در سایه معنویت امکان پذیر نیست» (همان).

۱۳. امام خامنه ای در مورخه ۶۹/۶/۲۹ فرمودند: «بنیه قوی سپاه باید تقویت شود، یک یک آحاد سپاه باید از لحاظ ذخیره معنوی و ایمانی به آن حدی برسد که اگر خود به تنهایی ماند و هیچ چیز دیگر با او نماند، قدرت و طاقت و دل و زهره ایستادگی در مقابل همه دنیا را داشته باشد» (www.khamenei.ir، ۱۳۹۴).

بر اساس نظریه اسلامی، خداوند قدرت مطلق و صاحب اختیار همه چیز است. براساس این نظریه، عامل اصلی تولید قدرت در جوامع بشری، معنویت است. براساس آیه شریفه «ان تنصروا الله ینصرکم و ینتھب اقدامکم» هرکس خدا را یاری کند، خداوند نیز آنان را یاری کرده و قدم های آنان را استوار می سازد. بنابراین در جمهوری اسلامی برای تقویت قدرت ملی و افزایش سطح بازدارندگی دفاعی، باید به معنویت در تمامی بخش های جامعه و بویژه در نیروهای مسلح بیش از پیش توجه کرد.

نتیجه فصل:

آنچه که از دیدگاه فقهی - سیاسی حضرت امام (ره) و امام خامنه ای (مدظله)، برداشت می شود این است که مهمترین مساله، مساله حفظ اسلام و نظام اسلامی است و حفظ موجودیت آن، از حفظ خود احکام اسلام واجب تر است. مساله این است که دفاع از اسلام و کشورهای اسلامی امری است که

در موقع خطر، تکلیفی شرعی، الهی و ملی است و واجب است که پیشکسوتان جهاد و شهادت، در همه صحنه ها، حاضر و آماده باشند. مساله این است که مجموع اقدامات دفاعی در نظام اسلامی در جهت مقابله با تهدیدات و تجاوزات احتمالی و قطعی دشمن، نوعی عبادت است و پرداختن به این امر در استحکام بخشی نیروهای مسلح، یک اصل دینی غیر قابل اغماض می باشد.

موضوع این است که "اصل دفاع"، یک امری است که هم شرعاً بر همه واجب است و هم عقلاً؛ حال نکته این است چطور ممکن است چنین امر عبادی، حیاتی و مهم و حساسی در گفتمان شریعت اسلام، صاحب "مقدمات دفاع" نباشد؛ صاحب تفکر دفاع پیشگیرانه نباشد؛ صاحب الزامات شرعی و عقلانی دفاعی هوشمند در زمان خاص صلح و تهدید نباشد. بنابراین منطق این است که امر واجب دفاع را مقدماتی لازم باشد، که اگر آن مقدمه نباشد، دستور دفاع را لغو آید. پس نتیجه می گیریم که آمادگی دفاعی در جهت بالابردن توان رزمی و قدرت بازدارندگی نظام اسلامی مساله ای ضروری، لازم و غیر قابل اجتناب بوده که مسئولان دفاعی کشور می بایست رسالت خطیر خود را در این عرصه، فی سبیل الله و قربه الی الله بعنوان یک فریضه شرعی و ملی به حق ادا کنند.

در گفتمان دفاعی پیش گفته، عنصر مهم دیگری که سازنده تر، موثرتر و بنیادی تر از سایر عوامل بازدارنده دفاعی در حوزه ساخت، تامین و کاربرد تجهیزات و تسلیحات نظامی، در نظام اسلامی کاربرد اساسی دارد، "عنصر معنویت" می باشد که هیچ گاه نفوذپذیر، تغییرپذیر و شکست پذیر در مقابل هجمه های دشمن نخواهد بود و چون سپری پولادین، بازدارنده خطرات شیاطین خواهد شد و تنها ابزار دفاعی مستحکمی است که رمز پیروزی مسلمانان در شرایط نابرابر جنگی بوده و از بیشترین خاصیت دفاعی پایدار برخوردار است.

بنابراین جمع بین امکانات و تجهیزات دفاع مادی (نیرو، تسلیحات، طرح و نقشه و...) با عنصر دفاع معنوی (اعتماد و توکل به نصرت الهی در دفاع از ارزشها)، می تواند بهترین شکل تفکر دفاعی بازدارنده بوده که نظام اسلامی را در رسیدن به سرمنزل مقصود، به سلامت پاسدار باشد.

نتیجه گیری:

برابر آنچه که از آیات و روایات و سیره معصومین(ع) و برخی از اندیشمندان مسلمان مطرح شد، دفاع و فراهم نمودن مقدمات دفاع، در برابر تعدی و تجاوز نظامی بیگانه به حدود قلمرو جامعه اسلامی، در زمره نخستین و مهمترین اولویت دفاعی اسلام به شمار می رود و در ردیف واجبات شرعی و ضروریات فقه می باشد.

در کنار ضرورت دفاع، دریافتیم که پرداختن به اصل بازدارندگی و حفظ و افزایش آمادگی دفاعی، در فقه و نظام سیاسی تشیع، دارای مشروعیت بوده و یک نوع تکلیف شرعی و عقلی می باشد. قرآن کریم بطور مستقیم و غیر مستقیم بر آمادگی نظامی مسلمانان در برابر تهدیدات و تهاجمات احتمالی و قطعی دشمنان تاکید دارد و با تکیه بر اصولی چون اصل آمادگی و بسیج رزمی، اصل آمادگی تسلیحاتی، اصل احتیاط و هوشیاری، اصل آموزش فنون رزمی و غیره، آماده باش دائمی را با هدف ایجاد قدرت بازدارندگی برای وارد ساختن رعب و ترس در دل دشمن، توصیه می کند و اصل را در رویارویی مسلمانان با کفار، بر این قرار داده است که هیچ راه تسلطی برای کافران بر مسلمین وجود ندارد و پیروزی حتمی از آن اسلام است مگر آنکه مسلمانان خود غافل از اداره صحیح امور خویش باشند.

بنابراین در شرایط کنونی با توجه به تهدیدات و تهاجمات نوظهور و پیشرفت فناوری و ساخت تسلیحات مدرن، به استناد آیات قرآن کریم، بس لازم و ضروری و یک تکلیف قطعی است که مسئولان نظام اسلامی، با سرمشق قرار دادن دستورات ظاهری و ماهوی آیه ۶۰ سوره انفال، ایجاد سامانه دفاع هوشمند و بازدارنده را در اولویت دکرترین دفاعی خود قرار دهند. و این اهمیت «بازدارندگی نظامی» است که خداوند به انسان بشارت می دهد که هر آنچه را که برای دفاع لازم و کافی می دانید مهیا کنید، زیرا کسب آمادگی و نشان دادن آن به دشمن «اقدام دفاعی پیشگیرانه» به شمار می رود و دشمن را از تهدید منجر به تجاوز باز می دارد.

دریافتیم که سیره دفاعی پیامبر اسلام، تفسیری کاربردی و عملی از مصادیق آیه ۶۰ سوره انفال می باشد و دول و ملل اسلامی باید با الگوگیری از سیره زندگانی حضرت(ص)، حداکثر توان خود را در تأمین بودجه و تجهیزات، برای دفاع از خود و ترساندن دشمنان خدا و خود به کارگیرند. مسلمانان

باید دوره‌های رزمی را دیده باشند و پیشرفته‌ترین امکانات را برای خود تهیه کنند و تمام توان سیاسی، نظامی، تبلیغی و تدارکاتی را برای ایجاد رعب و ترس در دل بدخواهان داشته باشند؛ تا حدی که دشمن جرأت حمله نداشته باشد.

دریافتیم که در منطق نظامی - دفاعی امیرالمؤمنین(ع)، قدرت نظامی یک ابزار است و به خودی خود اصالت، هویت و اعتبار ندارد و وجود سیستم نظامی و نظامی گری را فی نفسه و منهای کلمه الله، بی اعتبار دانسته و وجودش را با مردم و در کنار امت اسلامی و برای دفاع از جسم، جان، فکر و عقیده انسان الهی مطرح می کند و بدست می آید چون امت اسلامی باید باشد، ارتش اسلامی هم ضروری است و چون دین خدا باید تداوم یابد، ارتش اسلامی هم ضرورت دارد و تا زمانی که ظلم و تجاوز به حریم دیگران وجود دارد، وجودش ضروری است و از نشانه‌های اقتدار و فخر حاکمان شمرده می‌شود.

در فرهنگ علوی قدرت نظامی در قلمروهای مختلف توأم با سیاستهایی است که لازم است همه حاکمان و فرماندهان از آنها تبعیت نمایند. همه این سیاستها برخاسته از مبانی فکری و ارزشی امام علیه السلام می‌باشد که در پنج مقوله "واقع‌نگری، حق‌مداری، کمال‌جویی، خدامحوری و انسان‌مداری قابل جمع هستند.

آنچه که از اتفاق و اجماع دیدگاه فقهی فقهای شیعه خصوصاً حضرت امام(ره) و امام خامنه ای(مدظله)، برداشت می شود این است که مهمترین مساله، مساله حفظ اسلام و نظام اسلامی است و اینکه حفظ موجودیت آن، از حفظ خود احکام اسلام واجب تر است.

مساله این است که دفاع از اسلام و کشورهای اسلامی امری است که در موقع خطر، تکلیفی شرعی، الهی و ملی است و واجب است که پیشکسوتان جهاد و شهادت، در همه صحنه ها، حاضر و آماده باشند. مساله این است که مجموع اقدامات دفاعی در نظام اسلامی در جهت مقابله با تهدیدات و تجاوزات احتمالی و قطعی دشمن، نوعی عبادت است و پرداختن به این امر در استحکام بخشی نیروهای مسلح، یک اصل دینی غیر قابل اغماض می باشد.

موضوع این است که "اصل دفاع"، یک امری است که هم شرعاً بر همه واجب است و هم عقلاً؛ حال نکته این است چطور ممکن است چنین امر عبادی در گفتمان شریعت اسلام، صاحب "مقدمات

دفاع" نباشد؛ صاحب تفکر "دفاع پیشگیرانه" نباشد؛ صاحب "الزامات شرعی و عقلانی دفاعی هوشمند" در زمان خاص صلح و تهدید نباشد. بنابراین منطق این است که «امر واجب دفاع» را مقدماتی لازم باشد، پس نتیجه می‌گیریم که مقوله آمادگی دفاعی نظام اسلامی در جهت بالابردن توان رزمی و قدرت بازدارندگی، اصلی واجب، ضروری، لازم و غیر قابل اجتناب بوده که مسئولان دفاعی کشور می‌بایست رسالت خطیر خود را در این عرصه، فی سبیل الله و قربه الی الله بعنوان یک فریضه شرعی و ملی به حق ادا کنند.

بدین ترتیب، توجه و تأکید بر بازدارندگی نظامی به طور مستقیم با اصل دفاع و ضرورت دفاع در اسلام پیوند و همخوانی پیدا می‌کند؛ چرا که نبود توان بازدارندگی مناسب، نه تنها اصل دفاع در برابر تجاوز نظامی خارجی را از بین می‌برد، بلکه موجب برتری روانی و اطمینان یافتن دشمن نسبت به پیروزی در جنگ احتمالی نیز می‌گردد.

در کنار توجه و مدنظر قرار دادن ضرورت دفاع و ایجاد شرایط مطلوب بازدارندگی که در همه مکاتب و اندیشه‌های نظامی، می‌توان ضرورت آن را احساس نمود، مسئله «عبادی بودن و تقدس یافتن» ضرورت دفاع از کیان اسلامی و جهاد در راه خدا، در حاکمیت اسلامی می‌باشد که بُعدی ارزشمند و متمایز در دکترین نظامی اسلام بوده و بعدی کاملاً معنوی و غیر مادی، و به عبارتی بنیه‌ای اعتقادی و بینشی دارد؛ یعنی مربوط به نگرش و بینش انسان نسبت به امر دفاع و مقابله در برابر تجاوز نظامی دشمن می‌باشد.

تلقی این نوع دفاع بعنوان یک فریضه الهی، نه تنها از منظر حفظ آمادگی روحی و معنوی نیروی انسانی تأثیر گذار است، بلکه می‌تواند جبران‌کننده برخی از کاستی‌ها و کمبودهای مادی (ابزار و تجهیزات) نیز قلمداد گردد.

نظام اسلامی باید با در نظر داشتن اصول بنیادی قاعده "دفاع مشروع"، مقوله همسان و سنخیت داشتن کامل ابزارها و تسلیحات نظامی خودی در برابر ابزارها و تجهیزات دشمن را مورد توجه قرار دهد و اصل «مقابله به مثل» را به مصداق بارز آیه ۱۹۴ سوره بقره که خداوند می‌فرماید: «... فَمَنْ اَعْتَدَى عَلَیْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَیْهِ بِهٖ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَیْكُمْ...» (... پس هر کس به شما تجاوز کند، بر او تجاوز کنید همان سان که او بر شما تجاوز کرده است...) و همچنین تأکید امام علی(ع) بر این اصل

که می فرماید: «سنگ را از همان جایی که دشمن پرت کرده بازگردانید، که شرّ را جز شرّ پاسخی نیست.»؛ در دکتترین دفاعی خود منظور نموده و اساس پیدایش عوامل بازدارنده خود را، حدود و ثغور شرعی قرار دهد.

پیشنهادهات:

باتوجه به مطالب پیش گفته، مقوله اصل بازدارندگی و آمادگی دفاعی از اهمیت حیاتی و بسیار مهمی در راستای افزایش قدرت تدافعی نظامی اسلامی برخوردار بوده و بس لازم و ضروری است با اتخاذ تدابیری کاربردی و عملیاتی، در سطح سیاست کلان دفاعی، رسیدن به این هدف متعالی، تضمین گردد. بنابراین بر خود لازم می دانم پیشنهاداتی بشرح ذیل داشته باشم:

۱. مطالعات وسیع تری توسط اهل فن، در حوزه دفاع مشروع صورت گرفته و در متن اقدامات دفاعی نیروهای مسلح قرار گیرد.

۲. قانون الزام آوری خاصاً با موضوع اصل بازدارندگی دفاعی در متون انضباطی و کارکردی نیروهای مسلح با موضوع تشویقات و تنبیهات بازدارنده، تدوین گردد.

۳. اگرچه در قانون مجازات نیروهای مسلح، بطور غیرمستقیم، تخلفاتی بعنوان جرائم کارکنان نظامی و انتظامی، در رابطه با موضوع، پیش بینی گردیده لکن ضرورت اقتضاء دارد مجازاتی بازدارنده و شفاف، برای کسانی که اصل بازدارندگی دفاعی را زیر پا می گذارند، تدوین گردد.

۴ / ساختار و تشکل های سازمانی در راستای تحقق اصل بازدارندگی دفاعی در افق چشم انداز پیشرفت صنعت دفاعی تدوین گردیده و افرادی بعنوان مسئول، صرفاً پیگیر اقدامات مرتبط با موضوع باشند.

۵ / اگرچه ساخت و تولید برخی تجهیزات نظامی از جمله تسلیحات هسته ای، شیمیایی، میکروبی و غیره با مفهوم تسلیحات کشتار جمعی، خلاف موازین اسلامی بوده و جایگاهی در بینش و تفکر دینی و فقهی ما ندارد و محکوم است؛ لکن پیشنهاد می گردد که متخصصین امر، اقدامات علمی و فنی را با هدف خنثی سازی تسلیحات موجود در دست دشمن، با ایجاد سپرهای دفاعی متقابل، داشته باشند.

منابع:

- کتاب نامه:

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

- ۱- آل محبوه، جعفر بن باقر، ماضی النجف و حاضرها، ۱۴۰۶، دارالاضواء، بیروت-لبنان، چاپ دوم.
- ۲- ابن بابویه (شیخ صدوق)، محمد بن علی، الخصال ج ۱، ترجمه هادی خلیلی، ۱۳۹۴، انتشارات تهذیب، قم، چاپ دوم ص ۸۶-۸۷.
- ۳- ، من لایحضره الفقیه ج ۴، ۱۳۶۳، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- ۴- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ۱۴۱۰ق، علمیه اسلامی، تهران.
- ۵- ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، ترجمه بهزاد جعفری، ۱۳۸۱، دارالکتاب الاسلامیه، تهران، چاپ اول، ص ۳۰۲. قم، ص ۳۶۹-۳۷۰.
- ۶- ابن براج، قاضی عبدالعزیز، جواهر الفقه، محقق: ابراهیم بهادری، بی تا، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم-دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- ۷- بهرام پور، ابوالفضل، تفسیر یک جلدی مبین، ۱۳۹۱، انتشارات آوای قرآن، قم، چاپ سوم.
- ۸- بیستونی، محمد، تفسیر جوان برگرفته از تفسیرنمونه (زیر نظر مکارم شیرازی)، ۱۳۸۸، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۹- بخش تنقیح قوانین و مقررات بنیاد حقوقی میزان، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، ۱۳۹۴، نشر میزان، تهران.
- ۱۰- پژوهشکده تحقیقات اسلامی، مجموعه مقالات نقش معنویت در نبرد ناهمتر، ۱۳۸۹، زمزم هدایت، قم، چاپ اول.
- ۱۱- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، محقق سیدمهدی رجائی، ۱۴۱۰ق، دارالکتاب الاسلامی، قم، چاپ دوم، ص ۴۱۰.
- ۱۲- جعفریان، رسول، تاریخ سیاسی اسلام (۱) سیره رسول خدا (ص) ج ۱، ۱۳۸۵، دلیل ما، قم، چاپ چهارم.
- ۱۳- جلالی، غلامرضا؛ هاشمی فشارکی، رضا، پدافند غیرعامل در آیین قوانین و مقررات، ۱۳۸۹، نشر سازمان پدافند غیرعامل کشور، تهران، ص ۷.
- ۱۴- چگینی، حسن، نظام مدیریت استراتژیک دفاعی (جلد ۱)، ۱۳۸۴، نشر آجا، تهران، چاپ اول، صص ۶۰-۶۱-۶۲-۶۳-۶۴-۱۲۰-۱۲۱-۱۲۲.
- ۱۵- حرعاملی، محمد بن حسن، ترجمه وسایل الشیعه کتاب جهاد النفس، مترجم: علی صحت، ۱۳۶۴، ناس، تهران، ص ۳.
- ۱۶- ، وسایل الشیعه، محقق: محمدرضا حسینی جلالی، ۱۳۷۴، موسسه آل البیت (ع) لاحیاء التراث، قم.
- ۱۷- خیبری، کابک، راهبرد دفاعی جمهوری اسلامی ایران (ملزومات و راهکارها)، فصلنامه راهبرد دفاعی، مرکز تحقیقات استراتژیک دفاعی، سال اول، شماره اول، پاییز ۱۳۸۲، ص ۶۷.
- ۱۸- دشتی، محمد، امام علی (ع) و امور نظامی (الگوی رفتاری ۴)، ۱۳۷۹، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین (ع)، قم، چاپ اول.

- ۱۹- دهقان، محمدحسین، (۱۳۹۰)، پدافند غیرعامل از دیدگاه مکتب اسلام، مقاله علمی، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- ۲۰- رستمی، محمود، فرهنگ واژه های نظامی، ۱۳۷۸، ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران، ص ۲۰۰.
- ۲۱- سلیمانی، داود، "استراتژی دفاع همه جانبه در اندیشه حضرت امام خمینی (ره)"، نگاهی به سومین سیمنار تبیین اندیشه های دفاعی حضرت امام خمینی (ره)، ۱۳۷۶، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، تهران، چاپ اول، صص ۱۱۱-۱۱۲.
- ۲۲- سپهر، عباسقلی، ناسخ التواریخ، ۱۳۸۵، انتشارات اسلامیه، تهران، چاپ دوم.
- ۲۳- سبحانی، جعفر، فرازهایی از تاریخ پیامبراسلام، ۱۳۸۷، نشر معشر، تهران، چاپ ۲۴.
- ۲۴- شهیدثانی، زین الدین بن علی، مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، ۱۴۱۴، موسسه المعارف الاسلامیه، قم.
- ۲۵- طباطبائی، سیدمحمدحسین، ترجمه تفسیرالمیزان ج ۱۴، ترجمه محمدباقر موسوی، ۱۳۷۴، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم - دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- ۲۶- ظاهر و تر، محمد، مدیریت نظامی در نبردهای پیامبراکرم (ص)، ترجمه اصغر قاندان، ۱۳۷۴، نشر صریر، تهران، چاپ اول.
- ۲۷- علامه مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحارالانوار، ۱۱۱۰، دار احیاء التراث العربی، بیروت-لبنان.
- ۲۸- علامه حلی، حسن بن یوسف، تلخیص المرام، ۱۴۲۱، مرکز النشر التابع لمکتب الاعلام الاسلامی، قم.
- ۲۹- عابدینی مطلق، کاظم، مجموعه کبیر (شامل متن کامل نهج الفصاحه، نهج البلاغه، صحیفه سجادیه، صحیفه مهدیه)، ۱۳۸۷، نشر فراگفت، قم، چاپ پنجم.
- ۳۰- عبدی، فریدون، "نگرشی بر اندیشه های فرماندهی، مدیریتی و رهبری نظامی حضرت علی علیه السلام"، مجله پژوهشهای نهج البلاغه - فصلنامه النهج (تابستان ۱۳۹۰، شماره ۳۱، صص ۱۳۸ تا ۱۵۲)
- ۳۱- فریدونی، احمد، همگرایی سیاست های دفاعی نظامی فرانسه، انگلیس و آلمان، فصلنامه راهبرد دفاعی، زمستان ۱۳۸۶، سال پنجم، شماره ۱۸، ص ۱۳۶.
- ۳۲- قریب، محمد، واژه نامه نوین، ۱۳۷۰، موسسه انتشارات بنیاد، تهران، چاپ پنجم.
- ۳۳- قلجی، حسین، تهدیدات نامتقارن و تحول در سیاست بازدارندگی اسرائیل، ۱۳۸۵، موسسه تحقیقات و پژوهش های سیاسی علمی ندا، تهران، صص ۱۰-۲۰.
- ۳۴- کمیته علمی دانشگاه صنعتی مالک اشتر، مجموعه مقالات دومین همایش تبیین اندیشه های دفاعی امام خامنه ای (مدظله) جلد ۱، ۱۳۹۳، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، چاپ اول، صص ۸۵-۸۶.
- ۳۵- گروه مطالعاتی امنیت دانشگاه دفاع ملی، تهدیدات قدرت ملی، شاخص ها و ابعاد، ۱۳۸۷، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ص ۹۹.
- ۳۶- موسوی خمینی، سیدروح اله، صحیفه امام، ۱۳۷۸، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران.
- ۳۷- -، صحیفه نور، ۱۳۶۸، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران.
- ۳۸- -، ترجمه فارسی تحریرالوسیله ۴ جلدی، ترجمه علی اسلامی و محمدقاضی زاده، ۱۳۸۳، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم - دفتر انتشارات، قم.

- ۳۹- مشیرزاده، حمیرا؛ طرح دفاع ملی موشکی آمریکا، فصلنامه‌ی سیاست خارجی، سال پانزدهم، تابستان ۱۳۸۰، تهران، صص ۷۸ تا ۵۱
- ۴۰- مقیسه، رضا، اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مقاله پذیرفته شده در همایش دفاع ملی و دفاع همه جانبه)، ۱۳۹۱، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ص ۳.
- ۴۱- موحدی نیا، جعفر، اصول و مبانی پدافند غیرعامل، ۱۳۸۸، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، چاپ سوم، ص ۳.
- ۴۲- مغنیه، محمدجواد، در سایه سار نهج البلاغه، ترجمه: (محمدجواد معموری؛ حسن بستان؛ محمدباقر معموری؛ زهرا حسینی؛ اعظم حیدری عارف؛ مهدی ملک محمدی)، ۱۳۸۷، دارالکتاب الاسلامی، قم، صص ۲۸۲-۲۸۴.
- ۴۳- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، ۱۳۷۷، دارالحدیث، قم، چاپ اول.
- ۴۴- ، -، منتخب میزان الحکمه، تلخیص سید حمید حسینی، ۱۳۸۱، دارالحدیث، قم، چاپ اول، ص ۱۱۶.
- ۴۵- محدث نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بی تا، موسسه آل‌البت (ع) لاحیاء التراث، بیروت-لبنان.
- ۴۶- ملا محمدعلی، امیر، "اهمیت، اهداف، مبانی جهاد دفاعی از منظر فقه امامیه"، مجله انسان پژوهی دینی، فصلنامه دین و سیاست، بهار و تابستان ۱۳۸۵، شماره ۸ و ۷، صص ۸۸ تا ۶۷.
- ۴۷- میرزای قمی، ابوالقاسم بن محمدحسن، جامع الشتات، ۱۳۳۱ق، شرکه الرضوان، تهران.
- ۴۸- منصور، جهانگیر، قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱)، ۱۳۹۳، نشر دیدار، تهران، چاپ صد و بیست و هشتم.
- ۴۹- نجفی، محمدحسن بن باقر (صاحب جواهر)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، محقق: ابراهیم سلطانی نسب، ۱۳۶۲، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت-لبنان.
- ۵۰- نجفی، جعفر بن خضر مالکی (کاشف الغطاء)، کشف الغطاء عن مبهمات الشریعه الغراء، ۱۴۲۲، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول.
- ۵۱- ورعی، سیدجواد، "مبانی فقهی دفاع از سرزمین های اسلامی"، فصلنامه حکومت اسلامی، ۱۳۸۲، شماره ۲۸، صص ۷۱ تا ۴۲.
- ۵۲- هاشمی رفسنجانی، اکبر، تفسیر راهنما جلد ۳، ۱۳۸۶، بوستان کتاب قم، قم، ص ۳۳.

- منابع الکترونیکی:

- ۱- www.khamenei.ir، ۱۳۹۴/۰۸/۲۲
- ۲- netwww.rasekhoon.com، ۱۳۹۴/۰۷/۱۱
- ۳- www.hadithlib.com، ۱۳۹۴/۰۶/۱۶
- ۴- www.wikifegh.ir، ۱۳۹۴/۰۵/۱۷
- ۵- www.wikipedia.org، ۱۳۹۴/۰۹/۲۰
- ۶- www.defapress.ir، ۱۳۹۴/۱۰/۲۳
- ۷- www.bashgah.net، ۱۳۹۴/۱۰/۰۵

Abstract

The principle "defensive deterrence" with the general concept "creating readiness preparations and smart defensive against the probable threats and offenses" is considered as the most effective manner of fighting against the enemy's desires. Also, it should be regarded as an unavoidable Principle in any country's doctrine. Clearly, with technology progress and with applying smart weapons, the emergent threats, the Islamic system's increased defensive power has been highly vital.

With respect to the guidelines and stresses made by the holy Quran, the military and defensive styles of the Saint Imams and what has been derived from the Shiite jurisprudence and discourse, the defensive thoughts of the Islamic leaders including Imam Khomeini and Imam Khamenei, it is necessary to incorporate the defensive systems in order to deter the probable threats and risks for establishing stable security within the agenda of the armed forces in terms of the military and government aspects. Since protecting the Islam's existence is one of the mostly sublime goals of the Islamic system, we are certainly required to take measurements for this important goal and make the Islamic system secure with creating legitimate defensive systems.

Results:

With respect to the documents provided by the holy Quran, the narratives and the military and defensive styles of the Islamic community's leaders, the ideas of the Shiite jurisconsults, case law, it is concluded that the jurisprudence order "defense principle" against the enemy's aggression is a natural and logical affair and involves legal obligatoriness. Also, regarding the principle "defensive deterrence" is a necessary preparatory action for defending the Islamic land and it is considered as a defensive order inside the country.

**Islamic Azad university
Central Tehran Branch
Faculty of Literature and Humanities, Department of Theology
Thesis to get a master's degree (M.A)
Course: Jurisprudence and Principles of Islamic Law**

**Subject:
Jurisprudence basics of defensive deterrence principle against the
enemy's probable threats**

**Advisor:
D.r Hadi Azimi Garakani**

**By:
Javad Shokohi**

Spiring2016